

Rektörlük No: 4276
Edebiyat Fak. No: 3423
ISBN No: 975-404-605-0

ÇEVİRİBİLİME GİRİŞ

Mine YAZICI

(EDEBİYAT FAKÜLTESİ MÜTERCİM TERCÜMANLIK BÖLÜMÜ)

İSTANBUL - 2001

EMEK MATBAACILIK
İstanbul - 2001
Tel: (0212) 631 95 23

*Çevresindeki herkesten sevgi ve
yardımını esirgemeyerek bize örnek olan
annem Suzan ve babam Tahsin Yazıcı'ya
çocukları ve torunları adına teşekkürü
bir borç bilirim...*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IX
ÖZET	XI
1. ÇEVİRİ EĞİTİMİ	1
1.1 Çeviri Eğitiminin Çeviribilimdeki Yeri	1
1.2 Çeviri Eğitiminde Kuram ve Uygulama Tartışması	1
2. ÇEVİRİ KURAMI TARİHİNE BİR BAKIŞ: BAŞLANGIÇ EVRESİ	5
2.1 Antik Çağda Çeviri; Livius Andronicus	5
2.1.2 Cicero ve Horace	6
2.1.3 Hieronymus	8
2.1.4 Antik Çağda “Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri” ve “Anlama Göre Çeviri” Anlayışı	8
2.1.5 Çeviri Tarihi Açısından Antik Çağ ile İlgili Son Değerlendirme	9
2.2 İslam Tarihinde Çeviri	14
2.2.1 İslam Dünyasında İlk Çeviri Okulları	14
2.2.2 İslam Dünyasında Çeviri Okullarının Amacı	15
2.2.3 İslam Dünyasında Çeviri Okullarının Çöküşü ve Batı’da Çeviri Etkinliğinin Toledo Okuluyla Birlikte Yeniden Canlanması	15
2.3 13. ve 16. Yüzyıllar Arasında Çeviri Etkinliği	16
2.3.1 Kutsal Kitap Çevirileri	17
2.4 17. ve 18. Yüzyılda Genelde Hüküm Süren Çeviri Anlayışı	17
2.4.1 Öykünmenin Tarihsel Olarak İrdelenmesi	18
2.5 19. Yüzyılın Başında Hüküm Süren Çeviri Anlayışı ve Kökenleri	19
2.5.1 Humboldt’un Çeviri Tarihindeki Yeri	19
2.5.2 Schleiermacher	20
2.5.2.1 Çağdaş Çeviribilimci Vermeer Açısından Schleiermacher	20
2.6 Osmanlılar’da Tarihsel Olarak Çeviri Etkinliği	21
2.6.1 Osmanlılar’da Tercümanlar	23
2.6.1.2 Osmanlılar’da Tercümanlık Okulları	23
2.7 Tanzimat Dönemi	25
2.7.1 “Çoğul Dizge” Kuramı Açısından Tanzimat Dönemi	26
2.7.1.1 Tanzimat Döneminde Çeviri Politikası	27
2.8 Cumhuriyet Dönemi ve Çeviri Etkinliğinin Konumu ile Önemi	28
2.8.1 20. Yüzyılın Birinci Yarısında Ülkemizde Çeviri ve Çeviri Politikası ...	29
2.8.2 20. Yüzyılın İkinci Yarısında Çeviri Anlayışı	30
2.9 Çeviri Tarihinin Çeviri Eğitimi Açısından İrdelenmesi	31
2.10 Cumhuriyet Döneminden Günümüze Çeviri Etkinliğiyle İlgili Son Değerlendirme	33

3.	DİLBİLİM EVRESİ	37
3.1	Çeviribilim Açısından Dilbilimsel Bir Değerlendirme	37
3.2	Dilbilimsel Açısından “Çevrilebilirlik” ve “Çevrilemezlik” Savlarının İncelenmesi	38
3.2.1	“Çevrilemezlik” Savını Öne Süren Humboldt’un Görüşü	38
3.2.1.1	Humboldt’un Ardından Weisgerber, Whorf ve Sapir’in Çevrilemezlik Konusuyla İlgili Gerekçeleri	39
3.3	Modern Dilbilim	39
3.3.1	Yapısal Dilbilim ve Saussure	39
3.3.2	Yapısal Dilbilimde Duraganlıktan Devingenliğe	40
3.3.2.1	Roman Jakobson, Humboldt ve Saussure İlişkisi	40
3.4	Eşdeğerlik	41
3.4.1	Dilbilimsel Eşdeğerlik	41
3.4.2	Çeviribilim Açısından Eşdeğerlik	41
3.4.2.1	Roman Jakobson, Otto Kade ve Nida İlişkisi	41
3.4.2.2	R. Jakobson’un “Üst Dil”le İlgili Görüşlerinin Çağdaş Çeviribilimci Holmes Tarafından Değerlendirilmesi	42
3.5	Yapısal Dilbilimden Üretimsel Dilbilim Anlayışına Geçiş	42
3.6	Üretimsel Dilbilim Anlayışı ve Chomsky	43
3.6.1	Chomsky’ye Göre “Edinç” ve “Edim”	43
3.6.2	Chomsky, Otto Kade ve Nida İlişkisi (Üretimsel Dilbilim - Çeviri Dilbilim)	44
3.7	Çeviribilim	44
3.7.1	Nida “Biçimsel” ve “Devingen” Eşdeğerliğin Üretimsel Dilbilim Açısından Değerlendirilmesi	44
3.7.2	Anton Popovic “Deyiş Kaydırması” ve “Biçimsel Eşdeğerlik”	45
3.8	Bilişsel Dilbilim	46
3.8.1	Chomsky ve Höning Açısından “Edinç” ve “Edim” Kavramlarının İrdelenmesi	46
3.8.2	Bilişsel Dilbilimle İlgili Dil ve Düşünce Konusundaki Görgül Çalışmalar	46
3.8.3	Vygotsky: Bilimde Görgüllük ve Kuramsallık İlişkisi	47
3.8.3.1	Piaget’in Çocuklar Üzerindeki “Güdümlü” ve “Güdümsüz” Düşünceyle İlgili Deneyleri ve Vygotsky’nin Bu Konuyla İlgili Yorumu	47
3.9	Bilişsel Dilbilim ve Çağdaş Çeviribilim Anlayışı Açısından “Edinç” ve “Edim” Kavramlarının İrdelenmesi	49
3.9.1	Doğal Çevirmen Kavramının İrdelenmesi	49
3.9.1.2	“Doğal Çevirmen”: Harris, Höning ve Toury’nin Bu Konuyla İlgili Görüşleri	49
3.10	Çeviribilim Açısından Dilbilim Evresiyle İlgili Son Değerlendirme	50
4.	ÇEVİRİBİLİM EVRESİ	55
4.1	Çağdaş Çeviribilim Anlayışı İçerisinde Kaynak Odaklılık - Erek Odaklılık Tanımlaması	55
4.1.1	Çeviribilimde Betimlemenin Önemi	55

4.2	Çeviribilimsel Açıdan Genelde Toury ve Vermeer'in Ere Odaklılığa Yaklaşımı	56
4.2.1	Gideon Toury'nin "Ere Odaklı Kuramı" ve "Bulgulandırma"da Kullandığı Yöntem ve Süreçlerin İrdelenmesi	57
4.2.1.1	Toury'nin Eşdeğerlik Anlayışı: "Yeterlik" ve "Kabuledilebilirlik" Ölçütleri	58
4.2.1.2	Toury'nin Kuramını Gereççelendirmede Kullandığı Yöntem	58
4.2.1.3	Toury'nin "Ere Odaklı" Kuramının Bilimsel Açıdan Değerlendirilmesi	58
4.2.2	Vermeer ve "Skopos" Kuramı	59
4.2.2.1	Skopos Kuramının Bilimsel Açıdan Konumu ve Toury'nin "Ere Odaklı" Kuramıyla Skopos Kuramının Karşılaştırılması	59
4.2.2.2	Vermeer'de "Eşdeğerlik" Anlayışı: "Kabuledilebilirlik" ve "Yeterlik" Kutuplarının "Skopos" Çerçevesinde Değerlendirilmesi	60
4.2.2.3	Vermeer'in Kuramını Gereççelendirme Şekli	61
4.2.2.3.1	"Her Yazınsal Metnin Bir Amacı Yoktur" Karşı Savıyla İlgili Görüşleri	61
4.2.2.3.2	"Her Çevirinin Amacı Yoktur" Savına Karşı Gereççelendirme	61
4.2.3	Ere Odaklı Kuramlarla İlgili Son Değerlendirme	63
5.	BETİMLEYİCİ ÇALIŞMA	65
5.1	Çeviri Eğitimiyle İlgili Yayınların Ere Odaklılık Açısından İrdelenmesi	65
5.2	Çeviri Eğitimiyle İlgili Yayınların Ere Odaklı Kuramlar Açısından Betimleyici Yöntemle İncelenmesi	67
5.2.1	Kaynak Metin-1: A Textbook of Translation (Peter Newmark, 1988)	67
5.2.2	Kaynak Metin-2: Translation (Alan Duff, 1990)	72
5.2.3	Kaynak Metin-3: The Science of Translation (Wolfram Wilss, 1992)	77
5.2.4	Kaynak Metin-4: Training the Translator (Paul Kussmaul, 1995)	86
5.2.5	Kaynak Metin-5: Fen ve Kimya Fakülteleri İçin Çeviri Kursları Çalışma Kılavuzu (Rasin Tmaz, 1982)	92
5.2.6	Kaynak Metin-6: In Other Words (Mona Baker, 1992)	95
5.2.7	Kaynak Metin-7	99
5.2.7.1	Çeviri Tekniği (Dilbilgisi, 1997) (Sabri E. Yarmalı)	101
5.2.7.2	Çeviri Tekniği (Çözümleme) (Sabri E. Yarmalı)	103
5.2.7.3	Çeviri Tekniği (Dilbilgisi+Çözümleme) Son Değerlendirme	104
6.	SON DEĞERLENDİRME	107
6.1	Günümüz Açısından Çeviri Eğitimiyle İlgili Son Değerlendirme	109
	KAYNAKLARLA İLGİLİ SON TABLO	110
	KAYNAK METİN ÖRNEKLERİ	112
	KAYNAKÇA	118
	TERİMLER	125
	YAZAR ADINA GÖRE DİZİN	127
	KONUVA GÖRE DİZİN	128

ÖNSÖZ

Ekonomik, siyasal, bilimsel ve yazınsal alanda bilgi alışverişinin bu denli yoğun olduğu bir dönemde çevirilerin ülkelerarası iletişimdeki rolü yadsınmaz. Üstelik bu ağın gün geçtikçe daha da genişleyip, daha da karmaşık bir yumak haline geldiği düşünülecek olursa, sözkonusu ortamda ayakta kalmanın temel koşulunun, bu iletişimi sürdüreceği nitelikte elemanlar yetiştirmek olduğu anlaşılır. Başka bir deyişle, günümüz bilgi alışverişi yarışında, eksiksiz, sağlam ve hızlı iletişim kurabilecek profesyonel nitelikte çevirmen yetiştirecek kurumlara gereksinim vardır. Yüzyıllardan beri amatör yanı ağır basan bu meslek dalının, bir yandan küreselleşmeye giden dünyamızda bir anda önem kazanması, öte yandan, çevirmen eğitimi açısından eski geleneksel yöntemlerin ülkelerarası iletişim sonucu gittikçe karmaşıklaşan ve zenginleşen diller ve ilişkiler karşısında son derece yetersiz kalması, bu konunun çağdaş çeviribilimsel ölçütlere göre yeniden incelenerek değerlendirilmesini gerektirmektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısındaki küreselleşme hareketi, her ne kadar ülkeleri tek bir merkez çevresinde topluyor görünse de, gerçekte ekinel, bilimsel, ekonomik ve teknolojik alanlardaki gelişmeleri, geniş bir iletişim ağı içerisinde dünya çapında yayarak, her ülkenin varlığını, kimliğini silmeden sürdürme amacını taşır. Başka bir deyişle, bu akımın temelinde çoğulculuk anlayışı yatar. Kuşkusuz, böyle bir anlayışta, iletişim aracı işlevini taşıyan çevirilerin her konudaki bilgi ve iletileri tam olarak aktarmadaki rolü yadsınmaz. Her türlü bilginin gelişmiş teknoloji sonucunda, bir anda her ülkeye yayılabilme olanağına karşılık, ülkeler arasındaki ekinel ve dilsel farklılıklar, bir yandan çeviri sürecini zorlaştırırken, öte yandan da iletişimin aksamasına neden olmaktadır. Örneğin, gelişmiş ülkelerin dili, bilimsel ve ekinel alanlardaki gelişmelere koşut olarak gelişirken, geri kalmış ülkelerin dili özellikle yazılı alanda aynı gelişmeyi gösterememektedir. Sonuç olarak, gelişmiş, gelişmekte olan ya da geri kalmış ülkeler arasında iletişim köprüsü kurmak oldukça zorlaşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, çeviribilimin ortaya çıkması,

çeviri sorun ve yöntemlerinin irdelenmesi kesinlikle raslantı olmayıp, küreselleşme çağının bir sonucudur.

Çeviri çalışmalarının öteki bilim dallarına katkısı ve etkisine karşın, özerk bir bilim dalı olabilmek için uzun süre beklemesi ise, başlıca üç nedene dayanır; bunlardan birincisi, çevirilerin başka bilim dalları içerisinde (örneğin, dilbilim, dil öğretimi gibi) ele alınıp, incelenmesi; ikincisi, çeviri konusunda ağırlığın uygulama alanına verilmesidir. Bunun sonucu olarak, James Holmes'un bilimselliğin koşulu olarak öne sürdüğü, bilim dalının betimleyici, kuramsal ve uygulama alanları arasında karşılıklı ilişkilerin sürdürülmesi gerektiği yolundaki savı, çeviribilim konusunda uzun süre uygulamaya geçirilememiştir; üçüncü neden olarak ise, çeviri edimine, profesyonel bir edim olarak değil de, amatör gözüyle bakılmasını sayabiliriz. Bununla birlikte günümüz bilimsellik anlayışında bilimsel konularda uzmanlaşmaya koşut olarak bilim dalları arasındaki ilişkilerin de son derece büyük önem kazanması, öteki bilim dallarıyla sürekli işbirliği içerisinde olan çeviribilim açısından bir ayrıcalık olarak görülebilir. Bunun yanısıra, çeviribilimin öteki bilim dallarıyla ilişkilerinde olduğu kadar, ekinler arasındaki rolü de yadsınamaz.

Çeviribilimin ekin ve bilimsel işlevine karşın, uzun süre özerk bir bilim dalı olamaması, Çeviribilimin uygulama alanına giren çeviri eğitimi de ister istemez etkilemiştir. Başka bir deyişle, çeviri alanında çağın gereklerine uygun bir eğitimin verilmesi, söz konusu bilim dalının kuramsal alanıyla, çeviri eğitimi arasında bir köprü kurulmasına bağlıdır. "Çeviribilime Giriş" konusunu özellikle seçmeme neden, Mütercim Tercümanlık bölümlerinde öğrencileri kuramsal çalışmalara yönlendirmektir.

Bu araştırmada kuram ve uygulama arasındaki bağlantıyı elden geldiğince irdelemek amacıyla artsüremliliği ve eşsüremliliği gözardı etmeyen bir yöntemle incelemeye çalıştım. Bu şekilde, kuram ve uygulama arasındaki ilişkiyi hem tarihsel bir süreç içerisinde değerlendirmeyi, hem de bu süreci günümüz koşulları açısından sorgulamayı hedefledim. Kitabın bütüncesini oluşturan çeviri kılavuzlarıyla ilgili bölümü ise, betimleyici bir yöntemle inceleyerek günümüz çeviribilim anlayışına uygun olup olmadıklarını araştırdım. Kuşkusuz, burada amacım sözkonusu yayınları eleştirmek olmayıp, aksine bu konuyla ilgilenenlerin dikkatini çekmek ve bu tür yayınları daha yararlı kılmaktır. Çeviri alanındaki uygulamaların uzun bir geçmişi olmakla birlikte, bu alanın bilimsel ölçütler içerisinde ele alınması, tarihte Dilbilimin gözde olduğu bir döneme rastlar. Ne var ki, Dilbilimin geçmişte konuyu yalnızca karşılaştırmalı Dilbilim ve dil eğitimi içerisinde ele alması, günümüz iletişim anlayışı karşısında yetersiz kalır. İletişim ağının son yirmi yıldır evrensel olarak ka-

zandığı boyut gözönüne alınacak olursa, çeviri eğitimi ve bu eğitimin kılavuzu niteliğindeki yardımcı araçlar konusunda ne derecede titiz ve özenli bir çalışma yapılması gerektiği anlaşılır. İşte, ben de bu nedenle son yirmi yıldır söz-konusu alanla ilgili olarak çıkan yayınlar arasından geneli temsil edecek nitelikleri olan yedi kitap üzerinde bir araştırma yapmayı uygun gördüm. Ölçüt olarak, salt İngilizce-Türkçe odaklı yayınlarla sınırlı kalmayıp, bu konuyla ilgilenen ülkelerin yayınları arasından da seçerek irdeleme yapmanın, karşılaştırmanın daha kapsamını genişletmesi açısından yararlı olacağını düşündüm. Bu amaçla kitabın son bölümünde Türkiye, Amerika, İngiltere ve Almanya'da yayınlanmış yapıtlar arasından seçerek betimleyici bir çalışma yapmayı uygun gördüm. Başka bir deyişle, bu alanda çalışma yapanlara daha geniş ölçekli bir bakış açısı sunmayı hedefledim.

Son olarak, bu çalışmamda bana ışık tutan ve yol gösteren İngilizce Mütercim Tercümanlık Anabilim Başkanı Doç. Dr. Ayşe Nihal Akbulut'a, beni bu konuda destekleyen Almanca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Turgay Kurultay'a ve Yard. Doç. Dr. Sakine Eruz'a teşekkürü borç bilirim.

ABSTRACT

INTRODUCTION TO TRANSLATION STUDIES

The work under the title of "Introduction to Translation Studies" mainly consists of two parts. The first part is a theoretical study divided into three phases, which are respectively history of translation, linguistic studies on translation and contemporary theories on translation studies. The second part is a descriptive study made under the light of theoretical study handled in the first part. Both parts are evaluated from the point of contemporary theories so as to arouse translation competence in parallel with modern theories. As a result, contemporary theoretical approaches are adopted in setting up the correlation between the two parts.

The first part represents an overlook on translation through ages. However, historical, linguistic and modern translational theories are not isolated from each other, as they are considered to be the continuation of each other. In other words, they are referred to the reader as phases of Translation of Studies in order to point out the relationship between the phases, and the dynamic process they have gone through from one phase to another. The first part ranges from Antic age to modern translational theories. Historic personages in Antic age such as Andronicus, St. Jerome, Cicero are introduced and evaluated in accordance with the modern translational standards. Next, the rise of translational activities in Islamic world in Medieval ages, the causes, goals and their approach to translation are studied. After the decline of the above-mentioned activities held in translation schools in the East, transfer of translation activities to the West, translation policy different from the East, and the rise of national languages as a result of intensive translation activities have been taken under

microscopic observation. After that, translatory activities held during the reign of Ottoman Empire and The Tanzimat period are evaluated within the context of contemporary Polisystem theory. At last, Translation activities in the first years of the foundation of Turkish Republic, the role of translational bureaus and the effect of translations in the formation of a newly founded nation are touched on. In addition, such concepts as mimesis, translatability or untranslatability are defined and explained in the course of the context of the work. During the linguistic phase, which came foreground after the Second World War, linguists dealing with the subject of translation are identified and studied in a brief comparative way. Structural, transformational-generative and cognitive linguistics are defined and described from the point of modern Translational theories. In the last phase, leading contemporary translational theorists such as Vermeer, Toury are introduced and their target-oriented theories as opposed to the source-oriented trends in the past are studied. Whereas in the second part, a descriptive study is made on books of translator training in such a way as to justify the target-oriented theories. Relevant leading sources from several languages such as German, English including Turkish are evaluated according to the modern standards determined by the above-mentioned theorists of modern times. A multilingual study is aimed at assessing their proximity to modern target-oriented theories. As seen from the abstract, an inductive method and the circular way of reasoning are adopted to make the addressee acquire a holistic point of view in his further academic studies.

As a newly flourishing field of study in our country, considering the gap in theoretical field in contrast with the huge number of translations in the market, the work focuses on the preliminary knowledge about translation, and the basic concepts related with translation studies before going into a detailed study in theoretical field. It is especially addressed to freshmen enrolled in the departments of translation studies, and to translators who want to keep up with the changes in the practice of translation. Turkish is the medium of the work in order to bring together several languages under the same roof, and agree on the terminology of this field taking into account the general chaos experienced in scientific language. So as to avoid such a scientific and linguistic chaos, It would be much better to make students familiar with theoretical issues in their field of interest in the first years of their training along with the applied studies. The theoretical foreknowledge gained at the beginning will undoubtedly affect the student's performance in translation, and will contribute to his success in the last years of his training where schedules are heavily concentrated on theoretical subjects. When considered the main goal of universities, Theoretical studies are of course the main target of universities. However, from the point of

translation studies after several ages of experience in the field of application, the negligence of theoretical studies can not be ignored and drawing student's attention to this side of the translation studies will lead these departments to come up to the universal standards of higher education. It is for this reason that publication of such theoretical works will broaden students horizons both in practice and theory.

1. ÇEVİRİ EĞİTİMİ

1.1 Çeviri Eğitiminin Çeviribilimdeki Yeri

Çeviribilimin özerk bir bilim dalı olarak kabul edilmesi yetmişli yılların sonuna rastlar. Görgül bir bilim dalı olma yolundaki çabaları ve bu konudaki tartışmalar ise, günümüze dek sürer. Bununla birlikte, sözkonusu alandaki gelişmeler ve çağımızın koşulları, Çeviribilimin görgül bir bilim dalı olup olmadığı tartışmalarıyla oyalanmayıp, bu konuda bir an önce yol alınmasını gerektirir. Çeviribilimi bu şekilde özerk ve görgül bir bilim dalı olarak kabul ettikten sonra, sözkonusu alandaki çalışmaları, betimleme, kuram ve uygulama olmak üzere üç bölüme ayırabiliriz. Ne var ki, bu üç bölümü birbirinden yalıtılmış olarak düşünmek, çeviribilimin görgül bir bilim dalı olma yolundaki çabalarına ket vurur. Bu nedenle çeviribilimin kuram ve uygulama alanındaki çalışmaların birbiriyle koşut sürdürülmesi gerekir. Çeviri eğitimi doğası gereği salt uygulama alanına girmeyip, kuramla da doğrudan bağlantılıdır. Buradan da anlaşılacağı gibi, bu konuda betimleyici ve kuramsal bir çalışma yapılamayacağı anlamına gelmediği gibi, kuram alanında çalışanların uygulama alanındaki verilerden yararlanamaması da sözkonusu olamaz. Buna göre, benim çeviri eğitimi yöntemlerinde kaynak odaklılıktan erek odaklılığa geçişin irdelenmesi konusunda yapacağım çalışma çeviribilimin uygulamalı alanını ilgilendirdiği kadar, kuramsal alanını da ilgilendirir.

1.1.2 Çeviri Eğitiminde Kuram ve Uygulama Tartışması

James Holmes, Çeviribilimi, betimleme, kuram ve uygulama alanı olarak üçe böldükten sonra, uygulama alanıyla ilgili konuları, çevirmen eğitimi, çeviri yardımcı araçları, çeviri eleştirisi vb. dallara ayırmıştır (Holmes: 1988: 66-79). Ancak böyle bir ayırım yapmanın Çeviribilimin alanları arasında tek

yönlü bir ilişkiye işaret edebileceğine dikkati çekerek, kuram, betimleme ve uygulama arasında karşılıklı bir ilişki olması gerektiğini şu sözleriyle belirtmiştir:

'In reality, of course, the relation is a dialectical one, with each of these branches supplying materials for the other two, and making use of the findings which they in turn provide it" (Holmes 1988:78)

Toury, kuşkusuz temelde Holmes'la aynı görüşü paylaşmakla birlikte, konuya daha geniş kapsamlı ve farklı bir açıdan bakarak, hiç bir görgül bilim dalının uygulama alanındaki çalışmaları etkilemek gibi bir yükümlülüğü olmadığını belirtmiştir. Toury'nin böyle bir sav ileri sürmesi bence, Çeviribilimde kuramsal alandaki çalışmaların uzun süre gözardı edilmesinden kaynaklanmaktadır. Toury'nin kuramsal alanla uygulama alanı arasına sınır çekmek istemesi, üniversitelerde bile kuramsal çalışma yapılması yerine, çeviri becerisinin öğretilmesinden kaynaklanmaktadır. Hatta bu konuda daha da ileri giderek, Newmark'ın çeviribilimin, çeviri öğretim yöntemlerini saptama sorumluluğu olduğu şeklindeki görüşlerini eleştirmiştir. Toury, dilbilimle ilgili bir örnek vererek, sözkonusu bilim dalının dil öğretmek gibi bir amacı olmadığını hatırlatmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi, Toury'nin kuram ve uygulama arasındaki ilişkiye yaklaşımı daha eleştireldir. Bence, Toury'nin kuram ve uygulama arasına sınır koymakta diretmesi, çeviribilimin uzun süre uygulama alanında saplanıp kalmasından kaynaklanmaktadır.

Uygulama alanındaki kararların çoğu kez deneme yanılma yöntemine dayalı olması, Çeviribilimin kuramsal çalışmalarını yanlış yöne çekebilir. Bununla birlikte, kuramsal alandaki betimleyici çalışmaların uygulama alanını kendine hedef alıp, var olan durumu inceleyip açıklığa kavuşturması kaçınılmazdır. Kuşkusuz, kuramsal alanda ancak betimleyici incelemelerin ışığı altında olası ilişkiler üzerinde varsayımlar yürütülebilir (Toury 1995; 1-19).

Konuya uygulama alanı açısından bakılacak olursa, çeviri eğitimcileri ve çeviri eğitim aracı hazırlayanların kuramsal alanı bir yana atarak salt deneyime dayalı önerilerde bulunmaları, bu konuda yetişecek olanları çağın gereksinimlerine ayak uyduramamalarına yol açar. Başka bir deyişle, uygulama alanında buyurgan bir tutum benimsemek, kuramsal alandaki değerlendirme ve sonuçları uygulamaya sokamamak ve geleneksel yöntemlere bağlı kalmak anlamına gelir. Çeviri eğitiminde ve ilgili yayınlarda kaynak odaklılıktan öteye gidilememesinin altında kuramla uygulama arasında bir köprü kurulamamış olması yatar. Oysa uygulama alanında yapılacak betimleyici bir çalış-

ma, konuya bir üst bakış açısı getireceği gibi, kuramsal alanla ilişki kurulması geleceğe yönelik hedeflerin daha kısa zamanda benimsenmesine ve daha uzun erimli yöntemler kullanılmasına yol açar. Örneğin erek odaklı yöntemler daha kısa zamanda benimsenip, uygulamaya konabilir. Kısacası kuram ve uygulama arasındaki ilişki bence hem gerekli, hem de kaçınılmazdır. Çeviri eğitiminde kaynak odaklılıktan erek odaklılığa bir türlü geçilemeyişin nedeni olarak da, kuram ve uygulama alanları arasındaki iletişimsizlik gösterilebilir.

2. ÇEVİRİ KURAMI TARİHİNE BİR BAKIŞ: BAŞLANGIÇ EVRESİ

Çeviri eğitimini Çeviribilim kapsamı içerisinde ele alıp tarihsel bir süreç içerisinde izlemeyi, çeviri eğitiminde benimsenen yöntemleri devingen bir anlayışla değerlendirmek açısından gerekli buluyorum. Üstelik, bilimde çoğulculuğun ve tümevarımlı yöntemlerin gözde olduğu çağımızda salt eşsüremli betimleyici bir çalışmanın günümüz bilimsellik ölçütlerini tam anlamıyla karşılaması beklenemez. Ben de bu düşünceden hareket ederek, konuyu tarihsel boyutuyla incelemek ve çeviri eğitimindeki yöntemlerin hangi temellere dayandığını araştırmak istedim. Kuşkusuz bu araştırmayı yaparken tarihe çeviri eğitimini yönlendiren uygulamalar açısından bakmayı yeğledim. Tarihte çevirileri kimlerin yaptığını ve ne gibi işlevleri olduğuna bakarak, çeviri eğitimi yöntemleri üzerindeki etkilerini incelemeye ve bu konuda varsayımlar yürütmeye çalıştım.

2.1 Antik Çağda Çeviri: Livius Andronicus

Livius Andronicus, tarihte ilk çevirmen olarak kabul edilir. Kendisi yaklaşık İÖ. 240 yılında Odisea'yı Yunancadan Latince'ye koşuk biçiminde çevirmiştir. Andronicus'un Çeviribilim açısından önemi, çevirisinin kalıcılığından kaynaklanmaktadır (Savory 1957:27-34). Kuşkusuz Andronicus'tan önce de Homeros'den çeviriler yapılmıştır. Ne var ki, Andronicus'un çevirisinin diğerlerine göre daha kalıcı olduğu, Horace'ın bu çeviriye kullandığı ve bazı bölümlerinin de hala elimizde olduğu bilinmektedir. Burada çeviri eğitimi açısından çevirmenin çeviri kararları ardında yatan nedenlere bakıldığında, birinci olarak Andronicus'un niçin sözkonusu çeviriye yaparken düzyazıyı değil de, koşuk biçimini seçtiği, ikinci olarak, niçin özgün yapıttaki altılı ölçüye dayalı koşuk biçimi yerine, ikili ölçüye dayalı Latinlere özgü satirnius adlı koşuk biçimini seçtiği sorgulanabilir (Erhat 1940:270-274). Birinci soruya yanıt olarak, sözlü geleneğin hüküm sürdüğü bir dönemde destanların

başlıca amacının, halkı eğlendirip, biraraya toplayarak ekinel bir bütünlük yaratmak olduğu düşünülecek olursa, koşuk biçiminin de, sözkonusu amacın gerçekleştirilmesinde son derece etkin bir araç olduğu anlaşılır. Öte yandan Andronicus'un Homeros'un sözlü geleneğe son derece yatkın olan altılı ölçüsü yerine, Latin dünyasının yazılı geleneğine uygun olarak dile ağır ve resmi bir hava veren satirnius koşuk biçimini seçmesi, onun çevirisinin bir Latin yapıtı olarak kabul edilmesine yol açmış olabilir. Bu iki unsur, Andronicus'un çeviri süreci öncesinde bağlama uygun kararlar verdiğini gösterir. Ne var ki, Andronicus'un özgürlüğüne kavuşmuş Yunanlı bir köle olması nedeniyle çeviriyi ana diline değil de, yabancı dile apması ve buna karşın çevirisinin kalıcı nitelikte olması, çevirmenin kararlarını sözlü geleneğin bir uzantısı olarak değil de, çeviri edincini kullanarak verdiğini gösterir. Öte yandan, hem yukarıda Andronicus'un koşuk biçimiyle ilgili olarak anlattıklarım, hem de gerek Yunan, gerekse Latin dünyasının aynı Akdeniz uygarlığını paylaşmaları sözkonusu kararların büyük bir olasılıkla raslantısal olarak verilmediğini gösterir.

2.1.2 Cicero ve Horace

Antik çağda incelenmesi çeviri eğitimi açısından gözlenmeye değer öteki çevirmen ve hatipler ise, İÖ. I. yüzyılda yaşamış olan Cicero ve Horace'dır. Sözkonusu çevirmenlerin özelliği, çeviride ilk kez 'sözcüğü sözcüğüne' (verbum de verbo) ve 'anlamına göre' çeviri (sensus de sensu) kutuplarını öne sürerek Çeviribilimin ilk çeviri kuramcıları niteliğini taşımalarından kaynaklanır (Bengi 1990:137-138). Yukarıda sözünü ettiğim kavramlar, gerçekte günümüz çeviri kuramcılarının öne sürdüğü kaynak odaklılık ve erek odaklılık savlarının da temelini oluşturur. Burada gerek Cicero'nun, gerekse Horace'ın niçin bu savları tartışma gereksinimi duydukları sorusu akla gelebilir. Başka bir deyişle, bu savların niçin o döneme kadar gündeme gelmediği sorusu irdelenebilir. Cicero ve Horace'ın 'sözcüğü sözcüğüne' ve 'anlama göre' çeviriyle ilgili savları ve yukarıda sıraladığım sorular, Yunan ve Roma uygarlıklarının arasında gerçekte ekinel ve dilsel farklılıklar olduğunu gösterir. Örneğin, Yunan uygarlığında felsefe bilimi ve hitabet sanatı yazılı geleneği başlatmakla birlikte, yazı, Roma uygarlığında daha içselleştirilmiş durumdadır. (Ong 1995:30-41). Kuşkusuz bunun temelinde Latince'nin Yunanca'ya göre daha sade, açık ve kesin bir dil olması yatar. Ayrıca, Cicero ve Horace'ın yaşadığı döneme gelindiğinde Yunanca okunup, Yunan felsefe ve hitabet sanatı öğrenilmeye ve çevirileri artık yabancılar değil, Romalıların kendileri yapmaya başlamışlardır (Savory 1961:49-51). Gerçi, Cicero ve Horace'ın yaşadığı dönem sözlüden yazılı döneme geçiş dönemidir. Örneğin Cicero'nun söylev-

lerini verdikten sonra yazıya geçirmesi, yazılı bilincin daha tam anlamıyla Roma uygarlığında da oluşmadığını ve bu konuda bir bocalama geçirildiğini gösterir. Sözlü kültürün karşılıklı dinamik yapısına alışmış bir insanın çeviri yaparken bir anda bir sayfanın sınırları içersinde kapalı kalması, onu anlama mı, yoksa sözcüğe mi öncelik vermesi gerektiği konusunda kendi kendiyile hesaplaşmaya zorlamıştır. Bu bize çeviri edincinin ilk tohumlarının bu dönemde atıldığını gösterdiği gibi, "sözcüğü sözcüğüne" çevirinin de sorgulanmaya başladığını gösterir. Konuyu daha da açacak olursak, Sözlü geleneğe göre yazılmış Homeros destanlarıyla, Yazılı geleneğin hakim olduğu Yunan felsefi ve hitabet sanatı birbiriyle çelişir. Sözlü geleneğin kalıplara dayalı olması, hedef kitlenin okur yazar değil de, dinleyici kimliğinde olması belleği farklı yönde geliştirir. Başka bir deyişle, yazıya geçişle birlikte bellek farklı yönde bir gelişme gösterir. Sözlü geleneğin basmakalıp tekrarlara dayalı yapısı yerini görsel simgelere bırakır. Örneğin, Platon'un Devlet adlı yapıtında şairleri dışlaması sözlü geleneğe karşı bir başkaldırı şeklinde değerlendirilebilir (Ong 1995:166-173). Cicero ve Horace gibi çevirmenlerin, bir yandan yazma edincini, Yunan felsefi ve hitabet sanatından öğrenirken, öte yandan da, 'sözcüğü sözcüğüne' ve 'anlama göre' çeviri savlarını öne sürmeleri bize, yazılı bilincin ve çeviri edincinin birbirine koşut bir gelişme gösterdiğini kanıtlar. Bu savlardan Latin dünyasının artık yazıyı içselleştirmeye ve Roma'nın da Atina'ya karşı ekinse ve yazınsal olarak üstünlük kurmaya başladığını görürüz. Kuşkusuz, bu üstünlükte çevirilerin rolü yadsınamaz. Öte yandan, Okullarında Yunan kültürünü ölçü alan Roma uygarlığı ise, Yunanlılardan hitabet sanatını alıp, karşı savlar üzerinde fikir yürütüp düşünmeyi ve düşündüklerini yazıya aktarmayı öğrenmişlerdir. Örneğin, Horace'ın 'Ars Poetica' da Homeros'tan söz ederken zaman sıralamasına göre olay örgüsünü kurmadığını ve olayların ortasından öyküye başladığını belirtir. Bu yazılı belleğin artık Roma uygarlığında yerleştiğini kanıtlar. 'Anlama göre' çevirinin temelinde yazılı bellek süreçlerinin işlerlik kazanması yatar. Gerek 'sözcüğü sözcüğüne' çeviri, gerekse 'anlama göre' çeviri, günümüz erek odaklılık ve kaynak odaklılık kavramlarıyla tam anlamıyla eşanlamlı olmasa da, çeviribilim sürecinin ilk halkalarını oluşturur.

Yukarıda sözünü ettiğim kavramların, her ne kadar günümüz çeviri kuramcılarının öne sürdüğü kaynak odaklılık ve erek odaklılık savlarının temelini oluşturduğu ileri sürülse de, Vermeer'in aşağıda sözünü edeceğim makalesinde gerçekte sözkonusu yöntemlerin günümüz 'kaynak odaklı', 'erek odaklı' yöntemleriyle bir ilgisi olmadığı ve bu kavramların olsa olsa kaynak odaklılığa geçmeden önce duyulan sancılar olduğu öne sürülmektedir. Burada sırasıyla, Cicero, Horace ve arkasından gelenlerin bu savları niçin ileri sürdük-

leri ya da 'sözcüğü sözcüğüne' çeviri yöntemiyle, 'anlama göre çevirinin' niçin 'kaynak odaklı' ve 'erek odaklı' yöntemlerin göstergeleri olmadığı soruları akla gelebilir. Bu soruların daha geniş kapsamlı bir biçimde yanıtlanabilmesi içinse, çeviri sürecindeki yöntemleri etkin bir biçimde gündeme getirmesi açısından Kutsal Kitap çevirileri yapan çevirmenlerin çeviri yöntemleriyle ilgili tutumlarının incelenmesi gerekir. Bundan böyle, yukarıda değindiğim soruları yanıtlamadan önce, sözkonusu dönemde Kutsal Kitap çevirisi yapanlarını örneklemek üzere Hieronymus'dan söz edeceğim.

2.1.3 Hieronymus

Antik çağda yaşayıp da, çeviri eğitimi açısından önem taşıyan ikinci kişi Hieronymus'tur (İS 348-423). Kendisi, İncil'i Vulgata çevirisi adıyla Yunancadan Latinceye çevirmiştir. Hieronymus Kutsal Kitap çevirilerinde 'sözcüğü sözcüğüne' çeviri yapılması gerektiğini savunmasına karşın, o da Cicero gibi "anlama göre" çeviriden yanadır. Örneğin, Pammachius'a yazdığı mektubunda sözcüğü sözcüğüne çevirinin sakıncalarından söz etmesi, onun gerçekte Kutsal Kitap çevirilerinde bile "anlama göre" çeviri yaptığını gösterir:

"Ben, sözcüklerin düzeninde gizemin olduğu Kutsal Yazılar hariç, Yunancadan çeviride bir sözcüğü başka bir sözcükle değil de, bir anlamı başka bir anlamla vererek çevirdiğimi sadece kabul etmiyorum, ayrıca çekinmeden tutumuma sahip çıkıyorum" (Hieronymus 1992:18:74).

2.1.4 Vermeer'e göre Antik çağda "sözcüğü sözcüğüne" ve "anlama göre" çeviri anlayışı

İlk bakışta Hieronymus'un 'sözcüğü sözcüğüne' ve 'anlama göre' çeviri yöntemiyle ilgili bu sözleri günümüz çeviribilim terminolojisi açısından bir kuşku yaratmasa da, Vermeer'in 'Translation Today: Old and New Problems' başlıklı makalesinde (Vermeer.....:3-16) çeviri yöntemiyle ilgili bu terimlerin, günümüzde anlaşıldığı biçimiyle bildik çeviribilim terimleriyle hiç de bağdaşmadığını, kavramsal olarak farklı anlamları taşıdığından söz eder. Sözkonusu makalede gerek Cicero, gerekse Hieronymus'un 'sözcüğü sözcüğüne' çeviri yönteminde çeviri birimi olarak bir sözcüğün en küçük anlam taşıyan birimi, 'biçimbirim'leri ölçüt aldıkları, 'anlama göre' çeviride ise, sözcüklerin ya da dil birimlerinin metniçi bağlamdaki sıralanışına öncelik verdikleri anlatılmıştır. Konuyu daha da açacak olursak, tarihte 'sözcüğü sözcüğüne' çeviri yönteminden anlaşılan, erek metnin gerektirdiği sözdizimsel sıralamayı bir kenara atıp, kelimeleri kaynak metnin sözdizimsel sıralamasını değiştirmeden sadece biçimbirimlerden yola çıkarak aktarmaktır. Böyle bir

durumda çevirmenin ilgi odağı sözcükler olmakta ve sadece sözcüklerin uzunluğuna ya da kısalığına bakılmakta, kısacası kaynak metnin biçimsel olarak bir kopyası çıkarılmaya çalışılmaktadır. Öte yandan, sözkonusu çevirmenlerin Kutsal Kitap dışında yazınsal metinlerin çevirisinde kullandıkları 'anlama göre' çeviri yönteminde çeviriyi, erek ekini gözönünde bulundurarak ya da metindışı bağlamı gözeterek yapmak değil de, metiniçi bağlamı koruyarak yapmak anlatılmak istenmiştir. Günümüz çeviribilim anlayışında 'anlama göre' çeviri dendiğinde ise, çoğunlukla kaynak metnin kaynak ekin bağlamında doğru bir biçimde yorumlanarak, kaynak metnin kaynak ekindeki anlam ve etkisini ister kaynak odaklı, isterse erek odaklı bir yaklaşımla çeviriye yansıtılması akla gelir. Oysa sözkonusu dönemde 'anlama göre' çeviri yöntemi denince akla, metiniçi bağlamda, başka bir deyişle de, dil düzleminde kaynak metne sadık kalma düşüncesi gelmiştir. Konuyu Vermeer'in makalesine göre yeniden değerlendirecek olursak, Cicero ve aynı dönemlerde yaşayan gerek yazınsal metin, gerekse Kutsal Kitap çevirmenlerinin 'anlama göre' çeviriden metiniçi bağlamın korunduğu sözdizimsel çeviri yöntemini anladıkları, bunun ise, günümüz çeviribilim anlayışında 'sözcüğü sözcüğüne' çeviri kapsamına girdiği anlaşılmaktadır. Kısaca söyleyecek olursak, günümüz kaynak odaklı çeviri yöntemine, o günün 'sözcüğü sözcüğüne' çeviri yöntemi değil de, 'anlama göre' çeviri yöntemi daha uygun düşmektedir. Günümüz çeviribilim anlayışında 'sözcüğü sözcüğüne' çeviriyi tarihteki anlamıyla kullanmasak da, hiç değilse 'özgür' ve 'bağımlı' çeviri kavramlarını ortaya atması açısından tarihte yine de işlevsel bir rol oynadığını yadsıyamayız.

Burada Hieronymus'u (Göktürk 1994:18-19) Cicero'dan farklı kılan yön çeviride benimsediği yöntem değil, çeviride ilk kez metin türüne dikkati çekmesidir. Kutsal yazıların gizemini gerekçe olarak gösterip, "sözcüğü sözcüğüne" çeviri yöntemini bilinçli olarak kullanması çeviri eğitiminde metin türüne dikkati çekmesi bakımından son derece yönlendirici ve konumuz açısından üzerinde durulması gereken bir konudur.

2.1.5 Çeviri Tarihi Açısından Antik Çağ ile İlgili Son Değerlendirme

Antik çağdan başlayarak başta yazı olmak üzere temel bilim dallarını Batı'ya ilk tanıtan ve Batı kültürünün ilk temellerini atan Yunan uygarlığı olmuştur. Çeviri ediminin bu bilim dallarının duyurulmasında büyük payı olmasına karşın, adı bir yana varlığından bile söz edilmemesi kuşkusuz günümüz çeviri tarihi açısından olduğu kadar çeviribilim açısından da irdelenmesi gereken bir konudur. Holmes'un deyişiyle, Antik çağdan başlayarak

günümüze değin süren uygulama alanındaki yoğun çeviri etkinliğine karşın, kuramsal alanla uygulama alanı arasında köprü bir türlü kurulamamıştır. Kuşkusuz çeviribilimin bu geçikmeyi öteki bilim dallarında olduğu gibi geriye dönük olarak sorgulaması sadece bilimsel meraklılığın doğal bir sonucu olmakla kalmaz aynı zamanda ileriye dönük çalışmalar açısından da sağlam bir veri tabanı hazırlayarak geleceğe de ışık tutar.

Bilim dallarının kendine özgü kavram ve kuramları oluşturması başka bir deyişle, nesnelere somut dünyasından simgelerin soyut dünyasına geçiş Plato'nun öncülüğünü ettiği 'idea'larla ilgili felsefenin bir sonucudur. Felsefe ve buna bağlı olarak kuram kavramının gündeme gelmesi ise, Yunan uygarlığında yazılı geleneğin oldukça özümsemiğini gösterir. Daha da açacak olursak, yazı aracılığıyla sözün yazılı simgeye dönüşmesi, ya da Jakobson'un deyişle, diliçi simgelere dönüşmesi, sözlü geleneğe bağlı olarak şekillenmiş belleğin yazı aracılığıyla dışarı vurularak düşüncelerin belli bir savı kanıtlayacak şekilde sıralı olarak çözümlenmesi anlamına gelir. Sözlü belleğin bu şekilde yerini yazılı belleğe bırakmasıyla birlikte diliçi çeviri, başka bir deyişle de, sözlü yazılı tartışması gündeme gelir. Örneğin, Plato'nun yazılı geleneğin yöntemlerini kullanmasına karşın, Phaedrus'ta yazıya karşı bir tutum sergilediği görülebilir. Bununla birlikte, Res Publica'da da sözlü kültürün temsilcisi şair ve ozanları dışlaması onun yazılı-sözlü gelenek arasında kendi içersinde bir çelişkiye düştüğünü gösterir. Bu ise, yazılı geleneğin içselleşmesiyle birlikte, geçiş dönemi sancılarının hala duyulduğunu göstermektedir. Öte yandan sözlü-yazılı şeklinde nitelenen diliçi çeviride yukarıda kısaca deyindiğim şekilde ateşli tartışmalar sürerken, dillerarası çeviriden tek bir söz bile edilmemesi düşündürücüdür. Kuşkusuz bu soruların yanıtı doğrudan dönemin çeviri anlayışını belirleyen kültürel, siyasi ve tarihsel yapısıyla ilişkilidir.

Yunan kültürü başta yazı olmak üzere aritmetik, geometri, astronomi ve tıpla ilgili temel bilgileri ilk kez Babil ve Mısır uygarlığından çeviri yoluyla edinmişlerdir. Başka bir deyişle, Yunan uygarlığı, öteki Akdeniz ülkelerine üstünlüğünü, Mısırdan kendilerine miras kalan kaynaklara borçludur. Üstelik Atinanın ekonomik olarak öteki Akdeniz uygarlıklarıyla ilişkisi ister istemez çeviri etkinliğini kaçınılmaz kılar. Bu deyindiğim iki ana noktadan birincisi, Yunan uygarlığında çevirinin eğitim amacıyla bilgi edinmek üzere kullanıldığını, ikincisi ise, çevirinin hiç değilse savaşlar sırasında komutanlar arasında ya da ticari amaçlı olarak gündelik yaşamın sürdürülmesinde kullanıldığını gösterir. Bu bize Antik çağda bile hem yazılı, hemde sözlü çeviri etkinliğinde bulunduğu, ne var ki çeviriye bir amaç olarak değil bir araç olarak bakılmak istendiğini gösterir. Ne var ki çeviri etkinliğinin, Antik Yunan kültürünü, Itamar Even Zohar'ın yazınsal çoğul dizge kuramı kapsamında "yenilikçi bir

güç"olarak etkilediği yadsınamaz bir gerçektir. Bununla birlikte siyasal üstünlüğü kültürel kimliğini öne çıkararak benimsetmek isteyen bir uygarlıkta kuşkusuz özgün ve çeviri arasındaki sınır ortadan kaldırılarak çeviri olgusuna bilimsel olarak bakma, bilinçli olarak gözardı edilmeye çalışılacaktır. Bu konuyla ilgili olarak Platonun devletten şair ve ozanları dışlamasıyla koşut olarak ele aldığı şiir çevirileri ve çevirmenlerinin yüzyıllar boyu çeviribilim kapsamında ele alınmadıklarıyla ilgili saptaması sadece çeviri tarihi açısından önemli gibi görünür. Oysa Bengi aynı konuyu çağdaş çeviribilimsel yöntemleri kullanarak incelediğinde çeviribilim sürecinin çeviri olgusuyla birlikte başladığını bu konuda ardıl ve ileriye dönük olarak yapılacak çalışmaların gerçekte çeviribilim devingen sürecinin bir parçası olduğunu savunur (Bengi 1999:13). Öte yandan, Antik çağda uygarlık yolunda çeviriye gereksinim duyulurken çevirinin adından söz edilmemesi ise, gerçekte Antik Yunan kültüründen kalma özgün/kopya diyalektiğini başlatan Plato'nun idealer felsefesinin bir sonucudur.

Plato ve Aristoteles'le birlikte Mısır ve Babil'den kalan görgül Bilim anlayışı yerini spekülatif bilime bırakır. Bu şekilde Atina siyasal yaşamında askeri üstünlükten sağlanan başarıdan çok kültür üstünlüğüne önem vermeye başlanır. Öyle ki, Antik yunan kültürüyle beslenmiş olan helen imparatorluğunun askeri başarısına ve kültür ve siyaset merkezinin Atina'dan İskenderiyeye taşınmasına karşı, antik yunan kültürü ölçüt alınarak, Yunan dili resmi dil olarak kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Bu durumda Helen uygarlığı da ülkelerarası sorunları çözmek üzere çeviriden yola çıkmaktansa, kendi dilsel ve kültürel üstünlüğünü benimsetmek üzere Antik Yunan kültüründen yola çıkmayı yeğlemiştir. Böylelikle öteki bilim dallarının aksine çeviri felsefesi ve kuramı üzerinde düşünme bastırılmış bir eylem olarak karşımıza çıkmıştır. Binlerce yıl sonra Cumhuriyetimizin kuruluşu aşamasında aynı çeviri anlayışının, bu kez kültürel üstünlük kaygısından çok, ulusal kimliğin bulunarak ülkenin bütünlüğünün sağlanması amacıyla hüküm sürmesi ise, bir raslantı değil, çeviribilimin uzun bir süreçten geçtiğinin kanıtıdır. Öyle ki, Cumhuriyetimizin kuruluşunun hemen ardından örneğin tercüme dergilerinin çıkartılmasıyla birlikte yaşanan yoğun çeviri etkinliği sırasında Ezra Erhat'ın "Latince İlk Edebi Eser Bir Tercümedirbaşlıklı yazısında çıkan 'Bir Yunan eserini taklid veya tercüme ederken Romalı kendi kendini tanımayı öğrenir, kendi milli vasıflarına daha yaklaşır, müdrük olur' "(Erhat 1940:273)şeklindeki sözleri çeviriye yeni kültürün oluşmasını tetikleyen bir araç olarak bakıldığını açıkca kanıtlar. Bu ise, çeviribilimin kuramsal olarak bastırılmasına karşı, uygulama alanında etkisinin önüne bir türlü geçilemediğini gösterir. Çeviriye kendi dilsel ve kültürel kimliğini tanımak ve tanıtmak üzere her ne

kadar bastırılmış bir edim gözüyle bakılsa da, bu konuda uygulamada başka bir deyişle de gerek Antik çağ yapıtlarında, gerekse Helen kültüründeki yazınsal ve bilimsel yapıtlardaki yazar çevirmenlerin kararlılığı, süreç öncesi çeviri normlarının kuramsal değilse de uygulamada amacının saptanmış olduğunu, bununla da kalmayıp, çağdaş çeviribilimci Vermeer'in Skopos Kuramının daha Antik çağdan başlayarak filizlendiğini gösterir. Bu aynı zamanda Benjinin, çeviribilimin çeviri olgusuyla birlikte doğup, gelişen bir süreç olduğu şeklindeki savını da haklı çıkarır.

Platonun öğrencisi Aristoteles'de çeviri konusuna doğrudan deyinmemekle birlikte, çevirinin en temel unsurlarından biri sayılan dil edinci kavramını "Techne Poetika" adlı hitabet sanatını irdeleyen yapıtı aracılığıyla gündeme getirmiştir. Gerçekte konuşma sanatı anlamına gelen ve o günün önde gelen hatiplerinin söylevlerinin sonradan kaleme alınmış metinlerini inceleme malzemesi olarak kullanan Aritototeles'in başta amacı gençleri hitabet konusunda eğitmek olmuştur. Antik çağda hatipler, söylevlerini yazılı metne dayalı olarak değil, kendileri ve dinleyiciler arasında sözlü kültürün bir uzantısı olarak karşılıklı konuşmaya dayalı olarak sürdürmüşlerdir. Ne var ki hatip konuşmasını bitirdikten sonra, konuşulanları yazıya dökme gereksinimi duymuştur. Tümünden gelimli yöntemeye dayalı olmakla birlikte, düşünsel olarak spekülative bilimlere yönelmenin sonucu artık insanoğlunun öne sürdüğü savları kağıt üzerinde daha güçlü kılmak ve bir temele oturtmak üzere düşüncelerini sıralama ya da çizgisel düşünmeye zorlanmıştır. Aritoteles ise bu yazılı malzemeden yola çıkarak dinleyici üzerinde istenilen etkiyi yaratmak için gerekli ölçüt ve ilkeleri saptayarak hitabete yazınsal olduğu kadar bilimsel de bir nitelik kazandırmıştır.

Savory "The Art of Translation adlı yapıtında çeviri tarihinde hitabetin temel öğelerini "elegantia, composito, ve dignitas" olarak tanımlamıştır. Hitabetin temel amacının açıklama ve ikna etme olduğu düşünülecek olursa, hatibin karşı savdan yola çıkarak dinleyiciyi ikna edebilmesi herşeyden önce ifadenin açıklığa kavuşturulmasına bağlıdır (Savory 1957:70). Bu ise, doğru sözcüklerin seçilmesini, bu sözcüklerin doğru olarak yerleştirilmesini ve son olarak da duygu ve düşüncelerin doğruluğu koşullarını beraberinde getirir. Savory'nin saydığı bu üç özellik gerçekte çeviribilimsel ve dilbilimsel açıdan bağlılık ve bağdaşıklık kavramlarını, kısacası metinsellik kavramını hitabet sanatına getirmiştir. Bu aynı zamanda sözlü kültür ürünü destanların tekrara dayalı kalıpları aşamayan koşut yapısından uzaklaşarak, soyut çözümlenmeli düşünceyi ve buna bağlı olarak metinselliği öne çıkaran düz yazı geleneğine geçişin bir işareti olarak da değerlendirilebilir.

Aristoteles hitabet sanatını öğreten yapıtının ardından hitabetten farklı olarak yazılı metne dayalı olarak oynanan dönemin tiyatro yapıtlarını da Poetika adlı yapıtında inceleyerek Yunan tiyatrosunda olay örgüsünün yükseliş, düşüm ve iniş şeklinde geliştiğini saptamıştır. Bu ise tiyatronun sözlü bir edim olmasına karşın metinsellik konusunda yazılı bellek süreçlerinin sorgulanmaya başladığını gösterir. Örneğin destanlarda olduğu gibi olaya orta yerinden girmek yerine baş, orta ve son şeklinde bir öykü çizgisinin ortaya atılması, yazılı metin süreciyle ilgili normların saptanmaya başladığını gösterir. Aristonun hitabet ve tiyatro gibi metin türleri metin türleri üzerinde kimi günümüzde bile geçerli olan üründen yola çıkarak yazılı bellek süreçleriyle ilgili bilimsel saptamalarda bulunmasına karşılık, çevriye hiç el atmaması, yukarıda da deyindiğim gibi yunan kültüründe çeviri etkinliğinin önceden belirlenmiş amacıyla doğrudan bağlantılıdır. Ne var ki, Aristo metin türleri ayırımına ve metin çözümlemelerine bu kadar önem vermesine karşılık çeviri üzerinde niçin hiç durmadığı sorusu yine daha kuvvetli olarak gündeme gelir. Aristo metinsellik kavramını her ne kadar ortaya atsa da, henüz hitabet sanatı adlı yapıtından da anlaşılacağı gibi yazılı gelenek bile tam anlamıyla içselleşmiş değildir. Çevirinin gerçek anlamda gündeme gelmesi ancak erek ekinin kendi yazınsal türlerini oluşturmasından sonra sözkonusu olabilir. Başka bir deyişle çeviri yazınsal çoğul dizge kuramına göre başlangıçta antik yunanda çevresel bir konumda bulunur. Ancak çevirinin çevresel konumda bulunması merkez konumdaki öteki yazın türlerinden hep yalıtılmış olarak ele alınacağı anlamına gelmez. Ne var ki çevirinin o dönemdeki başlıca işlevinin öncelikle bilginin eksiksiz ve doğru aktarılması olduğundan, çeviri denince akla ilk gelen sözcüğü sözcüğüne çeviri olacaktır. Mısır ve Babil uygarlığından çeviri yoluyla görgül bilimlere dayalı yapıtların çevrilmesine temelde gereksinim duyulduğundan, başlangıç aşamasında akla çeviride metinseliliğin aranması gibi sorulardan çok, doğru bilgiye ulaşma kaygısı ağırlık kazanacaktır. Bu durumda çeviri hitabet ve felsefeyle ilgilenenlere yabancı ekinden çeviri yoluyla gelen savdan yola çıkarak kendi öznel olarak yaratıkları karşı savı savunma olanağı yaratılırken, bilim adamlarına da kendi alanlarında serpilme olanağı sağlanmış olacaktır. Bundan böyle çeviri çevresel bir konumda da olsa, erek ekinde yeni yazınsal türlerin ve bilgilerin yerleşmesinde ister istemez sıçrama tahtası vazifesi görecektir.

Yunan uygarlığından Roma uygarlığına geçildiğinde çevirmenin varlığının yukarıda anlattığım sürece bağlı olarak artık kabul edildiği görülür. Bu hem yazının artık latin dünyasında içselleştiğini, hem de yunan uygarlığındaki sahiplik kavramının olgunlaşarak günümüz yasal anlayışına daha yakınlaştığını gösterir. Örneğin, Platonun Phaedrus'ta sokrates aracılığıyla yazıya başkal-

dırısı gerçekte yazılı kültüre karşı olmasından değil, bilginin ilk sahibi olarak Mısır Uygarlığı yerine, Yunan uygarlığını göstermek istemesindedir. Oysa Romalılar bu konuda çağdaş hukuk anlayışına daha uygun bir tutum sergileyerek, bilgiyi yunanlılardan aldıklarını kabul etmişler ve birşeyin hem aslının hem de kopyasının, başka bir deyişle hem özgün olanın, hem de çevirinin varlığını doğal olarak kabul etmişlerdir.

2.2 İslam Tarihinde Çeviri

2.2.1 İslam dünyasında ilk çeviri okulları

Yunan ve Roma uygarlıkları, Çeviribilim tarihinde çeviri uygulamalarının irdelenmesi ve konuya bir üst bakış açısı getirmesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte, Makedonya İmparatorluğunun İ.S 529'da çökmesiyle birlikte Atina okulu sona ermiştir (Güven 1990:87-95).Atina okulundan ayrılan Yunanlı bilginler İskenderiye okuluna yerleşmişlerdir. Bu arada bilim ve felsefeyle ilgili bütün kitaplar da İskenderiye'ye taşınmıştır. Ne var ki, sözkonusu kitaplık önce Roma, sonra da Arap istilasına uğramış ve çok az kitap elde kalmıştır. Bununla birlikte, Hilmi Z. Ülken bu çok az sayıda kitabın bile yoğun bir çeviri etkinliğine yol açtığını ve kelim, Hint etkileri gibi diğer etkenlerle birlikte İslam felsefesinin doğmasına neden olduğunu belirtmiş ve arkasından da Yunan bilim ve felsefesinin İskenderiye okulundan daha önce, Bizans Ortodoks kilisesinden kovulan Süryaniler tarafından Yakındoğu'ya taşındığını sözlerine eklemiştir. Çoğu, bilgin, düşünür, din adamı olan bu kimseler, günümüzdeki adlarıyla Diyarbakır, Urfa, Antakya gibi kentlerde kimi dinsel niteliği öne çıkan, kimi de bilim ve felsefeye dayalı manastırlar kurmuşlar ve bu manastırlarda 9. yüzyılın birinci yarısına kadar Yunancadan Süryanice'ye, 9. yüzyılın ikinci yarısında da Süryaniceden Arapçaya çeviriler yapmışlardır. 9. yüzyılda Bağdat'ta Abbasi Halifesinin "Beyt-ül-hikme" adıyla ilk çeviri okulunun kurulmasıyla çeviri etkinlikleri bu ve ileride buna benzer biçimde kurulacak okullarda sürdürülmeye başlanmıştır. Bağdat okulu, yaklaşık 200 yıl kadar sürmüş, arkasından bu çeviri etkinlikleri Mısır, Mağrip ve son olarak da 11-12 yüzyıllar arasında Toledo okulunda sürdürülmüştür. Sözkonusu çeviri okullarıyla ilgili tarihsel olarak kısaca ön bilgi verdikten sonra, akla bu okulların işlevinin ne olduğu, çeviri yöntemi olarak ne kullandıkları, ne tür metinleri çevirdikleri, uygulama alanı dışında bir çalışma yapıp yapmadıkları ya da bu okullar arasında bir farklılık olup olmadığına ilişkin sorular gelebilir.

2.2.2 *İslam dünyasında çeviri okullarının amacı*

Her ne kadar yukarıdaki okullardan çeviri okulu olarak söz edilse de, bu okulların gerçek işlevi çevirmen yetiştirmek değildir. Bu okullar çeviri yapanları bir araya toplayarak çeviri konusunda uygulamaya yönelik bir hizmet vermeyi kendilerine amaç edinmişlerdir. Başka bir deyişle, o günden bugüne çeviri okulları kimlik değiştirmiştir. Sözkonusu okullarda yoğun bir çeviri etkinliğinin sürdürülmesi, metin türü olarak bilim ve teknikle ilgili bilgilendirici metinlerin çevrilmiş olması, çeviribilim açısından büyük bir olasılıkla 'sözcüğü sözcüğüne' çeviri yönteminin kullanıldığını gösterir. Yunan Felsefesine ilişkin yapıtların çoğunun Roma ve Arap istilaları sırasında yok olması ya da bu konuyla ilgili eldeki kitapların ister Hristiyanlık olsun, ister Müslümanlık olsun tek tanrılı din anlayışlarıyla çelişmesi insanları soyut düşünmeye yönelten felsefe kitaplarının yerine, fizik ve doğa bilimleriyle ilgili kitapların seçilmesine neden olmuştur. Ayrıca bu kitapların ilk önce Yunanca'dan Süryanice'ye, sonradan da (9. yüzyılın ikinci yarısında) Süryanice'den Arapça'ya çevrilmesi ilgi çekicidir. Dolayısıyla, çevirilerin kaynak dilden değil de, ikinci dilden yapıldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan bilgilendirici metinlerde sözcüğü sözcüğüne çeviri yönteminin seçilmesi, günümüz çeviribilim anlayışına ters düşmez. Bunun yanı sıra, çevirileri o dönemde çevirmenlerin değil de, bilimadamlarının kendilerinin yapmış olması çeviri eğitiminde özel alan bilgisinin önemine işaret etmekle birlikte, bu okullarda amacın kesinlikle çevirmen yetiştirmek olmadığını bir göstergesidir.

2.2.3 *İslam dünyasında çeviri okullarının çöküşü ve Batı'da çeviri etkinliğinin Toledo çeviri okuluyla birlikte yeniden canlanması*

Çeviri etkinliği 12. yüzyıldan sonra İslam dünyasında duraklama dönemine girmiştir (Güven 1990:12:122-130). H.Z. Ülken'e göre, bunun temelinde mantık, tıp, matematik, fizikle ilgili metinlerin çevrilmesine öncelik verilerek, felsefe, güzel sanatlar, şiir ve tiyatroyla ilgili yapıtların çevrilmemesi yatar. Bence, Ülken bu konuya değinmekle çeviri etkinliğinin tarihsel süreç içerisinde hem İslam, hem de Hristiyan dünyasında ekini yönlendirici etkisi üzerine dikkati çekmek istemiştir. Başka bir deyişle, çeviri politikasının önemini vurgulamıştır. 12. yüzyılda Toledo okulunun kurulmasıyla birlikte, çeviri etkinliği İber yarımadasında yoğunlaşmaya ve gelişme Doğu'dan Batı'ya doğru kaymaya başlamıştır (Işık 1990:19:37-44). Başlangıç aşamasında bu okulda çevirilerin büyük bir bölümü üçüncü ve hatta dördüncü aracı dilden yapılmıştır. Özetle söyleyecek olursak, Yunanca metinler Bağdat ve Mağrip okulunda İbranice ve Süryanice aracılığıyla Arapça'ya çevrilmiştir.

Toledo okulunda ise, Musevi ve Arap bilginleri, Bağdat, Mısır ve Mağrip okullarında Yunanca'dan İbranice ve Süryanice aracılığıyla Arapça'ya çevrilmiş yapıtları Kastilya halk diline çevirmişlerdir. Sözkonusu çevirileri Latince'ye aktarma görevini ise, Hristiyan bilginler üstlenmiştir. Dolayısıyla Toledo okulu başlangıç aşamasında Arapça'ya bağımlı kalmıştır. Ne var ki, Arapça'nın ölü bir bilim dili olan Latince'nin aksine, yaşayan bir dil olarak bilimde kullanılması Roman dillerinin, başka bir deyişle halk dillerinin de bilimde kullanılabileceği düşüncesini akla getirmiştir. Öte yandan, çevirilerin kaynak dilden değil de, yukarıda sözünü ettiğim şekilde aracı dillerden yapılması çevirilerde zaman ve coğrafi konum kavramını ortadan kaldırır. Oysa ulusal kimliğini ve dilin gittikçe yerleşmesiyle birlikte erek ekin okuru zamansal ve ekin sel uzaklığı ya da farklılığı çevirilerde görmek ister. Sonuç olarak, Toledo okulunun çeviribilim açısından önemi, hem aracı dillerden çevirilerin zaman ve yer unsuru bakımından eksikliğini farkedip Yunanca'dan, başka bir deyişle de, kaynak dilden çevirilere yönelmesi, hem de halk dillerinin de bilim dili olarak kullanılabileceğine işaret ederek onların dilsel olarak kimliklerini bulmalarına aracılık etmesidir. Bu şekilde Yunan klasikleriyle ilgili çeviriler, aracı dillerden değil, kaynak dilden yapılmaya başlamıştır. Arapça çevirilerin çoğunun matematik (örneğin Euclid'in İlkeleri) tıp ve fizik gibi konularla ilgili olması, Batıda Aydınlanma çağının temel taşı oluşturan soyut düşünme konusundaki Yunan felsefesiyle ilgili yapıtların (örneğin Platon'un Devlet) çevrilmemesine neden olmuştur. Toledo okulunun Yunanca ana kaynaklardan çeviriye yönelmesi sözkonusu alandaki eksikliğin giderilmesi açısından son derece önemlidir. Bu şekilde, hem Arapça çeviriler Yunanca özgün metinlerle karşılaştırılmaya, hem de Yunan felsefesiyle ilgili özgün metinler çevrilmeye başlanmıştır. Çeviri eğitimi açısından bunun önemi ise, kaynak dilden çeviri, ikinci dilden çeviri sorunlarını gündeme getirmesi ve Antik çağdaki 'sözcüğü sözcüğüne' ve 'anlama göre' çeviri tartışmalarını yeniden başlatmasıdır. Ayrıca, bu denli yoğun bir çeviri etkinliğinin dillerin kendi ulusal kimliğini bulmasında büyük rolü olmuştur. Başka bir deyişle, ulusal kimliğin ve ekin sel özelliklerin çeviriler aracılığıyla sorgulanmaya başlaması, kaynak odaklıktan erek odaklılığa geçişin ilk işareti olarak görülebilir.

2.3. 13. ve 16. yüzyıllar arasında çeviri etkinliği

Batıda 13. yüzyıldan başlayarak 16. yüzyılın sonuna kadar süren çeviri etkinlikleri sadece Yunanca ya da Latince kaynak metinleri Arapça çeviri metinlerle karşılaştırmakla kalmaz, bunun yanı sıra dönemin bilgin, düşünür ve yazarlarına eytişimsel düşünmenin kapılarını da açar. Her ne kadar sözkonusu dönemin üniversitelerinde Aristo'nun dinle çelişmeyen yorumları öne

çıkartılıp, Platon'un 'Res Publica' gibi soyut düşünceye yol açan yapıtlar yasaklanmışsa da, yoğun çeviri etkinliği Galileo, Kepler, Leonardo da Vinci, Bacon ya da Montaigne gibi bilim adamı, düşünür ve yazarların ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. Başka bir deyişle, çeviri ediminin, sorgulama, karşılaştırma, açıklama ve çözümlenmeye yönelik devingen süreci, tüm yasaklamalara karşın, bilgin, düşünür ve yazarları soyut ve eleştirel düşünmeye zorlamıştır. Belleğin sözlü geleneğin kalıplarına dayanan işleyişinin yoğun çeviri etkinliği sonucu aşılmasıyla birlikte, günümüz bilim ve düşünce dünyasının temelleri atılmıştır.

Çeviribilim ve çeviri eğitimini genel olarak yönlendiriciliği açısından tarihsel olarak yaptığım tarihsel eksenlerdeki değerlendirmeden, Homeros ve Kutsal Kitap çevirilerinin sözkonusu alanlarda belirleyici rol oynadıkları sonucuna vardım. Nitekim, Martin Luther'in (1483-1546) İncil çevirisi yukarıda Toledo okuluyla ilgili olarak anlatılan yoğun çeviri etkinliğinin bir sonucudur. Luther'in bu çeviride anlama öncelik verme kaygısını taşıdığını ve bu amaçla 'halkın dili ve kendi imgelem gücünü kullandığını' (Grabert 1981;571: krş. Kuran 1995:34) söylemesi erek odaklı yöntem geçişin bir belirtisi olarak değerlendirilebilir.

2.3.1 *Kutsal Kitap çevirileri*

Luther'in, Kutsal Kitabı Hieronymus'un Vulgata çevirisinden anlamı daha öne çıkararak yapması bence iki şey göstergesidir; ilkin, çeviriler aracılığıyla okuma yazma alışkanlığı artık yerleşmiş ve insanlar o dönemde okuduklarıyla iletişim kurmaya başlamışlardır: bunun sonucu olarak da 'anlama göre' çeviri artık Kutsal Kitap'ın gizemini bozmayacaktır; ikincisi, Kutsal Kitaptan başlayarak düşünme ve anlamaya ağırlık verilmesiyle hem erek dilin sınırlarının zorlanarak geliştiği, hem de dil ve düşünce arasındaki bağlantıyla ilgili olarak Aydınlanma çağına adım atıldığı görülmektedir.

2.4. 17 ve 18. yüzyılda genelde hüküm süren çeviri anlayışı

Düşünsel ve bilimsel alan gerek çeviri etkinliği, gerekse çeviri sürecinin işleyişinden bu biçimde etkilenirken, çeviri ediminin de çevresindeki bu değişikliklerden ve gelişmelerden etkilenmemesi sözkonusu olamaz. Çeviri ediminin doğası gereği devingen bir yapıya sahip olması çevirmenleri, çeviri norm ve yöntemleri konusunda yeni arayışlara sokmuştur. 17. ve 18. yüzyıllarda çevirilerde 'sözcüğü sözcüğüne' ve 'anlama göre' çeviri tartışmalarının çağlar sonra yeniden 'kaynak metne bağlılık' ve 'özgür çeviri' kavramları adı

altında gündeme gelmesi Çeviribilimin öteki bilim dallarının kanatları altından sıyrılmaya çabalarının 16. ve 17. yüzyılda başladığını gösterir. Her ne kadar 17. ve 18. yüzyıl genelde tek tip bir normun belirginliği açısından birbirinden kesin sınırlarla ayrılmaya da, Batı'daki yazınsal akımlar ve sözkonusu dönemlerde çoğu çevirmenin de yazarlıktan geldiği düşünülecek olursa, bu dönemlerde yaşayan çevirmenlerin genelde çeviriye daha sorgulayıcı bir gözle bakmaları doğal karşılanabilir. Başka bir deyişle, bu artık çeviri edincinin sorgulanmaya başladığının bir göstergesidir. Örneğin, Popoviç'in 'kay(dır)ma' konusunu irdelediği "The Concept of Shift of Expression" (Popoviç 1970:79-81) başlıklı yazısında, 17. yüzyılda Homeros çevirilerinde yöntem olarak özgün metne bağlılığın ölçüt alındığını belirtirken, 18. yüzyıl Klasik dönemde özgün metnin tümünün erek ekinde aynı etkiyi yaratma kaygısı duyulmaya başladığından söz etmesi, tarihteki çeviri anlayışıyla çağdaş çeviribilim anlayışı arasında yaşanan geçiş dönemi konusunda bir fikir edinmemizi sağlamakla birlikte, yazarın, gerek romantik, gerekse klasik dönemi birbirinden aşırı kesin çizgilerle ayırması, günümüz geniş ölçekli tarihsel anlayışı bakımından sakıncalı bulunabilir. Bununla birlikte, özellikle Klasik diye adlandırılan dönemde kaynak metnin kaynak ekindeki etkisini erek ekinde yaratma kaygısının daha yaygın bir biçimde duyulmaya başlaması ve bu amaçla özgür çeviri yönteminin günümüz çeviribilim anlayışı ölçülerinde olmasa da, tartışmaya gitgide daha çok açılması, kaynak odaklılıktan erek odaklılığa geçiş aşamasında erek ekin normlarının gündeme gelmesi bakımından bence yine de önem taşır. Işın Bengi'nin 'yazar, çevirmen ve bugünkü anlamda çeviri kuramcısı' (Bengi 1990:137) şeklinde olarak tanıttığı Dryden'in 18. Yüzyılda öykünme' (mimesis) kavramını öne sürmesi kesinlikle raslantı olmayıp, çeviri tarihinde yaşanan sürecin bir sonucudur.

2.4.1. Öykünme'nin tarihsel olarak irdelenmesi

'Öykünme' kavramı daha önceki dönemlerde ortaya atılmamış gibi görünse de, gerçekte 16. ve 17. yüzyıllarda geçen 'aslına bağlı' ve 'özgür' çeviri tartışmalarının altında 'öykünme' özlemi yatar. Ulusal kimlik ve dillerin 16. yüzyılda çeviriler aracılığıyla harekete geçirildiği gözönüne alınacak olursa, Dryden'in 18. yüzyılda bu kavramı gelişigüzel ortaya atmadığı anlaşılır. Örneğin Fransızların özgün yapıtlarını 17. yüzyılda vermeye başladıkları, Almanya, İngiltere gibi Batı ülkelerinin de, bir yandan, yoğun çeviri etkinliği sürdürülürken, öte yandan, Yunan ve Latin tragedya ve komedilerinden esinlenerek özgün yapıtlar ortaya çıkarmaları, bence 'öykünmenin' nasıl bir tarihsel süreç izlediğini gösterir. Buradan genel kanının aksine, 'öykünmenin' körü körüne bağlılık değil, dillerin yetkinlik kazanması yönünde bir gelişme olduğu düşüncesine varılabilir.

Ote yandan "öykünmeyi" yukarıda varılan sonuca dayalı olarak, çağdaş çeviribilimci Toury'nin 'çevirilerin erek ekin ürünü' olduğu yolundaki savından yola çıkarak değerlendirecek olursak, çeviride 'öykünmenin' hem erek dil ve ekine ağırlık vermesi bakımından, hem de erek ekin okunurca kabul edilebilirliği açısından günümüz çeviribilim anlayışına daha yakın olduğu anlaşılır. Üstelik, bu şekilde tarihsel bir bağlam içerisinde, çeviribilim konusunda yüksek öğrenim gören öğrencilere erek dil ve ekinin çeviri edimindeki önemini gösterme ve çeviri edinci kadar çeviribilim bilincini de öğrenciye kazandırma açısından kaynak odaklı çevirilerden örnekler vermenin yanısıra, öykünme yöntemiyle yazılmış metin ya da parçalardan da örnek vermenin, günümüz geniş ölçekli bilimsellik anlayışına uygun bir yöntem olacağını düşünüyorum. Bununla da kalmayıp, çeviri eğitimi görenlere kaynak odaklı çeviri ürünleriyle ilgili örneklerden çok 'öykünme' yöntemiyle yazılmış metinlerden örnek vermenin, erek ekin ürünü olarak çevirilerde erek dili yetkin bir şekilde kullanmanın ne derecede önemli olduğuna öğrencilerin dikkatini çekmesi bakımından yararlı bir uygulama olacağına inanıyorum. Bu şekilde öykünmeden yola çıkarak kaynak odaklı yöntemi tarihsel bir süreç içerisinde sorgulamanın öğrenciye eleştirel bir bakış açısı kazandıracığı ve çeviri yöntemi konusunda da daha bilinçli kararlar almaya yönlendireceği kanısındayım.

2.5. 19. yüzyılın başında hüküm süren çeviri anlayışı ve kökenleri

19. yüzyılın ilk yarısında kuramsal alanda özellikle çeviri sorununu gündeme getirmeleriyle dikkati çeken iki dilbilimci bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Romantik dilbilimin önde gelen temsilcisi Humboldt (1767-1835), öteki ise, çeviride yorumbilim kavramını öne süren Schleiermacher'dir (1768-1834). Her iki dilbilimcinin günümüz çeviribilim anlayışına uzak düşse de, çeviribilim sürecine devingenlik kazandırması bakımından önem taşıyan savlarını ele alıp günümüz açısından irdelemeye çalışacağım.

2.5.1. Humboldt'un çeviri tarihi açısından yeri

Humboldt'un 17. yüzyıl İngiliz düşünürlerinden Francis Bacon'dan etkilenerek dilbilim alanında öne sürdüğü sava göre, insanlar dünyayı olduğu gibi değil de, anadillerinin sunduğu biçimde görmektedir (Başkan 1967:149-151). Böyle bir savdan yola çıkılınca anadil dışında başka bir dilde iletişim kurmanın olanaksızlığı ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle, 'çevrilemezlik' kavramı gündeme gelmektedir. Humboldt'un 'çevrilemezlik' savı kuşkusuz günümüz iletişim çağına aykırı bir düşünce olduğu kadar, çağdaş çeviribilim anlayışına da ters düşmektedir. Bununla birlikte, Humboldt'un çeviribilime katkısı, dili ölü

bir ürün ya da olgu (ergon) olarak görmeyip, üretim ya da etkinlik (energhea) olarak görmesinden kaynaklanır (Cömert 1978:1-15). Humboldt'un dili, bir yandan, her an üreten bir etkinlik olarak görürken, öte yandan, "çevrilemezlik" savında bulunması, bu dilbilimcinin düşüncelerindeki çelişkiyi gösterir. Bence Humboldt'la ilgili olarak çeviri eğitiminde vurgulanması gereken nokta, dilde devingenliğe, üreticilik ve yaratıcılığa parmak basan yönü olacaktır.

2.5.2 Schleiermacher

Genelde 'çevrilemezlik' savıyla tanınan Humboldt'un, dilin üretkenliğine ilişkin yukarıda belirtilen görüşü, aynı dönemde yaşayan Schleiermacher'i etkilemiştir. Bunun sonucu, Schleiermacher de dilin üretkenliğinden ve düşünce ile bağından yola çıkarak, yorumbilimle ilgili görüşlerini ortaya atmıştır.

2.5.2.1 Çağdaş çeviribilimci Vermeer açısından Schleiermacher: çeviri tarihinde ilk kez metin yorumu ve metin türü ayrımının öne sürülmesi

Schleiermacher'in çeviribilime kuramsal açıdan katkısı, çeviri ediminde anlama ve anlatma yetilerine verdiği önemden kaynaklanır. Ayrıca, metinleri 'sanatsal ve bilimsel' ve 'gündelik iş yaşamına ilişkin metinler' olmak üzere ikiye ayırması çeviribilimde ilk kez metin türüne çeviribilim, dilmaçlık ve çevirmenlik kavramlarını ayırdetmesi bakımından önemlidir (Göktürk 1994:18-19). Humboldt'un dilin yaratıcılığı savından yola çıkan Schleiermacher'in 'yaratıcılığı' salt 'sanatsal ve bilimsel' metinlerle sınırlı görmesi, buna bağlı olarak mekanik veya gündelik çevirmenlik yapanlara 'dilmaç', sanatsal çeviri yapanlara 'çevirmen' adını vermesi günümüz çeviribilim anlayışı açısından düşündürücüdür. Yaratıcılığın, 'sanatsal' metinlerde okurun yazara götürülmesinde kaçınılmaz bir unsur olarak görülmesi, öte yandan 'gündelik' metinlerde dilin zamansal ve ekinel açıdan üretkenliğinin gözardı edilmesi çağımız çeviribilimcilerine ters düşen bir görüştür. Günümüz çeviribilim anlayışında her türlü metnin çevirmenin yaratıcılığını gerektirdiği, metiniçi bağlamın yanısıra, metindışı bağlamın da gözönüne alınmasının kaçınılmaz olduğu ve çevirmenin metin türünden bağımsız olarak aldığı her tür karardaki yaratıcılık öğeleri de hesaba katıldığında, Schleiermacher'in metin türüne ilişkin sınıflandırmasının günümüz çeviri anlayışına uzak düşen bir yaklaşım olduğu anlaşılır.

Vermeer, bu konuda, sanatsal yaratıcılığı kullanma derecesine göre 'yazınsal' ve 'yazınsal olmayan' metin türü biçiminde bir sınıflandırma yap-

manın dilin işlevselliği açısından kaçınılmaz olduğunu kabul etmekle birlikte, en basit yalın bir belgenin bile çevirmen yaratıcılığını gerektirdiğini öne sürmektedir. Başka bir deyişle, en basit bir belgenin bile bir işlevi olduğunu, çevirmenin sözkonusu belgeyi hem metiniçi bağlamı hem de ekinsel özellikleri gözönünde tutarak yeniden yaratması gerektiğini belirtir. (Vermer.: 3-16) Oysa Schleiermacher, basmakalıp yapıların kullanıldığı 'gündelik' metinlerin çevirisinde yaratıcılığın sözkonusu olmadığını düşünmektedir. Buradan kendisinin metin türü farkına dikkati çekmesine karşın yaratıcılığı bilimsel ve sanatsal metinlerle sınırlı tuttuğu anlaşılır. Başka bir deyişle, Schleiermacher' in Vermeer'in aksine gündelik metinlerin çevirisinde okurun yazara ya da yazarın okura götürülmesi sözkonusu olmadığından çevirmenin yaratıcılığına da gerek kalmayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Okurun yazara ya da yazarın okura götürme yöntemlerinin kullanılmasını gerektiren bilimsel ve sanatsal metinlerde ise, sözkonusu kuramcı çevirmenin yaratıcılığını erek ekin ya da metin dışı bağlamı gözönünde bulundurarak kullanmasını değil de, metiniçi bağlamı gözönünde bulundurarak kullanmasını beklemektedir. Bu ise, Schleiermacher'ın dil ve düşüncüyü birbirinden farklı düzlemlerde değil de, ikisini bir çift olarak aynı düzlemde görmesinden kaynaklanmaktadır (Kurul-tay 1985: 191-217).

Sonuç olarak, Schleiermacher'ın öne sürdüğü düşünceler, erek ekini ya da Vermeer'in deyişle, erek kitlenin 'önbilgisi, durum ya da konumunu' hiç gözönünde bulundurmaması, kaynak odaklı çeviriyi destekler niteliktedir. Yaptığım incelemeden, Schleiermacher'ın Humboldt'un dilin ölü bir yapıt değil de yaratıcı bir süreç olduğuyla ilgili görüşünden yola çıkarak çeviride metiniçi bağlamı devreye soktuğunu, ancak Humboldt'un 'çevrilemezlik' savına neden olan ekinsel farklılıklar üzerindeki düşüncelerinden yeterince yararlanmadığını, bu yüzden de kaynak odaklılığı aşamadığını düşünüyorum. Genel olarak baktığımızda ise, çeviride 19. yüzyılın sonuna kadar kaynak odaklı yöntemin egemen olduğunu görüyoruz.

2.6 Osmanlılarda tarihsel olarak çeviri etkinliği

Batı'da 19.yüzyılın ilk yarısına kadar çeviri eğitimini yönlendiren çeviri uygulamalarıyla ilgili bu kısa araştırmanın ardından sözkonusu sürecin ülkemiz tarihine nasıl yansdığı ya da çeviri etkinliğinin ülkemiz tarihi koşullarında nasıl bir süreçten geçtiği şeklindeki sorulara çeviri eğitiminde erek odaklı yaklaşımı gerekçelendirmek açısından yanıt vermenin gerekli ve kaçınılmaz olduğunu düşündüm. Bu nedenle de konuyu sadece tarihsel boyutuyla incelemek yerine, eytişimsel bir yöntemle irdelemenin günümüz çoğulculuk anlayışına daha yakın olacağı düşüncesiyle, Osmanlılardan bu yana çeviri etkinliği

ve çeviri eğitimini tarihsel, siyasi ve dilsel bir bağlam içerisinde ele alıp incelemeyi uygun gördüm.

Batı'da çeviri etkinliği yukarıda aktarılan biçimde ülkelerin kimliğini bulmasına ve ulusal dillerin gelişip serpilmesine yol açarken, Osmanlıların Arapça ve Farsça'nın kültür üstünlüğüne inandıkları için bu süreçten etkilenmedikleri görülür. Bunun başlıca nedeni, Osmanlıların İslam ülkelerinin önderliğine soyunması gösterilebilir. Böyle bir amaç ise, öncelikle din ve dil birliğinin sağlanmasını gerektirir. Buradan da anlaşılacağı gibi, Osmanlıların ulusal kimliğin ve birliğin belirleyicisi halk dilini bir kenara atmalarının temelinde siyasi nedenler yatar. Başka bir deyişle, Osmanlıların ana hedefinin Arap ülkeleri ve İran gibi aynı dini paylaşan ülkeleri ortak bir İslam uygarlığı şemsiyesi altında toplamak olduğu anlaşılır. Farsça ve Arapça'dan oluşan Osmanlıca'yı resmi dil olarak kabul etmeleri siyasi açıdan haklı nedenlere dayansa da, başta dil olmak üzere ekini oluşturacak alt yapıyı gözardı etmeleri, Batıdaki düşünsel alandaki gelişmeler karşısında uzun dönemde başarısızlığa uğramalarına neden olmuştur. Üstelik Arap dünyasının 9. ve 11. yüzyıllar arasındaki çeviri etkinliğine ve bilimsel alandaki yükselişine karşın, 12. ve 18. yüzyıllar arasında geçirdiği duraklama dönemi Osmanlıları da olumsuz yönde etkilemiş ve Bağdat okulundaki Türk bilginlerin bile ne çevirilerine, ne de yapıtlarına gereken ilgi ve özen gösterilmemiştir. Bunda kuşkusuz Arapça'nın bilim dili olması ve İslamiyetin kabulüyle birlikte medreselerde ilgi alanının Tasavvuf'la ilgili konulara kayması yatar. Bundan böyle, sözkonusu dönemde üretilen ya da Osmanlıca'ya çevrilen yapıtların çoğu ya Mantık, Matematik, Fizik, Tıp gibi doğa bilimleri ile ilgili konular, din ve tasavvuf büyükleriyle ilgili hikayeler, yaşam öyküleri, ya da siyaset ve ahlaka ilişkin öğüt niteliği taşıyan gündelik bilgiler içeren yapıtlardır. Örneğin İbn-i Sina'nın birçok yapıtı arasından en çok çevirileni, mantık, tıp ve ilahiyat, matematik vb. konularındaki genel düşüncelerini yansıtan Kitap-üş-Şifa adlı yapıtıdır. Bunun dışında, felsefeyle ilgili görüşlerini yansıtan yapıtlarına bile fazla dokunulmamış, sadece Hidaye şerhleri aracılığıyla medreselerde okutulmuştur (Güven 1990:13:113-120). Bu küçük örnek bile 17. ve 18. yüzyıllarda ülkemizde özgün yapıtlar bir yana, çeviri etkinliği açısından da ne denli ölü ve verimsiz bir dönem yaşandığının bir kanıtıdır. Çeviri etkinliğinin bu denli durgun olması Osmanlı'da ekinsel hayatı ister istemez felce uğratmıştır. Batıda ana kaynaklardan çeviri yapma çaba ve girişimleri sürerken, medreselerde ana kaynaklardan ve Batı'la Aydınlanma çağına yol açan soyut ve eytişimsel düşünce şeklerinden gittikçe uzaklaşıldığını gösterir. Aristo'nun Arapça'ya çevrilmiş yapıtlarıyla bile fazla ilgilenilmemesi, Osmanlıların henüz ne Batılılaşma sürecine, ne de yazılı kültüre geçemediklerini gösterir.

Osmanlıların medreselerde uygun gördükleri eğitim geleneği, ekinin alt yapısını besleyecek nitelikte değildir. Medreselerde Eski Yunandan kalma hitabet sanatı üzerinde durulmakla birlikte, sözkonusu sanatın temelde sözlü kültüre dayanması, üstelik bunun halk dilinde değil de, Osmanlıcada, başka bir deyişle de, yapay bir dil üzerinde denenmesi, Walter Ong'un ikincil sözlü kültür dediği sürecin bile tam anlamıyla Osmanlı ekininde yaşanmadığını gösterir (Ong 1995:24). Bu durum Osmanlıların askeri alanda gösterdikleri başarıyı, bilim ve düşün dünyasında beklenen ölçüde gerçekleştirememelerine neden olmuştur.

2.6.1 Osmanlılarda tercümanlar

Bütün bunlara karşın, Osmanlıların Batı dünyasını tehdit eden bir güç olarak çeviri ürünlerine ya da çevirmenlere hiç mi gereksinim duymadıkları şeklinde bir soru akla gelebilir. Öte yandan, Osmanlıların en azından İmparatorluk sıfatıyla uyruklarıyla iletişim kurması kaçınılmazdır. İşte bu nedenle Osmanlılar çevirmenlik görevini 16. yüzyıldan başlayarak 'Babıalî Tercümanı' ünvanıyla dönmelere vermişlerdir (Yapı Kredi Yayınları: 11-48). Örneğin bu ünvana sahip ilk çevirmen Rum asıllı Yunus Beydir. 17.yüzyıldan itibaren bu görev veraset yoluyla ailelere devredilmeye başlamıştır. Ancak başlangıç aşamalarında bu kimselerin kuramsal bir eğitimden geçmeden bu mesleği sürdürmeleri çevirmenlik edinci konusunda kuşku duymamıza neden olur. İki dilli olarak nitelendirebileceğimiz bu kişilerde günümüz çeviribilim anlayışına göre, çeviri edinciden çok çeviri edinçsizliği yetisi geliştiği (Hönig 1991:77-89) gözönüne alınıp, buna bir de Osmanlıda yaşanan dil karmaşası eklenince Osmanlıların, Batıyla ilişkilerinin ne denli yetersiz ve kopuk olduğu anlaşılır. Bununla birlikte, dönmeler arasında çevirmenliğin gözde bir meslek olmasının başlıca nedeni, Padişah'ın Hristiyan uyruklarına tanıdığı vergi indiriminden yararlanmalarıdır. Dönmelerin padişaha bağlılıklarını sağlama alan bu karar siyasal bakımdan yerinde bir karar gibi görünmekle birlikte, çevirmenliği kurumsallaştırma konusunda hiç bir çaba gösterilmemesi ekinel bakımdan bir eksiklidir.

2.6.1.2 Osmanlılarda tercümanlık okulları

Osmanlıların her ne kadar Batıyla ekinel ilişkilerin kesilmesi için elden gelen önlemi almaya çalıştığı görülse de, aradaki siyasal ve ticari ilişkileri koparmayı düşünmesi sözkonusu değildir. Ancak resmi dilin halk dili olmaması, medreselerdeki bilgin ve düşünürlerin dinin uzun süreli baskısı sonucu kendilerini dünyevi konulardan soyutlamaları ve Osmanlıların çeviri eğitimi bir yana, dinin dışında ekini yönlendirecek, ulusal kimlik kazandıracak kurum-

sallaştırma hareketini özellikle başlatmaması bir süre sonra ticari ve siyasal konularda da aksaklıklara neden olmuştur. Bu durumdan en başta etkilenenler ise, Osmanlılarla sıkı ticaret ilişkisi bulunan ve bir kısmı da İstanbul'da yerleşmiş bulunan Venediklilerdir. Yukarıda anlattığım nedenlerle Osmanlılarda ilk çeviri okulunu kuran Venediklilerdir. Bu okul, 1551'de Venedik Cumhuriyeti tarafından özellikle ticari, yasal ve siyasal kaygılarla kurulmuştur. Her ne kadar İstanbul'da yaşayan Latin kökenli halk, Venediklilerin çevirmen gereksinimini karşılarsa da, Osmanlı uyruğu olmaları ve bu konuda belli bir eğitimin geçmedikleri için dilsel eksikliklerinin yanısıra çevirmenlik edincinden de yoksun olmaları Venedik Cumhuriyeti Senatosunu kendi yurttaşlarından çevirmen yetiştirme kararını almaya zorlamıştır. Gündelik tecimsel ve mahkemelerde Babıali memurlarıyla ilişkilerde her ne kadar konuşma dili yeterli görünse de, diplomatik ilişkilerde ve ticari antlaşmalarda yazılı çeviri edincini gerektiren bir donanıma sahip olma gereği ortaya çıkmıştır. 'Dil Öğlanları' (Giovanni della Lingua) adındaki bu okulu, Fransızların Marsilya Ticaret odasının isteği üzerine kurduğu (1669) aynı ad ve aynı amaçları taşıyan başka bir çevirmenlik okulu izlemiştir. Sözkonusu okul etkinliğini İstanbul'da Kapüsen rahiplerinin 1622'de İngiliz, Fransız ve Venedikli tüccar ya da tercüman ailelerin çocukları için açtıkları ve yerini de Fransızların kendilerinin bağısladıkları (1637) okulda sürdürmüşlerdir. Başlangıçta bu okulun amacı Hıristiyanlığı yaymak ve öğretmektir. Buradan, çevirmenlik ve misyonerlik öğretisinin bir arada yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Başlangıçta okulun öğrencileri yukarıda sözünü ettiğim ailelerin çocuklarının yanısıra, Fransız Hükümetinin burslu gönderdiği dokuz on yaşlarındaki çocuklardır. Dinsel ve tecimsel hedefleri olan bu okulun izlencesinde Latince, eski Yunanca, Türkçe ve Arapça dilleri yer almaktadır. Latince ve eski Yunanca dinsel amaçlarla öğretilirken, Arapça ve Türkçe tecimsel amaçlarla öğretilmek istenmiştir. Dolayısıyla bu okulda ikidilli bir eğitim değil de çok dilli bir eğitim hedeflendiği görülmektedir. Bu durum beni günümüz üniversitelerindeki çeviri bölümleriyle, bu okullar arasında eğitim yöntemleri açısından olmasa bile, eğitim hedefleri bakımından benzerlik olduğu düşüncesine itti. Örneğin günümüzde çeviri bölümlerinin çok dilliği hedeflemesi, ya da örneğin İstanbul Üniversitesi Almanca Çeviri bölümünde olduğu gibi çeviri eğitiminin özel konu alanlarına (İktisat, Hukuk) odaklanması, sözkonusu eğitimin dün olduğu gibi, bugün de sunu-istem ilişkisine göre bir izlenim çizdiğini gösterir (Tapan 1997:150-154). İngilizce çeviri eğitimi veren kurumlarda İktisat ve Hukuk konularında özel alan çeviri eğitimi sözkonusu olmazken, Almanca çeviri bölümünde böyle bir gereksinim duyulması, Türkiye ve Almanya arasındaki ticari ilişkilerle ve Almanya'daki Türklerin iktisadi ve yasal durumlarıyla

doğrudan ilintilidir. Konuya bu açıdan bakıldığında, Fransızların yaklaşık dört yüz sene önce kurdukları çeviri okullarıyla günümüz çeviri okulları arasında dinsel hedeflerin dışında, tecimsel ve yasal hakların düzenlenmesi ve korunması açısından birtakım benzerlikler bulunmaktadır.

2.7 Tanzimat dönemi

Tanzimat dönemi, Osmanlı kimliğinden Türk kimliğine geçiş dönemidir. Bu yeni kimlik arayışının Tanzimat dönemine denk gelmesi, kesinlikle raslantı değildir. Bu dönemde, bir yandan, Osmanlı İmparatorluğunun çoğu eyaletinde süregelen bağımsızlık ve özerklik hareketleri, öte yandan, Batı'nın Osmanlı İmparatorluğundaki Hıristiyan uyrukların gerek yasal, gerekse tecimsel haklarının korunmasıyla ilgili olarak sürdürdükleri siyasal ve ekonomik nedenlere dayalı ilişkiler, ister istemez Batı ülkeleriyle, Osmanlı İmparatorluğu'nu yüz yüze getirmiştir (Lewis, 1998:577-588). Bu durumda, Osmanlıların Batı ülkelerindeki ulusallaşma hareketini görmezlikten gelmesi ya da yadsıması, en azından yukarıda sözünü ettiğim ekonomik ve siyasal nedenlerden ötürü sözkonusu değildir. Başka bir deyişle, Osmanlılar ve Batı arasındaki siyasal ve ekonomik ilişkiler ister istemez beraberinde ekinsel ilişkileri de getirir. Itamar Even-Zohar'ın 'The Role of the Literature' başlıklı makalesinde değindiği gibi, tarihsel süreç gözönüne alındığında Eski Yunan kültürünün temelini Mezopotamya, Fenike ve Mısır uygarlıkları oluştururken, Batı kültürünün temelini de Yunan ve Roma uygarlıkları atmıştır (Even-Zohar 1993:15-24). Uygarlık tarihindeki bu devingen döngü, bize, ülkelerin ekinsel olarak alışverişinin kaçınılmaz olduğunu, bununla birlikte bu tür bir alışveriş sonucunda edinilen bilgilerin ülkeler tarafından içselleştirilip, yeni bir kimlik kazandığını gösterir. İşte Tanzimat döneminde Osmanlıların yeni bir kimlik arayışına girmeleri de Fransa, İtalya ve Almanya ile olan siyasal, ekonomik ve ekinsel ilişkilerin bir sonucudur. Kuşkusuz bu yeni kimlik, toplumsal-ekinsel açıdan yeniden yapılanmayı gerektirir. Başka bir deyişle, bir ülke gerçek anlamda ulusal kimliğini, toplumsal-ekinsel bütünlüğü sağladıktan sonra kazanır. Bir ülkede böyle bir birliği sağlayan en önemli etmen ise, dildir. Örneğin, Itamar Even-Zohar yukarıda sözünü ettiğim makalede, Fransa'da Fransız Devrimi (1789) iktidarın soylu sınıftan, kentsoylu sınıfına geçmesi bakımından tarihte siyasal açıdan bir dönüm noktası sayılmakla birlikte, ülkede toplumsal-ekinsel bütünlüğün ancak yerel dillerin bırakılıp Fransızca'nın ulusal resmi bir dil olarak kabul edilmesiyle birlikte sağlandığını belirtir. Öte yandan Fransa'yı kendine örnek alan İtalya ve Almanya, toplumsal olarak yeni ulusal kimliğin çoğunluk tarafından kabul edilmesinde yazının sosyal birliği sağlayıcı özelliğini göz önünde bulundurarak, öncelikle yazın

aracı dilin yerel olarak kullanılmasını engelleyici, ortak resmi bir dilde karar kılmanın önemini farkedip, toplumsal-ekinsel bütünlüğü ya İtalya örneğinde olduğu gibi İtalya'da yerel dillerin karışımından oluşan ölçünlü bir dili ulusal resmi dil olarak kabul edip, Dante, Boccaccio gibi yazarların yapıtlarını yeniden resmi dilde düzenleyerek eğitim seferberliği aracılığıyla yaygınlaştırmaya, ya da Almanya örneğinde olduğu gibi 'Hochdeutsch' adı verilen dili resmi dil olarak kabul edip, sözkonusu ulusal birliği Goethe ve Schiller gibi önde gelen yazarların yapıtları aracılığıyla yaymaya çalışmışlardır. Bu durum, başka bir deyişle Batıda iktidarın ulusal birliği sağlamadaki siyasal tutumu, ister istemez Osmanlıları da etkilemiştir. Ne var ki, Osmanlıların öncelikle din birliğini sağlamak üzere askeri temele dayalı bir imparatorluk olması, onun, ulusal kimliğin oluşmasında en önemli rolü oynayan ekinsel ve yazınsal alana uzun süre önem verememesine neden olmuştur. Divan edebiyatının ulusal kimlikten çok İslam kimliğini vurgulaması, üstelik sözkonusu yazın türünün yerel dillerden birini değil de, Arapça ve Farsçadan oluşan başta İmparatorluğun din birliğini sağlamak üzere İslam dinini paylaşanların kullanabileceği Osmanlıca adı altında ortak bir dil yaratma kaygısı yazı alanında ulusal dil kavramının kaybolmasına neden olmuştur. Bu durum ister istemez Tanzimat dönemi aydınlarını, ulusal kimliği çeviri yazınında aramaya yöneltmiştir.

2.7.1 "*Çoğul dizge*" kuramı açısından Tanzimat dönemi

Yukarıda çizdiğim tablodan da anlaşılacağı gibi, Tanzimat ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında, çeviri yazının ulusal kimliğimizi ve dilimizi bulmadaki rolü yadsınamaz. Ben de bu gerekçeye dayanarak durumu öncelikle bir kurama dayalı olarak incelemek istedim. İşte bu nedenle, çeviri kuramları içersinde, çeviri yazını ekinsel bir bağlam içinde ele alıp, erek dizgeye ait yazınsal dizgede ona özel yer veren Even-Zohar'ın 1970'li yıllarda öne sürdüğü 'yazınsal çoğul dizge' kuramından yola çıkmayı uygun gördüm

Yazın tarihine çoğul bir dizge içersinde bakarak çeviri yazınına da bu dizge içersinde yer veren Even-Zohar, diğer yazın tarihçilerinin aksine, çeviri yazının ulusal yazındaki yerini ve işlevsel rolünü yadsımaz. Ulusal yazını hem kendi içersinde, hem de çeviri yazınla ilişkisi bakımından ele alan Zohar, 'merkez-çevre', 'saygın görülen edebiyat-saygın görülmeyen edebiyat', 'yüksek edebiyat-aşağı edebiyat', 'birincil edebiyat-ikincil edebiyat' kavramlarını öne sürerek yazın tarihini çelişiklere dayalı devingen bir süreç içersinde ele almayı başarmıştır. Bu kavramları devingenlik ve durağanlık durumlarına göre inceleyen Zohar, örneğin, 'birincil ve ikincil' edebiyat kavramlarını yenilikçilik ve tutuculuk açısından irdelemiş ve yenilikten yana olan merkezi

tehdit edici güce sahip çevresel konumdaki edebiyata 'birincil edebiyat' adını vermiştir. Başka bir deyişle, siyasal bakımdan egemen olan gücün, merkeze koyup yasallık kazandırmak istediği 'saygın edebiyat' tutuculuktan yana bir tutum sergilediği için, Zohar'ın tanımına göre 'ikincil edebiyat' konumuna düşmektedir (Even-Zohar 1978;10-25). Duruma bu bağlam içerisinde baktığımızda, Osmanlılarda gözde bir konumda bulunan Divan edebiyatının, Tanzimat'la birlikte durağan bir döneme girdiği, öte yandan Tanzimat edebiyatının da, bütün yazın türlerini üretmemesi nedeniyle çevresel ve güçsüz bir konumda kaldığı görülür (Paker 1981;38-39). Tanzimat Edebiyatının özelliği, bu durumun çabuk farkına varıp, aradaki eksikliği çeviriler yoluyla kapatmaya çalışmasıdır. Bir yandan sözlü geleneğin ağır bastığı halk edebiyatı, öte yandan dilsel ve düşünsel olarak yapay bir anlayışın egemen olduğu Divan edebiyatının hüküm sürdüğü bir dönemde, çeviri etkinliğinin başlıca dört işlevi vardır. Bunlardan birincisi, seçkin tabakaya özgü bir ayrıcalık olarak düşünülen yabancı yazını halka indirmek ve bu şekilde halka okuma alışkanlığını kazandırarak,zaman içerisinde yazılı kültüre geçişi sağlamak; ikincisi, sözlü gelenekten yazılı geleneğe geçmede aracılık etmek; üçüncüsü, sözlü dilin olanaklarını zorlayarak dilin gelişip zenginleşmesine yol açmak; son olarak, yeni yazın türlerini Türk edebiyatına kazandırmaktır.

2.7.1.1 Tanzimat döneminde çeviri politikası

Çevirinin bu işlevleri yerine getirmesiyle ilgili ilk temeller, Tanzimat döneminde atılmıştır. Örneğin Ahmet Mithad gibi çevirmenlerin çıkarttığı gazeteler ve yabancı yaygın yazından olduğu kadar klasik yapıtlardan tefrika halinde yayınlanan çeviriler (Paker 1987:1:31-41), hem halkın kendisinin dışındaki dünya ile bağının kurularak kültür düzeyinin yükselmesine, hem de yeni yazın türlerinin ortaya çıkmasıyla dilin olanaklarının zorlanarak, düzyazı anlayışının,başka bir deyişle de yazılı geleneğin gelişmesine neden olmuştur. Dönemin gazetelerinde tefrika halinde yayınlanan bu yapıtların çoğu macera ya da polisiye türünde romanlar olmasına ve bu tür romanların Batı'da 'merkez' konumunda değil de, 'çevre' konumunda tutulup, kendilerine 'aşağı edebiyat' gözüyle bakılmasına karşılık, çeviri,yazının Tanzimat sonrası Türk edebiyatına koşuktan farklı bir yazın biçimi ve türü sokması, ya da Zohar'ın gözüyle bakılacak olursa, Osmanlılar döneminde siyasal rejimin 'saygın' konumda tuttuğu Divan Edebiyatını zorlaması bakımından, söz konusu çevirilerin, öteki ülkelerin yazın tarihinde oynadığı yenilikçi ve işlevsel rolü Türk yazın tarihinde de oynadığı görülür.

Bu dönemde hangi dilden,ne tür çeviriler yapıldığı sorusunu da,'çoğul dizge' açısından irdeleyecek olursak, öncelikle hangi ülke yazınının 'merkez'

ya da 'saygın' konumda olduğunu saptamamız gerekir. Fransız edebiyatının Batıda uzun bir süredir 'yüksek' ya da 'merkez' konumda bulunması Tanzimat sonrası çevirmenlerini de ister istemez etkilemiş ve Fransızca'da 'saygın görülen' yapıtları çevirmeye yöneltmiştir. Öte yandan, Cumhuriyet öncesi dönemde İngilizceden çevrilen yapıtların çoğu yukarıda sözünü ettiğim gazetelerde tefrika halinde yayınlanan polisiye türü romanlardır ve sayısal bakımdan daha fazla okuyucu kitlesine seslenmektedir. Bu yazın türünün asıl amacı halkı eğlendirmek olmakla birlikte, okur yazarlığı halka sevdirmesi ve okuma yazmayı belli bir kesimin doğal hakkı olmaktan çıkarıp, eğitimi yaygınlaştırması bakımından önemli olduğu kadar, çevirmenleri de erek odaklılığa yöneltmesi açısından da önem taşır. Bu durumda dil bilen, okumuş kesime seslenen çevirmen her ne kadar Fransızca 'saygın görülen' yapıtları kaynak odaklı bir eğilimle çevirmede dirense de, gerçekte hangi dizgenin baskın olacağına okur kitlesi karar verecektir. Kısacası, Batıda çevresel konumda bulunan İngiliz yazınının bu türü, yenilikçi bir çeviri yazın dizgesinde benimsenen tür olarak ülkemizde işlevsel bir rol üstlenmiştir.

2.8 Cumhuriyet dönemi ve çeviri etkinliğinin konumu ile önemi

Ülkemizdeki bu gelişmelerin ardından Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte her alanda olduğu gibi ekin sel alanda da yeni bir heyecan yaşanmış ve çevirinin bilimsel alanda olduğu kadar ekin sel alandaki önemi üzerinde olumlu yönde girişimlerde bulunulmuştur. Bunlardan en önemlisi, 19 Mayıs 1940 yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak kurulan Tercüme Bürosunun çıkarttığı Tercüme Dergisidir. 19 Mart 1947'ye kadar etkinliğini sürdüren bu dergi 42 sayı ve 7 ciltten oluşmuştur. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in önderliğinde yayınlanan bu dergide öncelikle Batıda Aydınlanmaya yol açtığı düşünülen Yunan ve Latin dünyasının temsilcisi Fransız klasik yazınının ardından da İngiliz klasik yazınından çevirilere yer verilmiştir. Arapça ya da Farsça gibi Doğu dillerinden değil de, Batı dillerinden çevirilere yer verilmesi, böyle bir etkinliğin devlet kanalıyla sürdürülmesi siyasal iktidarın artık yüzünü Batı'ya çevirdiğini ve ekin sel olarak Arap uygarlığının durağan ve kemikleşmiş ekin anlayışından kurtulmak istediğini gösterir. Kuşkusuz, Osmanlılardan bu yana Arap Uygarlığının dışında bir uygarlık tanımayan ve kurumsallıktan uzak ve dine dayalı bir eğitimden geçmiş ve Kurtuluş Savaşını yeni atlatmış bir halkın sözkonusu koşullarda ekini belirlemesi düşünülemez. Bu durumda çevirinin ekini biçimlendirici rolünden yararlanarak devlet böyle bir etkinliği düzenleme görevini üstlenmiştir. Çeviri konusunda bu şekilde bir kurumsallaşmaya gitmenin ülkemiz açısından çeviribilime katkısı ne olmuştur şeklinde bir soru akla gelebilir. Böyle bir derginin

çıkarılması öncelikle Batı dünyasıyla köprü kurulmasına ve Hasan Ali Yücel'in de Tercüme dergisinin önsözünde dediği gibi 'Medeniyetin bir bütün olarak' algılanmasına yol açmıştır (Yücel 1940:1:1-2). Başka bir deyişle, böyle bir etkinlik ekine devingenlik kazandırmıştır. İkinci olarak dönemin ünlü yazar ve çevirmenlerini biraraya toplayarak çeviri, çeviri yöntemi ve süreci konusunda düşünüp, tartışmalarına aracılık etmiştir. Örneğin, Tercüme Dergilerinde klasik yapıtların karşılaştırmalı çevirileri yanısıra, Ezra Erhat, Orhan Burian, Nurullah Ataç gibi dönemin önde gelen çevirmen ve yazarlarının çeviri konusundaki düşüncelerine de yer verilmiştir. Böylece çevirinin Osmanlılar döneminde anlaşıldığı gibi mekanik bir işlem olmadığı, eski kanının aksine ulusal kimliği ve dili ortaya çıkarıcı ve geliştirici bir niteliği olduğu savı yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Daha açıkça söyleyecek olursak, erek odaklı yaklaşımın kapıları zorlanmaya başlamıştır. Derginin ilk sayılarındaki klasik yapıtlardan parçaların kaynak odaklı vurgusu, sonraki sayılarda yerini daha erek odaklı çevirilere bırakmıştır. Son olarak, bu girişim ülkede hangi yapıtların çevrileceğiyle ilgili bir çeviri politikasının belirlenmesine aracılık etmiştir. Örneğin, derginin son cildinde (Tercüme 1946:7:37:1) klasik yapıtların yanısıra, çağdaş yapıtların çevrilmesi gerektiği konusunda alınan karar, sözkonusu büronun çeviri alanında olduğu kadar ekinse alandaki yenilikten yana, ilerici tutumunu sergilemektedir. Ne var ki, derginin yayımı 1947'de sona ermiş ve bundan sonra da devletin maddi ve manevi desteğini alan bu tür bir dergi yayınlanmamıştır.

2.8.1 20.yüzyılın birinci yarısında ülkemizde çeviri politikası

20. yüzyılın başında çeviri etkinliği, yukarıda anlattığım şekilde okur yazar kesimin erek odaklı yaklaşım olarak niteleyebileceğimiz girişimleri sonucu, halk kesiminin ilgisi de bu yöne çevrilmiştir. Halkın, 'erek odaklı' yöntemle çevrilmiş yapıtlara ilgisi, Osmanlılar dönemindeki okumuş kesimin yüzyıllardır tekelinde bulunan Divan Edebiyatına ve Arapçadan Osmanlıcaya yapılan 'sözcüğü sözcüğüne' çevirilere ve bu konudaki tutucu yaklaşımlara bir tepki olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, çeviride erek odaklılık' dilin zenginleşmesinin bir kaynağı olmakla birlikte, bu konuda aşırıya kaçmak özgün yapıtla çeviri arasındaki sınırı bulanıklaştırır. Örneğin, Nurullah Ataç'ın "Mütercimin yaratıcı olması lazımdır. Yani kendisi de muharrir olmalıdır. Yaratıcı olmayanlar arasında, hiç memlekette, bir tane iyi mütercim gösterilemez." (Ataç 1940:405) savından yola çıkarak yaptığı çevirilere karşılık, Orhan Burian'ın bu konuyla ilgili "Şu var ki, bu tehlikeli bir iştir: aslın havasından çıkan mütercimin, kendi havasına kapılarak, başı dönebilir." (Burian 1944:18) yolundaki görüşü, çeviri etkinliğinin yoğun olduğu 1940'lı yıllarda

'aslına sadık' ve 'yaratıcı çeviri' konularında tartışmalı bir dönem yaşandığını gösterir. Bununla birlikte, Sabahattin Eyüboğlu ve Nurullah Ataç gibi usta yazarların çevirmenliğe soyunması, bir yandan, Türk Dili ve Edebiyatında yazılı geleneğin iyice yerleşmesine ön ayak olurken, öte yandan 'aşırı erek odaklılığı' benimsemeleri çevirilerde eşdeğerlik konusunda ister istemez yukarıda örneğini verdiğim şekilde eleştirilere neden olmuştur. Sonuç olarak, Nurullah Ataç'ın öne sürdüğü gibi çevirmenin Türkçe'yi aşırı ustaca kullanması çeviride zamansal ve ekinsel uzaklık kavramının ortadan kaldırılabileceği gibi, böyle bir tutum okuyucuda çeviriden çok kendi dilinde özgün yapıt okuyor izlenimi de yaratabilir. Üstelik çeviride çevirmenin yaratıcılığını aşırı ölçüde kullanması, çevirmenin kendisini de etkileyerek, onun kaynak yapıttan uzaklaşmasına, çeviri ve özgün yapıt arasındaki sınırları kaldırmasına neden olabilir. Başka bir deyişle, böyle bir tutum 18. yüzyılda Dryden'ın öne sürdüğü öykünmeye yol açabilir. Even-Zohar ve Toury'nin bakış açısıyla ise, çevirmenin böylesi bir tutum sergilemesi, yazınsal çoğul dizge kuramına göre çeviri yazını erek ekin ürünü bir dizge içinde görmemesi anlamına gelebilir. Bunun dışında sözkonusu dönemde hem Batı dillerini bilenlerin sayıca az olması hem de o döneme kadar Batı dillerinden çok sınırlı sayıda çeviri yapılmış olması, Batı'da artık dilbilim kapsamı içersinde sürdürülen tartışmaların ülkemizde bilimsel ölçütlerden daha uzak ve daha yüzeysel kalmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, bu tartışmaların önemi çeviri ve çeviri süreciyle ilgili sorun ve konuları hiç değilse gündeme getirmeleri açısından yadsınamayacağı gibi çeviri edimi konusunda bilinçlenmenin göstergesi olarak da değerlendirilebilir.

2.8.2. 20. yüzyılın ikinci yarısında çeviri anlayışı

20.yüzyılın ikinci yarısından sonra Fransız yazınının ülkemiz yazın dizgesinde çevresel konuma düşmesiyle birlikte, İngiliz ve Amerikan çağdaş yazınından yapıtlar Türkçe'ye çevrilmeye başlamıştır. 1960'lı yıllardan başlayarak çeviride bilinçlenmenin daha da artması sonucu, özgün yapıtlar 'kaynak odaklılık' ve 'erek odaklılık' ölçütleri aşırıya kaçırılmadan daha yetkin bir biçimde çevrilmeye başlanmıştır. Suut Kemal Yetkin, Sabri Esat Siyavuşgil ve Nazım Hikmet gibi dönemin ünlü yazar çevirmenlerinin diller arasındaki alışveriş ve etkileşimin önemini kavrayarak çevirmenin kendi kişiliğini çeviride eritmesi gereğini öne sürüp savunması, onları izleyen çevirmenlerin daha akılcı ve daha bilinçli bir çizgide yürümelerini sağlamıştır. Örneğin, çağdaş İngiliz yazınının James Joyce, Virginia Woolf gibi kaynak ekinde bile anlaşılması zor gelen yapıtları Murat Belge, Tomris Uyar, Fatih Özgüven gibi başarılı çevirmenler tarafından Türkçe'ye kazandırılmıştır (Aksoy 1995:73-

90). Her ne kadar kendi ekininde bile tartışmalara yol açan bir yapıtı yabancı bir dile çevirmek çeviri politikası açısından sakıncalı görünse de, bence günümüz koşullarında okuyucuya yeni bir pencere açmak ve ufkunu biraz daha genişleterek küreselleşme çağını yakalamasını ve öteki ülkelerle iletişim kurmasını kolaylaştırmak açısından son derece önemlidir. Ancak bu, yine de her yapıtın gelişigüzel çevrilmesi gerektiği anlamına gelmemelidir. Örneğin, M. Belge'nin Bir Sanatçının Portresi adıyla yetmişli yıllarda Joyce'dan çevirdiği yapıtı Türk yazar ve okurlarına 'bilinç akışı' tekniğini tanıtmıştır. Öte yandan, aynı yazarın Ulysses adlı yapıtını ekinel farklılıklar, simgesel ayrılıklar ve kitabın oylumu nedeniyle Türkçe'ye çevirmenin Türk okuyucusu açısından bir yararı olmadığı şeklindeki düşüncesi, başlangıçta son derece haklı görünmesine karşın, aynı yapıtı 1995'te Nevzat Erkmen tarafından yukarıda değinilen konularda hiç kaygı duyulmadan Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu çevirinin kaç kişi tarafından okunduğu kuşku yaratmakla birlikte, çevrilmemesi gerektiği düşüncesi ardından yaklaşık yirmibeş yıl geçtiği, teknolojik ilerlemelerin yanısıra yabancı dil bilenlerin ve yabancı ekinlerle ilişkilerin nicelik ve nitelik bakımından artışı, yadsınamayacak bir gerçektir. Kısaca örneklediğim bu konulardan, erek kitlenin çevirmen kararlarında belirleyici rol oynaması gerektiğine ve okuyucunun ön planda olduğu bir ekin anlayışında da, çevirmenin erek odaklı yaklaşıma eğilim göstermesinin kaçınılmaz olduğuna inanıyorum. Çeviri eğitiminde bunu bir türlü uygulamaya sokamamayı ise, eğitimin toplumdaki yalıtılmış olmasına ve çoğu alanda olduğu gibi alt yapıyla ilgili eksik ya da yetersizliklerden ötürü çağın gerisinde kalınmış olmasına bağlıyorum.

2.9 SONUÇ: ÇEVİRİ TARİHİNİN ÇEVİRİ EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ben, çeviri tarihiyle ilgili bir değerlendirmenin çeviri eğitimi gören öğrencilere yararı olduğunu savunuyorum. Sadece çeviri yaparak deneme yanılma yöntemine dayalı bir eğitim şeklinin çeviri edincinden çok, çeviri edinçsizliğini geliştireceğini ve öğrenciyi çağdaş çeviribilim anlayışından uzaklaştıracağını düşünüyorum. Çeviri eğitimini tarihsel bir bağlam içerisinde gören öğrencinin çeviribilimin diğer bilim dalları arasındaki konumu, tarihsel olarak çeviri sürecinin devingenliği ve çeviri ediminin ekinle ilişkileri konularında daha biliçli ve daha nitelikli yetiştirebileceğini öne sürmekle birlikte, çeviri eğitimiyle ilgili uygulamada amaç ve yöntemlerin doğru olarak saptanmasının öğrencinin yönlendirilmesinde son derece önemli olduğuna inanıyorum. Tarihsel değerlendirmeyi tartışmadan ve araştırmadan uzak, öğrencinin tarihle ilgili eski alışkanlıklarından kalma salt ezber dayalı bir yöntemle sınıf-

ta uygulamanın, öğrencinin konuya ilgisini körelteceğini ve öğrenciyi çeviribilimle ilgili konulardaki önyargılarını sorgulamaktan ve tarihteki somut örnekler üzerinde düşünüp yorum yapmaktan vazgeçireceğini düşünüyorum. Oysa, çeviri edimine geçmeden önce artsüremli ve eşsüremli bir yöntemle yapılacak bir değerlendirme, öğrenciyi çeviri edimi ve çeviribilim konusunda daha bilinçlendirecek ve bu da, öğrenciyi çeviri süreci öncesi ve çeviri süreciyle ilgili daha geniş ölçekli etkilere dayalı kararlar almaya yöneltecektir. Bunun yanı sıra, tarihsel değerlendirmeyi eytişimsel bir yöntemle yapmayı öğrenen bir öğrenci, çevirinin bir dilden öteki dile mekanik bir çözümleme işlemi olmadığını görüp, çeviri ediminde zamansal ve ekin sel unsurları gözetmenin önemini kavrayacaktır. Yukarıda gerekçeleriyle birlikte öne sürdüğüm savların uygulanması konusunda ise, iki aşamalı bir yöntem kullanmanın doğru olacağına inanıyorum. Birinci aşamada, çeviri eğitimine yeni başlayan öğrencilere tarihte çeviri kuramcılarının görüş ve düşüncelerini yansıtan yazı ya da metin parçalarından örnekler vererek öğrencilerin sözkonusu kuramcılarının düşünceleriyle ilgili konularda yorum yapmalarını sağlamanın, çevirmen adayı olan bu öğrencilerde özgüveni geliştireceği ve öğrencileri kendi düşünceleri konusunda dayanak aramaya yönelteceği düşüncesindeyim. Böylece öğrenci, hem kuramcılarının metinleri aracılığıyla çeviribilim terimleri ve kavramlarıyla tanışacak, hem de o zamana kadar ilgisini çekmeyen metinleri belki de okumak isteyecektir. Ayrıca, böyle bir çalışma öğrencinin önüne okuması gereken kitaplar konusunda dizgeli bir kaynakça çıkararak öğrenciyi bilinçli bir okuma alışkanlığına sürükleyecektir.

İkinci aşamadaki önerim ise, öğrencilere tarihsel akış içerisinde somut çeviri metinlerden örnekler verip, bu örnekler üzerinde öğrencilerin çeviri odaklı bir yöntemle düşünüp yorum yapmasını sağlamaktır. Tarihsel olarak bu metin örneklerinin, yabancı ekini tanımak amacıyla, ya da ekini temsil eden en büyük unsurun yazın alanı olduğu düşüncesiyle çoğunlukla yazınsal alandan seçilmesi, eleştiri konusu olabilir. Kuşkusuz bu eleştiri, yazın alanının, ekinin sorunsallaştığı alan olması nedeniyle haklı bulunulabilir. Ne var ki, yazın alanının bu özelliği, kaçınılmaz olarak çeviri sorunlarının somut örnekler üzerinde gündeme gelmesine ve tartışılmasına yol açar. Bununla birlikte, salt yazından yola çıkarak yabancı ekini izlemek ve tanımak sözkonusu olmaz. Öte yandan, çeviribilimde erek odaklı yöntemin benimsendiği bir dönemde ekin sel bilginin önemi yadsınamaz. Günümüz çeviribilim anlayışında en basit iş mektubunun bile iletişim açısından ekin sel bilgiyi gerektirdiği düşüncesi egemen olup, böyle bir düşünce şekli de erek odaklı yöntemin temelini oluşturur. Ayrıca bu görüş, Schleiermacher'in iş dünyasıyla ilgili çevirilerin mekanik yöntemle yapılabileceği şeklindeki savının tam karşıtı bir

düşüncedir. Ayrıca, ikinci aşamadaki ister yabancı dil, ister ana dildeki çeviri metinler üzerinde tarihsel olarak çeviri odaklı bir değerlendirme yapmak öğrencide ister istemez o dönemle ilgili ekin hakkında araştırma isteği uyandıracaktır. Bu yolla hem çevirinin ekine bağımlı bir edim olduğu, hem de iletişimde erek dil ve ekin bilgisinin en az yabancı dil ve ekin bilgisi kadar önemli olduğu sonucunu öğrencinin kendisi çıkartmış olacaktır.

2.10 Cumhuriyet Döneminden Günümüze Çeviri Etkinliğiyle ilgili Son Değerlendirme

Çeviri etkinliğinde Cumhuriyet döneminden günümüze dek değişim kuşkusuz salt eğitimle sınırlı kalmayıp, tarih boyunca yaşanan siyasal, ekonomik, kültürel olayların da bir sonucudur. Çeviri etkinliğinin amacının çevirmenin konumuyla doğrudan bağlantılı olduğu düşünülecek olursa çeviri etkinliği tarihsel olarak kısaca üç döneme ayrılabilir. Bunlardan birincisi Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından 60'lı yıllara uzanan dönem, ikincisi 60'lı yıllardan 80'li yıllara kadar uzanan geçiş dönemi, üçüncüsü de 80'li yıllardan günümüze dek çeviri etkinliği anlayışıdır.

Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarındaki çeviri seferberliği ile birlikte çevirmenin kurumsal bir kimliğe kavuşmaya başladığı söylenebilir. Gerçi bu kurumsallaşma ve çevirmenin üstün bir konuma getirilmesi 18. yüzyılda Tanzimat dönemiyle başlayan 1851'de Ahmed Cevdet Paşanın girişimiyle birlikte resmi bir kimlik kazanan Encümen-i Daniş'le süregelen bir sürecin sonucudur. Ne var ki yayın politikası açısından kuşkusuz Cumhuriyet dönemiyle aralarında bir fark bulunmaktadır. Şöyle ki Tanzimat döneminde görgül bilimlerle ilgili yapıtların çevirilerinin eskiden olduğu gibi Arapça'dan değil, Antik Yunan ve Roma'daki ana kaynaklara inilerek yapılması öngörülmüş; buna karşın edebiyat ve felsefe gibi alanlarda, Doğu Arapça veya Farsça yapıtlar ya da çeviriler Osmanlıca, başka bir deyişle de, eski Türkçe'ye çevrilmiştir. Oysa Cumhuriyet döneminde Antik Yunan ve Romadan kalma görgül bilimlerle ilgili yapıtlardan çok bu dilden kalma yazınsal metinlere ağırlık verildiği görülmektedir. 1940'lardan 60'lara dek süren H. A. Yücel'in başlattığı çeviri etkinliği hareketinin başlıca iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi Antik Yunan ve Roma'dan kalma yapıtların çevrilmesine ağırlık verilerek evrensel kültüre ortak olma kaygısı; ikincisi ise, harf devriminin 1928'de kabul edildiği gözönüne alınacak olursa sözlü kültürden yazılı kültüre geçişte özellikle yazınsal metinlerin çevirisine ağırlık vererek ulusu biraraya getiren en önemli etmen ortak resmi bir dilde anlaşmak ve o dilde düşünüp yazan yerleşik bir toplumun alt yapısını kurmaktır. Bu şekilde sadece belli bir kesime mal edilen

okur-yazarlığın ve evrensel bilginin MEB başkanlığında Tercüme dergileri ve MEB yayınları aracılığıyla topluma yayılmaya çalışılması bir yandan bir ülkenin oluşumunda son derece önemli bir adım olarak değerlendirilebileceği gibi, öte yandan dönemin çevirmenlerine para olmasa da saygın bir kimlik kazandırmış olması açısından değerli görülebilir. Kuşkusuz burada çevirmenlerin dönemin önde gelen yazarları olarak saygın bir kimliğe sahip olmalarının da büyük payı olmuştur. Yazarların özellikle çevirmen olması MEB'nin başlattığı hareketin amacına ulaşmasına başka bir deyişle dil birliğinin sağlanmasına büyük bir katkısı olmuştur. Örneğin Eyüboğlu, Ataç gibi önde gelen yazar-çevirmenlerin çeviri süreci sırasında kararlarını kaynak kültür odaklı almakla birlikte, yazar olarak baskın çıkan kimlikleri onların erek dil ve kültür konusunda hepten teslimiyetçi bir tutum sergilememelerine neden olabilir. Üstelik sözkonusu yazarların çevirilerinin özellikle de klasiklerin çevirilerinin günümüzde bile okunuyor olması bunun en büyük kanıtıdır.

Çeviri etkinliğinin yukarıda deyindiğim şekilde devletin bir politikası olarak karşımıza çıkması gerçekte resmi bir dil olarak Türkçeye gösterilen özenin bir sonucudur. Bu amaçla yayı komisyonundan redaktöre kadar her kademedede ekip çalışmasına gidilerek, üstelik redaktöre çevirmenin iki katı ya da dörtte biri daha çok para ödenerek ana dile verilen önem vurgulanmak istenmiştir(Salman 2000:139). Ne var ki, Cumhuriyet dönemindeki çeviri etkinliği salt yazınsal alanda klasiklerin çevirisiyle sınırlı kalmaz. Batı dünyasındaki bilimsel gelişmeler ister istemez çeviri etkinliğinin üniversitelerde de başlatılmasına neden olmuştur.

Hızla değişen dünyada çağdaşlaşmanın hedef alındığı Cumhuriyet döneminde bilim dünyası açısından çeviri etkinliği son derece önemlidir. 1910'lardan 1933'lü yıllara kadar süren Darülfunun'dan başlayarak 1933'deki üniversite reformundan 1960'lı yıllara kadar uzanan çeviri etkinliğinin çağdaş anlamda üniversitelerin kurulmasındaki payı kesinlikle yadsınamaz. I. ve II. Dünya savaşlarının ardından Nazi Almanya'sından kaçarak ülkemize sığınan bilim adamlarının bilim dünyasında yoğun bir çeviri etkinliğini başlatarak sosyal bilimler alanında uzmanlaşmaya gitme konusundaki katkıları her ne kadar başlangıçta uzun süre görgüllükten uzak kalan kültürümüze yabancı bir etkinlik gibi görünse de sonuçta bu hareket bilim dallarının Batı normlarında sağlam bir temele oturmalarına neden olmuştur. Kuşkusuz bu dönemde bilim-adamı çevirmen kimliğine başta çağdaş bilgiyi yakalamak ve uzun erimde de görgül bilimler kadar sosyal bilimler alanında da çeviri yoluyla edinilen bilgiyi topluma kazandırma amacını gütmektedir. Bu amaçla bireysel bilgiden çok toplumu ilgilendiren yapıtların çevirisine ağırlık verilmiştir. Ne var ki, çevirinin uzun ve zahmetli bir uğraş olduğu gözönüne alındığında, bilim-

adamının Cumhuriyet dönemine kadar kaçırılan bilgiyi çeviri aracılığıyla kapamaya çalışması onun araştırmaya ayıracağı zaman ve emeği çeviriye harcamasına neden olmuş, üstelik uzun süre salt kaynak dil ve kültürde düşünmeye zorlanması onu ister istemez erek dil ve kültürde düşünmekten uzaklaştırmıştır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte başlatılan bu hareket uzun dönemde özellikle erek kültürün ölçüt alınması gerektiği sosyal bilimler alanında bilimadamının içinde yaşadığı düzene yabancılaşmasına özgün bilgi üretme ve onu erek dilde ifade etme yeteneğini kaybetmesine yol açabilir. Örneğin bilimsel kitapların çevirisinin klasiklerin çevirisi kadar başarılı olmaması bu nedene bağlı olarak gösterilebilir. Ne var ki bilim dünyasında uzun süren medrese geleneğinin ardından kaynak dil ve kültür odaklı çeviri etkinliği yoluyla çağdaş üniversite geleneğine geçiş kuşkusuz bilimsel açıdan sancılı olmakla birlikte evrensel kültürün paylaşılması açısından yaşanılması gereken bir süreçtir.

60'lı ve 80'li yıllar arasındaki geçiş dönemine gelindiğinde ise geçmişteki bu uzun çeviri etkinliğinin ülkenin kapılarını dışarı açtığı ve dışarıda olup biten siyasal, ekonomik ve toplumsal olayların da ister istemez çeviri etkinliğini etkilediği görülür. Bu dönemde hem Yunanca ve Latince klasikler ya da Almanca, Fransızca bilimsel yapıtlar yerini İngilizce yapıtların çevrilmesine bırakmış, hem de dünyadaki yeni ekonomik anlayışla birlikte her alanda liberalleşmeye gidilmesi bilimadamını etkileyerek kültürlerarası bilgi alışverişinde bireysel bir yarışa girmeye zorlamıştır. Bilginin bu şekilde tüketim aracı haline gelmesi ise erek dil ve kültürü öne çıkaran seçiciliğin bir kenara bırakılarak yayın ve bilim dünyasında başıboş bir "çeviri furçasına" kapılmasına neden olmuştur. Yayın dünyasının hedef kitlesinin öncelikle yüksek öğretimle ilgili eleman ve öğrenciler olduğu düşünülecek olursa, asıl amacı kar etmek olan yayınevleri de ister istemez bu çeviri etkinliği furçasına katkıda bulunmuşlardır. Başka bir deyişle, ülkenin kültürel gereksinimleri ya da eksiklikleri hiç gözetilmeden plansız bir şekilde evrensel bilgiyi yakalamak üzere kendi aralarında yarışa girmişlerdir. Bu durumda yayınevi açısından çevirinin niteliği değil, sadece amaç metnin kısa zamanda çevrilmesi ölçüt alınmıştır. Sonuç olarak çeviri etkinliği bilimadamlarından yayınevlerine kaymış ve bilim adamı güncel bilgiyi içeren metnin çevirisi için zaman ve emek kaybetmek yerine onu bir tüketim aracı olarak görmeye başlamıştır. Buna bir de 70-80'li yıllarda ülkemizde yaşanan siyasal ve ekonomik kriz eklenince, kültürel egemenlik üniversitelerden yayınevlerine kaymış ve çeviri politikasının belirlenmesinde yayınevlerinin rolü büyük olmuştur. Üstelik bilimadamının ya da çeviri okurunun genellikle geçmişteki eğitimi kaynak dil ve kültüre dayalı olduğundan yapılan çevirinin niteliği de gözardı edilmiş, bu ise, bir süre sonra bilim dünyasını da etkileyerek erek dil ve kültürde özgün yapıt

verme konusunda darboğaza girilmesine neden olmuştur. Bu durumda bilim ya da okur yazar dünyasına ister istemez yukarıda sözünü ettiğim şekilde çalışan yayımevleri egemen olmaya başlamıştır. Bu koşullar altında çalışan çevirmen ise, profesyonellik bir yana özlük haklarını bile almadan çoğu kez sosyal güvence ve yasal düzenlemelerden yoksun bir eleman olarak sözkonusu yayımevlerinde çalışmak zorunda kalmıştır.

80'li 2000'li yıllara gelindiğinde ise kitle iletişim araçlarındaki ilerlemeler ve dünyada esen çoğulculuk anlayışı, ister istemez gündelik yaşamla ilgili konular da dahil olmak üzere her alanda dışarı açılmayı kaçınılmaz kılmış ve çeviri etkinliği işlevsel açıdan daha da önem kazanmıştır. Dünyada çok dilli çeviri etkinliğinin ağırlık kazanmasıyla birlikte çeviriler irdelenip sorgulanmaya ve bu alanda kuramsal çalışmalar yapma gereği ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bilimsel sürecin sonunda ise kaynak odaklı yaklaşım yerini erek odaklı yaklaşıma bırakmış ve bu gelişmeler ülkemizde başta 84 yılında kurulan Boğaziçi Üniversitesi başta olmak üzere Mütercim Tercümanlık bölümleri aracılığıyla ülkemize tanıtılmıştır. Erek odaklı kuramların ve bu konuda dünyadaki gelişmelerin sonucu yayımevlerinin editörlere gereksinimi artmış ve editör/yayımcı sözcükleri 90 ve 2000'li yıllarda uygulamada tam anlamıyla işlevsellik kazanmasa bile, hiç değilse kavramsal olarak sorgulanmaya başlamıştır. Örneğin, bu mesleğe yıllarını vermiş deneyimli bir çevirmen olarak Salman'ın çevirmen, yayıncı, yayımcı ve düzeltmen arasında eşgüdümün sağlanmasıyla birlikte hem çevirilerin daha yetkinliğe kavuşacağı, hem de çevirmenin telif haklarının yanısıra sosyal hak ve güvence gibi yasal düzenlemelere dayalı haklarının da bireysel ilişkilere dayalı olmaktan çıkarak daha profesyonel bir şekil alacağı şeklindeki görüşlerini "Çevirmen Yayımcı Eşgüdümü" başlıklı bir yazısıyla 2000 yılında dile getirme gereksinimini duymuş olması, ülkemizde yayımcılık dünyasındaki ilişkilerde dünden bugüne büyük bir değişiklik olmadığını gösterir (Salman 2000:135-141). Başka bir deyişle bu yazı, bir yandan çeviri etkinliğinin günümüzde devletten özel sektöre kaydığına işaret ederken, öte yandan da çevirmenin konum ve sosyal haklarının hala bireylerin elinde bulunduğu dikkati çekmektedir. Ne var ki, sözkonusu dönemde ansiklopedilerin çeviri etkinliğinde bulunması ve bankaların bir yan kuruluş olarak yayımevlerinde çeviri etkinliğine de yer vermesi hem ekip çalışmasını kaçınılmaz kılmış hem de kurumsal olarak çevirmenliğin meslek olarak tanınmasına yeniden aracı olmuştur. Bu arada iktisat, hukuk teknik ve eğitim gibi konularda çeviri bürolarına duyulan gereksinim artmış ve bunun sonucunda özel alanda yetişmiş çevirmen adayına duyulan gereksinim ve çeviri etkinliği alanıyla ilgili alanlar da ister istemez artmıştır.

3. DİLBİLİM EVRESİ

3.1. Çeviribilim açısından dilbilimsel bir değerlendirme

İkinci Dünya savaşının hemen ardından bilimsel anlayışta öznellik yerini nesnellığe bırakınca, İnsan Bilimleri de dahil her bilim dalında nesnellığı yakalama uğruna, öznelliği gözardı etme eğilimi baş gösterdi (Göktürk 1989: 161-166). Böyle bir ölçüt teknoloji alanında her ne kadar ilerlemelere yol açıtsa da, toplumbilim, ruhbilim, felsefe ve bu bilim dallarının temelini oluşturan dil konularında aşırı kuralcı, dizgeci ilkelerin benimsenmesine neden oldu. Dilbilim'in temellerinin böyle bir dönemde ya da ortamda atıldığı düşünülecek olursa, sözkonusu bilim dalının yukarıda saydığım ilkeleri kendine ölçüt alması ve uygulamalı dilbilim kapsamına soktuğu çeviri edimine de bu gözle bakması kaçınılmaz. Oysa günümüz çeviribilim anlayışında nesnellikle öznelliğin, metiniçi ilişkiler kadar metindışı öğelerin de ölçüt olarak ele alındığı düşünülecek olursa, çeviri bilim dalının dilbilimin çizdiği sınırlar dışında da geliştiği görülür. Ancak buradan dilbilimin çeviribilime hiçbir katkısı olmadığı şeklinde bir sonuç çıkarılmasının bilimselliğin sürekliliğini ve devingenliğini yadsımak anlamına geleceğini düşünerek aralarındaki ilişkiyi Darwin'in Evrim teorisinden hareket ederek açıklamanın doğru olacağına inanıyorum (Güvenç 1973:13-18). Darwin'in insan ve maymun arasındaki ilişkiyi ata-torun ilişkisi olarak değil de, ata-yeğen ilişkisi olarak değerlendirmesi ve insanın geçirdiği evrimler sonucu maymunla ilişkisinin tamamıyla ortadan kalktığı şeklindeki savından yola çıkarak, çeviribilim ve dilbilim arasındaki ilişkilerinde ata-yeğen ilişkileri olarak değerlendirmenin, çeviribilimi dilbilimin tutsaklığından kurtarma açısından kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum. Kuşkusuz dilbilimin, çeviribilime nesnellik ve bilimsellik ölçütleri kazandırarak onun dizgeli bir bilim dalı olarak gelişmesine ve sonunda özerk bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasına katkısı yadsınamaz. Bununla birlikte, çeviribilimin bu aşamadan sonra geçirdiği evrimler, iki bilim dalının

yollarının gün geçtikçe birbirinden ayrıldığını ve ayrı yönlerde geliştiğini gösterir. Sırasıyla karşılaştıracak olursak, dilbilimin çeviri edimini düzenek değiştirme şeklindeki tanımlamasının, günümüz iletişim ağırlıklı, başka bir deyişle de, nesnel öğeler kadar, öznel öğelerin ve ekinsel farklılıkların da gözetildiği günümüz çeviribilimince benimsenen tanıma uygun düşmediği anlaşılır. Dilbilimin çeviriye dil odaklı kuralcı yaklaşımının çeviribilimde ancak yüzeysel yapıyı ya da metiniçi ilişkileri çözmeye yeteceği, çeviribilimdeki eksiksiz ve kusursuz bir iletişim kurma hedefinin ancak ekinsel farklılıklar gözönünde bulundurularak sağlanabileceği ortada bir gerçektir. Bu da, her iki bilim dalının inceleme odaklarının birbirinden farklı olmasından kaynaklanır. Kısaca söyleyecek olursak, dilbilimde inceleme görevi 'dil' olgusu olurken, çeviribilim 'iletişim' olgusu üzerinde odaklanmıştır. Sonuç olarak, aşağıda dilbilimle ilgili olarak yapacağım çalışmayı dilbilimi ya da çeviribilimi savunmak için değil iki bilim dalının yolları birbirinden ayrılırken nasıl bir evrimden geçtiğini irdelemek ve çeviribilimde kaynak odaklılıktan erek odaklılığa geçişe katkısını daha yakından görmek için yapıyorum.

3.2. Dilbilimsel açıdan "çevrilebilirlik" ve "çevrilemezlik" savlarının irdelenmesi

19. yüzyıldaki Romantik dilbilim anlayışı beraberinde 'çevrilebilirlik', 'çevrilemezlik' savlarını da getirmiştir. Bu dönemde dilin, tarihsel, toplumsal ve iletişimsel özellikleri bir kenara atılarak, sadece bireysel yönü üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte, Romantik dilbilimin gerek dil, gerekse çeviri konusunda kuramsal olarak öne sürdüğü savlar 20.yüzyılın başındaki dilbilimsel çalışmalara görgül olarak inceleyebileceği görevi hazırlamıştır. Bu dönemde dilbilim alanında somut verilerin elde bulunmaması, bundan böyle de öne sürülen kuramların bilimsel dayanaktan yoksun olması, ister istemez dil ya da çeviriyle ilgili kuramların ya tek boyutlu olarak ele alınmasına, ya da bu konudaki çalışmaların kısır bir döngü içersine girmesine neden olmuştur.

3.2.1 "Çevrilemezlik" savını öne süren Humboldt'un görüşü

Bu konuyla ilgili olarak Humboldt'un, dili bir yandan ölü bir yapıt olarak değil de, sürekli yaratıcılığı olan bir etkinlik olarak görmesine karşın, öte yandan 'çevrilemezlik' savını öne sürmesi birbiriyle çelişkili gibi görünse de, gerçekte bu çelişki, 19. yüzyıl dilbilim anlayışında dil ve düşüncenin birbiriyle kaynaşık bir bütün olarak ele alınıp, dilin bireysel düşüncelerin aktarıldığı soyut bir ses düzeneği olarak görülmesinden kaynaklanır.

3.2.1.1 Humboldt'un ardından Weisgerber, Whorf ve Sapir'in "çevrilemezlik" konusuyla ilgili gerekçeleri

Başta, Humboldt (1836), ardından Weisgerber (1899-1985), Sapir ve Whorf'un gerçekler dünyasıyla dili, birbirinden ayırdıktan sonra insanların dünyayı anadillerine göre görüp, bunu sonra kendi düşüncelerine göre yoğunlaşarak sesli olarak dile getirdiklerini söylemeleri, dilin iletişim aracı olarak toplumsal yönüyle değil de, bireysel yaratıcılık yönüyle ilgilendiklerini gösterir. Bu, Humboldt'un dilin yaratıcılığını, Saussure'ün deyişiyle söz düzleminde ele aldığı gösterir. Humboldt'un ön ayak olduğu dilin yaratıcılığıyla ilgili bu görüş, toplumsal dilbilim çalışmalarını anadil yetisinin en kolay kanıtlanabileceği ilkel kabilelere yöneltmiştir. Ne var ki, bu kabilelerin sözlü kültüre dayalı topluluklar olması, sözkonusu dilbilimcilerin dili sadece biçimsel simgelerden oluşan geçici sesler olarak görmelerine neden olmuştur. Dilin sadece aynı toplumdaki bireyler arasında sese dayalı basit bir iletişim aracı olarak görülmesi, dil ve düşüncenin bir arada ele alınması nedeniyle, içerik ya da bilginin toplumlar arasında iletilirliği üzerinde hiç durulmaması, bundan böyle de sesin çevrilemezliğinden yola çıkarak 'çevrilemezlik' savlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. 20. yüzyılda Whorf'un, Sapir'in hemen arkasından 'Diliçi Dünya görüşünü'ünü öne sürmesi kuşkusuz böyle bir dilbilimsel süreç sonucunda varılan noktadır.

Ne var ki, temelde insanların dünyayı içinde yaşadıkları topluma göre gördükleri düşüncesinden kaynaklanan 'çevrilemezlik' savı beraberinde, söz düzleminde de olsa, tüm dillerin temelinde bir düzenek saklı olup olmadığının araştırılmasına yol açtığı gibi, dilin ekinel bağlamda ele alınmasına da neden olmuştur. Kuşkusuz dillerin ekinel bağlamda ele alınması da, zaman akışı içerisinde çevirilerde erek odaklı yöntemlerin benimsenmesine yol açmıştır.

3.3 Modern Dilbilim

3.3.1 Yapısal dilbilim ve Saussure

Humboldt'un bu görüşlerinin ardından, konuya, Modern Dilbilimin kurucusu ve yapısal dilbilim anlayışının öncüsü Saussure'le (1857-1913) başlamanın doğru olacağına inanıyorum. Gerek Kopenhag, gerekse Prag ve Amerikan dilbilim okulları her ne kadar farklı adlarla ortaya çıkmışlarsa da, temelde bu okulları yönlendiren Cenevre dilbilim okulu ve Saussure'ün düşünceleri olmuştur. Dili toplumsal bir iletişim aracı olarak görmesi, dilbilimde ardıl çalışmaları bırakarak, eşsüremlî çalışmalara yönelmesi, dille ilgili çalışmaları, dil felsefesi kapsamında ele almaktan kurtararak, dilbilime görgül

bir nitelik kazandırması açısından dilbilimdeki önemi yadsınamaz (Vardar 1982:22-28). Dili bir göstergeler dizgesi olarak ele alan Saussure, göstergeleri gösteren ve gösterilen şeklinde ikiye ayırmış, göstereni, 'ses', gösterileni ise 'kavram' olarak tanımlamıştır. 'Dili' dilbilgisi kurallarından oluşan bir düzene olarak, 'söz'ü kuralların dile dökülmesi şeklinde niteleyen dilbilimci, çağın görgül tümevarımlı bilimsel yöntemlerinden etkilenecek, çalışmalarında dilin sadece ölçülebilen, somut olarak görülebilen yönünü inceleyerek, dil üzerinde anlamsal incelemeler yerine biçimsel incelemeler yapmanın dil düzeneğini çözeceğine inanmıştır. Bu amaçlarla çalışmalarını 'bireşimden' çok 'çözümlemeye' yöneltmiştir. Ne var ki, bir toplumda bir 'dil' olmasına karşılık, insan sayısı kadar 'söz' olduğunu ileri sürmesi, 'söz'ün öznel olduğu ve günün bilimsellik ölçütlerine uygun düşmediği gerekçesiyle bir kenara atması, dilin söze dayalı asıl işlevi 'iletişimin' uzun süre perde arkasında kalmasına neden olmuştur. Başka bir deyişle, dili, bir yandan görgül olarak inceleme, öte yandan, 2. Dünya Savaşının etkisiyle salt toplumsal ya da toplumlararası bir uzlaşma aracı olarak görme isteği, dilbilimcilerin dilin söz düzlemindeki bireysel yönünden çok, genel yönüyle ilgilenmelerine neden olmuştur. Bu, dilsel çalışmalar da ardı arkası kesilmeyen çözümlenmelere ve somut verilerin elde edilmesine yol açmakla birlikte, bir süre sonra gerek dilsel çalışmalarda, gerekse dil süreçleriyle ilgili konularda durağanlığa yol açmıştır. Ne var ki, Saussure'ün dilin biçimsel düzeneği üzerinde durması dilin yüzeysel düzeneğine benzer bir düzeneğin düşünsel düzeneğe de bulunabileceği düşüncesinden kaynaklanabilir. Başka bir deyişle, yüzeysel yapıdan derin yapıya inileceğini düşünebilir.

3.3.2 *Yapısal dilbilimde durağanlıktan devingenliğe*

3.3.2.1 *Roman Jakobson, Humboldt ve Saussure ilişkisi*

Bununla birlikte, Saussure'den sonra gelenlerin de, dilin alt biçimsel yönü üzerinde durmaları eşsüremlî dağılımsal dil çözümlemelerinin ötesine bir türlü geçememeleri, dilin salt cebirsel bir gösterge dizgesi olarak görülmesine neden olmuştur (Başkan 1967:60-87). Bununla birlikte, Prag okulundan Roman Jakobson'un Humboldt'un dilin doğası gereği üreticiliği ve yaratıcılığı üzerindeki düşüncesinden yola çıkarak yazdığı 'On Linguistic Aspects of Translation' adlı yapıtında çeviriyi 'diliçi' 'dillerarası' ve 'göstergelerarası' çeviri şeklinde sınıflandırdıktan sonra (Bassnett-McGuire 1980:14-30), diliçi çeviride bile bir sözcüğün tam eşanlamlısının bulunamayacağını, ancak insan-oğlunun anadil yetisini kullanarak başka sözcükler aracılığıyla düşüncelerini yine de dile getirebileceğini söylemesi, onun Humboldt'tan farklı olarak dili

amaç olmaktan çıkarıp, düşüncelerin aktarıldığı bir araç olarak değerlendirildiğini gösterir (Cömert 1978:14-16). Jakobson'un bu şekilde Saussure'ün de etkisiyle dili bir iletişim aracı olarak görmesi, çevrilebilirlik savlarını yeniden gündeme getirmiştir. Ancak Jakobson çeviri yetisini salt anadildeki yaratıcılık yetisine bağlamakla kalmamış, bunu diliçi çeviri konusunda söz ettiği şekilde, insanın bir dil üzerine konuşabilme (üst dil) yetisine bağlamıştır. Ona göre çeviriyi olanaklı kılan, üst dille nesne dil arasındaki bağlantıdır. Bundan böyle, farklı ekinlerden de olsa düşüncenin üst dilsel işlemler aracılığıyla aktarılabilceği düşüncesi egemen olmaya başlamıştır.

3.4 Eşdeğerlik

3.4.1 Dilbilimsel Eşdeğerlik

Kuşkusuz bu düşüncede teknolojinin gelişmesiyle birlikte bilgisayar çevirisinin devreye sokulmasının da payı olmuştur. Ne var ki, böyle bir görüş beraberinde çeviride eşdeğerlik konularını da gündeme getirmiştir. Saussure'ün dilin salt ses düzeneği üzerinde yaptığı çalışmalar, her ne kadar Prag okuluyla seslerin anlam ayırıcı özelliği gözönünde bulundurularak sürdürülerek dil düzeneği en küçük anlam taşıyan sözcük birimlerine bölünse de, temelde her iki yöntem de dili çözümlemenin dışında, iletişim sorununu çözmeye yetmez. Başka bir deyişle, böyle bir yöntem ancak sözcük ya da sözdizimsel düzeyde eşdeğerlik arama anlamına gelir.

3.4.2 Çeviridilbilim açısından "eşdeğerlik"

3.4.2.1 Roman Jakobson, Otto Kade ve Eugene Nida ilişkisi

Roman Jakobson'la aynı okuldan olan Otto Kade'nin dili derin yapısına girmeden, sözcük düzeyinde "bire bir", "bire karşı birkaç sözcük" vb. şeklinde eşdeğerlik arayışına girmesi temelde iletişimi yapısal dilbilimin çerçevesi içerisinde görmesinden ve eşdeğerliği sadece sözcüklerin yan anlamları düzeyinde ele almasından kaynaklanır. Üstelik çeviri edimini salt iletişim tekniği açısından bir düzgü çözüme, düzgü değiştirme ve erek dilde yeniden düzgüleme olarak görmesi, ya da düzgü değişikliğine karşın bilginin içeriğinin değişmezliğini kendine ölçüt alması Kade'nin 'eşdeğerlik' konusuna, Jakobson'dan daha yüzeysel yaklaştığını ve biçimin ön plana geçtiği yazınsal metinleri bir kenara atıp, bilgi içeriğinin öncelikli olduğu kullanmalık metinlere ağırlık verdiğini gösterir (Göktürk 1989:161-166). Bence, Jakobson'u Kade'den üstün kılan, nesne dil ile üst dil arasında kurduğu bağlantıdır. Özet olarak söyleyecek olursak, gerek Kade'nin, gerekse Nida'nın çeviride erek

odaklı kararların alınmasına neden olan anlksal süreçlere hiç değinmeden geçmeleri, çeviri sürecini birbirinden kopuk üç ayrı aşama olarak düşünmeleri, çeviri edimine bütünleyici olarak değil, kısmi olarak baktıklarını gösterir. Çeviriyi sadece bir düzgüleme işlemi olarak görmek ise, çevirmeni kaynak odaklı yöntemler kullanmaya zorlar (Lörscher 1991:14-18).

3.4.2.2 Jakobson'un "üst dil" ile ilgili görüşlerinin çağdaş çeviribilimci Holmes açısından değerlendirmesi

James Holmes'un 'Forms of Verse Translation and the Translation of Verse Form' başlıklı yazısında Roland Barthes'ın yazınsal açıdan dili, 'dilin dışında ve dilden önce varolan nesne ya da olgulardan söz eden' ve 'dili başkalarının yazdıkları konusunda yorum yapan' şeklinde ikiye ayıran görüşünden yola çıkarak, 'üst dil' kavramını yeniden daha geniş yazınsal bir bağlamda ele alıp incelemiştir (Holmes 1970:22-26). Yazını, birincil ve üst yazın olarak ikiye ayırdıktan sonra hiç bir şiirin tek bir çevirisi olamayacağı konusuna değinerek (Holmes 1988;53-56) koşuk çevirisinin hem kaynak metnin eleştirel bir yorumu olduğuna, hem de erek ekinde birinci dereceden bir yazın örneği olarak eleştirel yoruma açık olduğuna dikkati çekmiştir. Başka bir deyişle, çevirinin iki yönlü üst dilsel bir işlem olduğuna, örneğin koşuk çevirisinin sadece kaynak metin ve kaynak ekindeki yazınsal gelenekle ilgili bir işlem olmakla kalmayıp, erek dil ve erek ekindeki yazınsal gelenekle de bir bağlantısı olduğunu öne sürmüştür.

3.5 Yapısal dilbilimden Üretimsel Dilbilime geçiş

Tarihsel akış içerisinde dilbilim konusuna yeniden dönecek olursak Amerikan okulundan gerek Bloomfield, gerekse Sapir'in çalışmaları her ne kadar sesbirimden biçimbirime geçmeleri bakımından Hjelmslev, Trubetzkoy gibi Avrupalı yapısal dilbilimcilere göre bir aşama sayılsa da, gerçekte betimleyici olarak tanınan bu okul da, tümce düzeyinin ve konuşma dilinin ötesine gidememiştir. Amerikan okulundan Harris çalışmalarını söylem üzerinden başlatmakla birlikte, sonunda o da, söylemi dilbilgisel olarak tümcelerine ayırmak sınırını aşamamıştır. Konuyu daha da açacak olursak, önce söylem parçası tümcelerine ayrılmış, ardından bu tümcelerin çözümlemeleri yapılarak, tümcelerde ortak bulunan biçimbirimlere göre söylemin dilbilgisel olarak hangi tür tümcelelerden oluştuğu çıkarılmıştır (Başkan 1967:97-103). Harris, böylece söylemi amaç olarak değil de, dilbilgisinin üreticiliğini kanıtlamada araç olarak kullanmıştır. Oysa, Bloomfield sözcüğün ne sözlüksel anlamını ne de dilbilgisel anlamını yadsımıştır. Onun biçimbirimi ele almama nedeni, salt

sözcüğün sözlüksel anlamının ekine dayalı olmasından ve anlamın görgül olmayıp, anlıksal olmasından kaynaklanmıştır. Gerçi Amerikan okulundan Whorf ve Sapir'in 'çevrilemezlik' savını öne sürmelerinin başlıca nedenlerinden birisi konuşma dilinde sözcüklerin anlamına verdikleri önemden kaynaklanmıştır. Başka bir deyişle, Harris söylemle ilgili olarak metinsellik konusunu gündeme getirmek istemişse de, ancak Beaugrande ve Wolfgang Dressler'in (Ruhi 1996: 17-26) 1981'de metni kuran öğeler olarak gösterdiği bağlaşıklık, bağdaşıklık, kabul edilebilirlik, bilgisellik, duruma uygunluk, metinlerarasılık gibi öğelerden, sadece dile ilişkin olan bağlaşıklık ve bağdaşıklık unsurlarını betimlemekle kalmıştır.

3.6 Üretimsel Dilbilim anlayışı ve Chomsky

Yapısal dilbilimin böylesine kısır bir döngü içerisine girdiği üstelik iletişimin de kaçınılmaz olduğu bir dönemde Chomsky'nin önderliğinde Üretimsel dilbilim adıyla yeni bir dilbilim anlayışı ortaya çıkmıştır. Yapısal dilbilimle aynı paydayı paylaşmalarına karşın, bu akımın yeni sayılması, sadece dağılımsal çözümleme yönteminden vazgeçip, bireşime dayalı üretken yöntemi kullanmasından kaynaklanır. Başka bir deyişle, Chomsky'nin farklılığı dilbilimsel sürece devingenlik kazandırmasından kaynaklanmasındır. Chomsky, Saussure'ün öne sürdüğü dilbilgisel dil düzeneğiyle ilgili 'dil' kavramına, 'dil yetisi' ya da 'edinç' adını vererek, sözkonusu düzeneden tümce üretme yolunu seçmiştir. Bu, onun da Saussure gibi dilin gerçek yaşamdaki kullanımını bir kenara itip, 'edim' adını verdiği dilin asıl iletişimi ilgilendiren yönünü görmezlikten geldiğini gösterir (Crystal 1974:97-105). İnsanoğlunun belli sayıda dilbilgisi kuralıyla dünyaya geldiğini ve bu edinç sayesinde sonlu sayıda kuraldan sonsuz sayıda tümce üretebileceğini öne süren bu görüş, yapısal yöntemin sonsuz sayıdaki tümceden sonlu sayıda kural çıkarmak şeklindeki salt görgüllüğe dayalı tüme-varımlı yöntemini benimsememekle birlikte, Saussure'ün düşüncelerini kendilerine ölçüt almaları, ya da yapısal dilbilimin somut verilerden çıkarttığı genel hükümleri dilin üretkenliğinde kullanmaları bakımından tümdengelimli yöntemi kullandıkları ortaya çıkar. Bu da bir yerde eski geleneksel yöneme geri dönüş olarak düşünülebilir (Campbell&Wales 1983: 242-249).

3.6.1 Chomsky'e göre "Edinç" ve "Edim"

Davranış Psikolojisinin etkisiyle dilin sadece ölçülebilen yönünün incelenilebileceğini ve dil öğrenmenin sadece bir uyarıcı-tepki ilişkisi olduğunu öne süren Skinner'a karşılık, Chomsky'nin anlıktan yola çıkması, edinci tek boyutlu olarak ele alsa da, dilbilim sürecinin akışını değiştirmesi bakımından

önemlidir. Ne var ki, Chomsky'nin dilin içselliğini, anlık öncesi bir süreç olduğunu kabul etmesine karşın, kendi tanımıyla dilin toplumsal iletişim yanını ilgilendiren 'edim'e değil de, ülküsel konuşucu-dinleyici konuşmalarına dayandırması, 20.yüzyılın görgül bilimsel anlayışına ters düşmüştür (Gentzler 1993:50-53). Chomsky'nin dilbilgisel kurallara sıkı sıkıya bağlılığı, dil öğreniminde ya da çeviri eğitiminde yanlış yapmaktan sakınmayı öğreten küçük ölçekli güdümler geliştirmekten başka bir işe yaramaz. Öte yandan, Chomsky'nin, 'edimle' ilgili tanımı, günümüz tanımına karşıt düşmekle birlikte, bu, onun hiç değilse dile devingenlik katan kuraldışı işleyişin farkında olduğunu gösterir. Üstelik, farklı toplumlardaki insanların aynı evrensel mantığı paylaşıp da, bunun, dillerin derin yapılarında olduğu kadar yüzeysel yapılarında da bir bağlantı olduğu anlamına gelmediğini söylemesi, sözkonusu kuramın gerek dil öğretiminde gerekse çeviri ediminde yetersiz kalacağını kendisinin de kabul ettiğini gösterir. Chomsky'nin kendi kuramıyla ilgili bu uyarısına karşın, bir yandan göstergebilimin etkisi, öte yandan üretimsel yaklaşımdaki devingen süreç, sözkonusu kuramın basite indirgenerek çeviri ediminde ve öğretiminde günümüze değin kullanılmasına neden olmuştur.

3.6.2 Chomsky, Kade ve Nida ilişkisi (Üretimsel dilbilim ve çeviridilbilim ilişkisi)

Öte yandan, Çeviridilbilimin öncüsü Otto Kade'den başlayan ülküsel konuşucu, dinleyici arasında tek bir çeviri yöntemi bulma arayışı, Chomsky'nin üretimsel modeliyle birlikte yön değiştirmiş, kullanmalık metinlerin yanısıra yazınsal metinlerin de çevirisine önem verilmeye başlanmıştır. Kutsal Kitap çevirileri yapan Nida'nın çeviribilimle ilgilenmeye başlaması sözkonusu üretken anlayışla ilgili sürecin bir sonucudur. Gerçi Chomsky, her dilin temelinde evrensel bir mantık olduğu savını öne sürerken, sadece bir dilin kendi içersindeki üretkenliğine değinmek istemiş ve yüzeysel yapıların, derin yapıdan farklı olabileceğine özellikle işaret ettikten sonra, üretken modelin kesinlikle çeviride bir yöntem olarak kullanılamayacağına da değinmiştir (Gentzler 1993:45-60).

3.7 Çeviridilbilim

3.7.1 Nida, "biçimsel" ve "devingen" eşdeğerliğin üretimsel dilbilim açısından değerlendirmesi

Oysa Nida, Chomsky'nin bu uyarısını gözardı ederek, hem yapısal yöntemin bildirişim kuramından, hem de Chomsky'nin üretimsel modelinden ya-

rarlanarak, önce dilin yüzeysel düzeneğini çözüp, derin anlama ulaşmaya, oradan da erek metnin yüzeysel yapısına ulaşmayı hedeflemiştir. Nida'nın bu çeviri modeli yöntem olarak her ne kadar eleştiriye açık ya da çevirmenin anlksal süreçlerinden hiç söz etmemesi bakımından eksik olsa da, erek ekini göz önüne alması ve devingenliği çeviri sürecine katması bakımından önemlidir. Biçimsel ve devingen olmak üzere iki tür eşdeğerlikten söz eden Nida, biçimsel olanı şekil ve içerik açısından eşdeğerlik, devingen olanı ise, erek ekinde kaynak metnin yarattığı etkinin aynını erek dil ve ekinde yaratan eşdeğerlik şeklinde tanımlamıştır (Nida 1964:156-171).

Devingen eşdeğerlik, erek ekine dikkati çekmesi bakımından öncelikli olmasına karşın, Nida'nın devingen eşdeğerliği sağlamak uğruna Homeros çevirilerinin düzyazıda yapılması gerektiğini öne sürmesi, çeviride çeviri okurunun zamansal ve ekinel farklılıkları görmek isteğini gözden kaçırdığını (Vermeer&Kurultay 1991:41-49) ve biçimsel eşdeğerlikten söz etmesine karşın, kendi kendisiyle çelişkiye düştüğünü gösterir. Ne var ki, hem Chomsky'nin üretimsel modeli, hem de yapısal dilbilimin dili dilbilgisel kurallar düzeneğine indirgeyen tutumuna karşın, Nida'nın tutumunun dilin karmakarışık yumağı andıran iletişim ağını çözmeye daha yetkin olduğu anlaşılır. Nida'nın ekinel farklılıkları göz önüne alarak başlattığı devingen süreç, ister istemez yazın çevirisi alanında da yeni arayışlara neden olmuştur.

3.7.2 Anton Popovic "deyiş kaydırması" ve "biçimsel eşdeğerlik"

Anton Popovic "The Concept "Shift of Expression" in Translation Analysis" başlıklı yazısında, çevirinin amacının anlksal ve güzel duyusal değerleri bir dilden ötekine aktarmak olduğunu öne sürerken, biçimsel eşdeğerliğin önemini vurgulamıştır (Popovic 1970:79-87). Eşdeğerliği, biçimsel, dilsel, dizisel ve metinsel olmak üzere dört sınıfa ayırırken, çeviride amaca ancak biçimsel eşdeğerliğin sağlanmasıyla, başka bir deyişle de yazınsal çeviride kaynak metindeki güzel duyusal değerlerin erek ekinde aynı etkiyi yaratacak biçimde düzenlenmesiyle varılabileceğine dikkati çeker. Özgün metinle çeviri metin arasında dilsel olduğu kadar, ekinel, yazınsal ve zamansal farklılıklar olduğuna değinerek, bu karşıtlıkların çeviride devingen bir süreç gerektirdiğine işaret eder. Bunun yanısıra, çevirmenin çeviri sürecinde deyiş kaydırmalarına başvurmasını, kesinlikle yitim olarak görmeyip, aksine özgün yapının anlamını korumak amacını taşıdığını öne sürmesi, çeviri süreçlerinde devingen yöntemlerin benimsenmesini haklı kılar. Ne var ki, Popovic'in deyiş kaydırmasına özgün metni anlamsal düzeyde korumak amacıyla başvurduğunu söylemesi, onun kaynak odaklı yaklaşıma yakın olduğunu gösterir. Üstelik, çeviri metnini bir bütün olarak değil de, iki yapının bir alaşımı olarak görmesi ve çeviride

devingenliğin bu iki yapı arasındaki eytişimsel gerilimden doğduğunu belirtmesi, onun çeviri sürecini kendi içersinde erek ekinden yalıtlanmış olarak düşündüğüne işaret eder.

3.8 Bilişsel dilbilim

Bilişsel dilbilimin, çalışmalarını düşünce ve dil arasındaki ilişkileri inceleme üzerinde yoğunlaştırması 20. Yüzyılın ikinci yarısına rastlar. Bu dönemde yapısal dilbilim anlayışının gittikçe karmaşıklaşan iletişim ağının içinden çıkamadığı ve dilbilimsel çalışmalarda başlıca eksiğin dilin ve düşüncenin birbiri içersinde eritilerek ele alınmasından kaynaklandığı düşünülür.

3.8.1 Chomsky ve Höniğ açısından "edinc" ve "edim" kavramlarının irdelenmesi

Başka bir deyişle, iletişim ağını salt dilbilgisel yöntemi kullanarak çözmeye çalışmak, usun denetimsiz alanında yer almakla birlikte büyük ölçekli güdüm gerektiren iletişim ve çeviri edincinden çok, Höniğ'in deyişiyile usun denetimli alanında dilbilgisel kurallara bağımlı küçük ölçekli güdümler kullanarak iletişimde aktarım edincini kullanmayı gerektirir (Höniğ 1991:71-88). Bununla birlikte, Chomsky'nin edinc ve edim kavramlarını öne sürmesi 1920'li 1930'lu yıllarda bilişsel dilbilimin yaptığı çalışmalara da yansımış ve bilişsel süreçler yeniden ele alınıp irdelenmiştir. Günümüzde gerek dilbilim, gerekse çeviribilim alanında anlksal süreçlerin önemi gözönüne alınacak olursa, bilişsel dilbilimin de hangi aşamalardan geçtiğinin, sözkonusu alanları ne yönde çalışmaya ittiğinin incelenmesi gerekir. Daha açıkçası, uzun süre gözardı edilen, buna karşın iletişimde büyük rol oynayan dilin kuraldışı işleyişi incelenmeye ya da örneğin Chomsky'nin öne sürdüğü dilbilgisel kökenli 'edinc' kavramıyla, iletişim kökenli 'edim' kavramları ve aralarındaki kopukluğun nedenlerinin sorgulanması ve irdelenmesi Üretimsel dilbilim anlayışıyla nerdeyse aynı zamanlara denk düşer.

3.8.2 Bilişsel dilbilimle ilgili dil ve düşünce konusundaki görgül çalışmalar

Bilişsel dilbilim anlayışı özellikle dilin düşünceyle bağlantısı üzerinde durmuş ve çalışmalarında özellikle deneysel görgül yöntemi kullanmaya özen göstermişlerdir. Deneylelerin, önce maymun, şempanze gibi hayvanlarla yapılmış olması Darwin'in Evrim kuramıyla çelişse de, insan ve hayvanlar arasındaki biyolojik benzerlikler ve hayvanlarda konuşma ve düşüncenin birbirinden yalıtlan-

mış iki ayrı olgu olarak incelenmesinin daha kolay olması nedeniyle bilim adamlarının bu hayvanları kendilerine denek olarak seçmesi doğal karşılanmıştır. Hayvanlardan elde edilen veriler ise, çocuklar üzerinde yeniden dene-nerek irdelenmeye çalışılmıştır. Örneğin, bilişsel dilbilimle ilgilenen Koehler (1921) tüm deneylerini maymunlar üzerinde yapmış ve bu deneylerin sonucunda anlksal tepkinin bellekteki izler sonucu değil de, görsel algı sonucu çıktığını görmüş ve anlık için 'içgörü' terimini kullanmıştır. Ancak Koehler'in dönemin bilimsel anlayışıyla salt veri toplaması ve bu konuda hiç bir yorumda bulunmaması bilimsel açıdan eksiktir. Gerek Koehler'in, gerekse Buehler'in (1927) maymunlar üzerindeki deneyleri, anlksal tepkilerin içgüdüsel tepkiler olduğunu göstermiştir.

3.8.3 Vygotsky; bilimde görgüllük ve kuramsallık ilişkisi

Ancak bu bilimadamlarının salt deneysel ve betimlemeye dayalı tutumlarından sıyrılarak bu deneyleri kuramsal alana aktaran kişi L.S. Vygotsky olmuştur (Vygotsky 1985:66-71). Bu kuramcı, yapılan deneyleri değerlendiren, dil ve düşüncenin birbirinden farklı köklerden geldiğini, bu iki işlemin hayvanlarda farklı doğrultularda geliştiğini, maymunların alet kullanımının düşüncenin dil öncesi gelişimine işaret ederken, insaninkine benzer sesler çıkartmasının salt iletişim kurmaya yönelik içgüdüsel tepkilere dayandığını belirtmiştir. Vygotsky, bunun konuşmanın gelişmesindeki anlık öncesi dönemin göstergesi olduğunu öne sürerek, insanlar açısından bu deneylerin, anlık öncesi ve dil öncesi süreçlerin varlığını kanıtlaması yönünden önemli olduğuna dikkati çekmiştir.

3.8.3.1 Piaget'nin çocuklar üzerindeki "güdümlü" ve "güdümsüz" düşünceyle ilgili deneyleri ve Vygotsky'nin bu konuya ilişkin yorumu

Vygotsky bununla da kalmayıp, Avrupa'ya bilişsel dilbilim açısından önemli bir yere sahip olan Piaget'nin (1932) çocukların anlksal süreçleriyle ilgili deney ve değerlendirmelerini de irdelemiş ve konuyla ilgili görüşlerini, Piaget'nin iki kitabının Rusça baskısına yazdığı önsözde açıklamıştır (Vygotsky 1985:27-46). Piaget'nin deneyler sonucu yaptığı değerlendirmeye göre, çocukların anlksal süreçleri güdümsüz düşünceden başlayarak güdümlü düşünceye doğru bir yol izler. Bu iki aşamanın arasında ise, güdümsüz düşünceyle büyük benzerlikleri olduğunu ileri sürdüğü benmerkezci düşünceden söz eder. Yedi sekiz yaşlarına kadar süren bu ara süreçte, güdümsüz düşünceyle konuşma içiçe girmiş olarak tanımlanır. Piaget'ye göre, güdümsüz düşünce, bireysel olduğu kadar amaç ve sorundan da arınmış bir durumdadır.

Oysa, güdümlü düşünce bunun aksine, toplumsal iletişim amacı taşıyan, üstelik irdeleme ve kanıtlamaya yönelik bilinç düzeyinde bir aşamadır. Yukarıda anlatıklarımın da anlaşılacağı gibi, Piaget'nin anlksal süreç akışı, güdümsüz düşünce, benmerkezci düşünce ve güdümlü düşünce şeklinde bir sıralama izler. Vygotsky, Piaget'nin bu sıralamasını eleştirerek, bunun tam karşıtı bir sıralamayı savunur. Vygotsky'e göre, örneğin bebeğin ağlaması kesinlikle güdümlü düşünce olup, toplumsal iletişim amacı taşır. Başlangıç aşamasında iletişim amaçlı bu tür düşünce farklılaşma göstermez. Başka bir deyişle, Piaget'nin benmerkezci adını verdiği düşünce, Vygotsky açısından toplumsaldır. Ona göre, düşünce toplumsaldan bireyselle doğru bir yol izler. Bu açıdan başlangıçta ortak niteliklere sahip basit düşünce şekli gittikçe bireyler arasında farklılık göstermeye başlar. Vygotsky'nin görüşleri günümüz anlayışına daha yakın olmakla birlikte, Rus kökenli bir dilbilimci olarak Avrupa'da tanınmaması ve o günün görgül olma uğruna yorum yapmaktan kaçan bilimsel tutumu yüzünden Piaget'nin anlksal süreçlerle ilgili düşünceleri Vygotsky'e oranla Avrupalı dilbilimciler arasında daha çok tutulmuştur. Piaget'nin düşüncenin bireyselden toplumsallaşmaya gittiğini öne sürdüğü anlksal süreç, yapısal dilbilimle ilgilenen bir kısım bilim adamını dili toplumdaki bir iletişim aracı olarak bireylerin ortak paylaştığı bir kurallar düzeneğine indirgemeye yöneltirken, Whorf, Sapir gibi bir bölüm bilim adamını da dili salt topluma bağımlı bir düzenek olarak ele almaya itmiştir. Öte yandan, bilişsel dilbilim, dil ve düşüncenin devingen bir süreç izlediğiyle ilgili somut verileri toplamakla birlikte, anlksal sürecin akışını Vygotsky'nin aksine bir yönde göstermekle, dil edincinin sadece iletişime yarayan dilbilgisi kuralları düzeneğine, dil ediminin de bu düzeneğin sözel olarak ifadesine indirgenmesine neden olmuştur. Chomsky'nin, edinç ve edim kavramlarını öne sürmesine karşın, hem günümüzün, hem de Vygotsky'nin görüşlerinin tam karşıtı bir biçimde 'edinci' toplumsal bir düzenek, 'edimi' ise bireysel bir düzenek şeklinde tanımlaması onun çağdaş dilbilim ve çeviribilim anlayışına kuramsal açıdan ters düştüğünü gösterir. Bu dilbilimcinin yanlış tanımlardan yola çıkmış olması, bilişsel yöntemin devingen sürecini benimsese de, başlangıçta üretken olarak öne sürdüğü yöntemin bir süre sonra durağan bir sürece girmesine neden olur. Önceden de belirttiğim gibi, iletişim basit bir göstergeler düzeneğinden oluşmaz. Gerçekte toplumdaki bireyler arası ya da toplumlar arası iletişim, basit bir aktarım işlemine dayalı dilbilgisel edinçle değil, aksine Vygotsky'nin de öne sürdüğü gibi dilin gittikçe farklı ve zengin kullanımına yol açan devingen anlksal süreçlerin işlemesiyle kurulur. Piaget'nin dildeki güdümsüzden güdümlüye giden anlksal süreçlerle ilgili görüşü yıkılmaya başlasa da, görgül verilere dayalı bilimsel yöntemi gerçekte önyargıları kanıtlama tutumu gerek dilbilimde gerekse çeviribilimde uzun süre devam etmiştir.

3.9 Bilişsel Dilbilim ve Çağdaş Çeviribilim anlayışı açısından "edinç" ve "edim" kavramlarının irdelenmesi

3.9.1. Doğal Çevirmen kavramının irdelenmesi

Örneğin, 1978'de Brian Harris ve Sherwood büyükten küçüğe ikidilliler üzerinde yaptıkları araştırmada, çeviri edincinin yaş ilerledikçe toplumsal bakımdan işlevsellik kazanmakla birlikte, istem dışı yöne kaydığını, oysa küçük yaşlarda toplumsal bakımdan işlevsiz olmasına karşın istemli olduğunu öne sürerek, 'çevirinin doğuştan bir beceri olduğunu' kanıtlamak istemişlerdir. Başka bir deyişle çevirinin doğuştan bir beceri olduğunu kanıtlamak uğruna, çevirinin asıl amacı olan toplumsal iletişim işlevini doğuştan çeviri edincini engelleyici bir unsur olarak görerek çağdaş çeviribilim anlayışının gerisinde kalmışlardır. Oysa Toury çeviri edincinin doğuştan olduğunu kabul etmekle birlikte, bu becerinin toplumsal açıdan işlevsiz bırakılmasının çeviri edincini körelteceğini, oysa bu becerinin toplumsal iletişimi tam ve kusursuz olarak sürdüreceği bir biçimde geliştirilmesi gerektiğini öne sürmüştür (Toury 1995: 242-247): bununla da kalmayıp çeviri süreci normlarını çeviri süreci öncesi ve çeviri süreci normları şeklinde ayırarak, bilişsel dilbilimdeki anlaksal süreçlerle çeviri süreçleri arasındaki farklılığı ortaya koymuştur. Toury'nin bu görüşü dilbilimde Vygotsky'nin dilsel edincin iletişimi zenginleştirecek şekilde geliştirilmesi gerektiği şeklindeki savına her ne kadar temelde yakın görünse de, dilbilim ve çeviribilimde kullanılan anlaksal süreçler arasındaki farklılık ister istemez iki bilim dalının yolunu birbirinden ayırır.

3.9.1.2 "Doğal çevirmen" ve Harris, Hönig ve Toury'nin bu konuyla ilgili görüşleri

Konuyu Hönig açısından irdelenecek olursak, doğuştan çeviri becerisinin hiç geliştirilmeden bırakılması, Harris'in doğal çevirmen ya da Toury'nin "yerli çevirmen" adını taktığı kimselerin çeviri edinçsizliğine uğramalarına neden olmaktadır (Bengi 1996:80-86). Söz konusu kimselerde uzun süre küçük ölçekli güdümler kullanılması sonucu, aktarım edincinin gelişmesine karşın, çeviri edinci, iletişimi tam anlamıyla karşılayacak biçimde ya da günümüz ölçütlerinde gelişmemektedir. Küçük ölçekli güdümlerin kullanılması ise, kaynak odaklı yöntemlerin kullanılmasına ve erek odaklı yöntemlere bir türlü geçilememesine neden olmaktadır. Bu durum kuşkusuz, anlaksal süreçlere yetmişli yıllara kadar görgül olmadıkları gerekçesiyle el sürülmemiş olmasından kaynaklanmıştır. Anlaksal süreçlerle ilgili araştırmaların öznel ve kestirimlere dayalı olduğuna inanan, bağnazlık derecesinde somut verilere dayalı, yorum-

3.9 Bilişsel Dilbilim ve Çağdaş Çeviribilim anlayışı açısından "edinç" ve "edim" kavramlarının irdelenmesi

3.9.1. Doğal Çevirmen kavramının irdelenmesi

Örneğin, 1978'de Brian Harris ve Sherwood büyükten küçüğe ikidilliler üzerinde yaptıkları araştırmada, çeviri edincinin yaş ilerledikçe toplumsal bakımdan işlevsellik kazanmakla birlikte, istem dışı yöne kaydığını, oysa küçük yaşlarda toplumsal bakımdan işlevsiz olmasına karşın istemli olduğunu öne sürerek, 'çevirinin doğuştan bir beceri olduğunu' kanıtlamak istemişlerdir. Başka bir deyişle çevirinin doğuştan bir beceri olduğunu kanıtlamak uğruna, çevirinin asıl amacı olan toplumsal iletişim işlevini doğuştan çeviri edincini engelleyici bir unsur olarak görerek çağdaş çeviribilim anlayışının gerisinde kalmışlardır. Oysa Toury çeviri edincinin doğuştan olduğunu kabul etmekle birlikte, bu becerinin toplumsal açıdan işlevsiz bırakılmasının çeviri edincini körelteceğini, oysa bu becerinin toplumsal iletişimi tam ve kusursuz olarak sürdüreceği bir biçimde geliştirilmesi gerektiğini öne sürmüştür (Toury 1995: 242-247): bununla da kalmayıp çeviri süreci normlarını çeviri süreci öncesi ve çeviri süreci normları şeklinde ayırarak, bilişsel dilbilimdeki anlaksal süreçlerle çeviri süreçleri arasındaki farklılığı ortaya koymuştur. Toury'nin bu görüşü dilbilimde Vygotsky'nin dilsel edincin iletişimi zenginleştirecek şekilde geliştirilmesi gerektiği şeklindeki savına her ne kadar temelde yakın görünse de, dilbilim ve çeviribilimde kullanılan anlaksal süreçler arasındaki farklılık ister istemez iki bilim dalının yolunu birbirinden ayırır.

3.9.1.2 "Doğal çevirmen" ve Harris, Hönlig ve Toury'nin bu konuyla ilgili görüşleri

Konuyu Hönlig açısından irdelenecek olursak, doğuştan çeviri becerisinin hiç geliştirilmeden bırakılması, Harris'in doğal çevirmen ya da Toury'nin "yerli çevirmen" adını taktığı kimselerin çeviri edinçsizliğine uğramalarına neden olmaktadır (Bengi 1996:80-86). Sözkonusu kimselerde uzun süre küçük ölçekli güdümler kullanılması sonucu, aktarım edincinin gelişmesine karşın, çeviri edinci, iletişimi tam anlamıyla karşılayacak biçimde ya da günümüz ölçütlerinde gelişmemektedir. Küçük ölçekli güdümlerin kullanılması ise, kaynak odaklı yöntemlerin kullanılmasına ve erek odaklı yöntemlere bir türlü geçilememesine neden olmaktadır. Bu durum kuşkusuz, anlaksal süreçlere yetmişli yıllara kadar görgül olmadıkları gerekçesiyle el sürülmemiş olmasından kaynaklanmıştır. Anlaksal süreçlerle ilgili araştırmaların öznel ve kestirimlere dayalı olduğuna inanan, bağınazlık derecesinde somut verilere dayalı, yorum-

dan kaçan bilimsel anlayışın seksenli yıllarda sorgulanmaya başlamasıyla birlikte anlksal süreçlerinde somut verilerden yola çıkarak incelenebileceği düşüncesi ortaya atılmıştır. Çeviribilimde çeviri öncesi, çeviri süreci ve sonrasında sesli tutanaklara başvurulması anlksal süreçlerle ilgili verilerin toplanmasına neden olmuştur (Löscher 1991:48-56). Örneğin Holmes'un harita eğretilmesinden yola çıkarak Hönig'in öne sürdüğü büyük ölçekli güdümlerin usun denetimsiz alanında kullanıldığına değinmesi, denetimsiz alanda geçen süreçlerin özellikle incelenmesine neden olmuştur. Kuşkusuz, Paul Kussmaul ve Hönig'in çeviri eğitiminde özellikle sesli tutanaklara önem vermeleri çevirmenin çeviri sürecinde kendi kararlarından emin olmasına ve büyük ölçekli güdümler kullanmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla çevirmenin özgüveni sağlanarak kaynak dil ve ekinle ilgili küçük kurallar arkasında kalması engellenmiş olmaktadır. Kaynak metnin anlğın denetimsiz alanında ister istemez erek dil ve erek ekine yansımış halinin çevirmenin anlksal süreçlerinin içine en azından sesli tutanaklar aracılığıyla girilerek ortaya çıkarılmasıyla birlikte, çeviribilimde kaynak odaklı yaklaşımın bir yana bırakılarak, erek odaklı yaklaşımın kullanılmasının daha doğru olacağı savı ortaya çıkmıştır.

3.10 Çeviribilim Anlayışı Açısından Dilbilim Evresinin Son Değerlendirmesi

Batı'da yüksek öğretim kurumlarında çeviri 19.yüzyılda kuramsal olarak ele alınmaya başlamıştır. Schleiermacher'in 1813 de Berlin Kraliyet Bilimleri Akademisinde verdiği derse kaynak olarak hazırladığı "Çevirinin Çeşitli Yöntemleri" adlı yapıtı sadece çeviri eğitiminde akademik nitelikte kullanılan ilk yapıt olmakla kalmaz, bunun yanısıra çeviri eğitimi ve ediminde günümüze değin süren kaynak odaklılık erek odaklılık savlarını da farklı adlarla da olsa ilk gündeme getiren yapıt olarak da karşımıza çıkar. Gerçi Schleiermacher'in sözkonusu yapıtda kaynak odaklılık ve erek odaklılık terimleri yerine yazarı okura götüren ve okuru yazara götüren çeviri terimlerini kullandığı görülür. Onun bu terimleri kullanması çeviri yöntemini yazınsal ve kullanmalık olarak nitelendirip sınıflandırdığı metin türlerinden yola çıkarak saptamasından kaynaklanır. Ne var ki Schleiermacher'in kullanmalık metinlerin okuru yazara götürerek aktarılabilceği savına karşılık, yazınsal metinlerin aktarılamayacağı şeklindeki görüşü günümüz çeviribilim anlayışına ters düşer. Kurultay'ın Schleiermacher'le ilgili Dün Bugün Çeviri 1'de çıkan incelemesinde de belirttiği gibi, ona göre yazınsal metinlerde yazar ürününü ya da düşüncesini ancak kendi ortamında üretebilir(Kurultay 1985:191-217). Sözkonusu ürünü başka

bir dil ortamına aktarmak yazarın düşünce ve dilini birbirinden yalıtılmak anlamına geldiğinden bu tür metinlerin çevirilmesine olanak yoktur. Bu savın temelinde ise dil ve düşüncenin birada alınması görüşü yatmaktadır. Öte yandan kullanmalık metinlerde amaç düşünceden çok bilgi aktarımı olduğundan okuru yazara götürmek üzere kaynak dildeki düşünce erek odaklı olarak çevirilebilir, başka bir deyişle de erek dil olanaklarından yararlanılabilir. Bu durumda akla şu soru gelmektedir: dillerin zenginliğinin ifadesi olan yazınsal metinlerde erek odaklı yöntem dil ve düşünce birbirinden kopamaz savıyla karşımıza çıkan Schleiermacher niçin kullanmalık metinlerde erek dilin her türlü zenginliğinden yararlanmayı kabul etmiştir. Kuşkusuz bu sorunun yanıtı günümüz erek odaklılık anlayışıyla, Schleiermacher'ın erek odaklılık anlayışı arasındaki farkta yatmaktadır. Şöyle ki onun bu yöntemi kullanmalık metinlerde özellikle seçmek istemesi erek odaklılığın yorum ve açıklamaya olanak sağlaması düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Kısacası ona göre bir metin ancak nesne dünyasının somut verilerine dayalı olursa, başka bir dile çevirebilir. Oysa ortak nesnelere değil de öznel yaratıcılığın egemen olduğu, başka bir deyişle de dilin düşünceye baskın çıktığı metinlerde dil düşünce ve nesne dünyası birbirinden yalıtıldığı için kaynak metindeki düşüncenin erek odaklı yöntemle de olsa erek dile aktarılması olanaksızdır. Kuşkusuz Schleiermacher'ın çevirmenlik ve dilmaçlık da dahil olmak üzere öne sürdüğü savlar tarihsel süreç içerisinde daha da günümüz anlayışına yaklaşarak cevap bulacaktır.

Schleiermacher'ın dilbilimin bilimsel görgül verileri kapsamında ele aldığı bu konu, ister istemez inceleme malzemesi anlaksal süreçler olan bilişsel dilbilime de konu olacaktır. Ne var ki, somut verilerden yola çıkmayı kendine hedef edinen bu dilbilim alanı da kapalı kutu anlakta geçen işlemleri bir türlü somut olarak ortaya çıkaramadığından, dili düşüncenin ifadesi olarak ele alıp, çeviri edimi açısından kısır bir döngü içerisine girecektir. Örneğin, Piaget'nin çocuklar üzerinde yaptığı deneylerden yola çıkarak ortaya attığı, "düşüncenin" bireyselden toplumsallaşmaya doğru bir süreç izlediği şeklindeki savı, dili düşüncenin sesli ifadesi olarak gören dönemin dilbilimcilerini etkileyerek onların "dili" toplumda iletişimi sağlayan basit bir dilbilgisel düzener bir olarak görmelerine neden olmuştur. Oysa Piaget'nin deneylerinin amacı çocuklardaki dilsel edinçten çok bilgiyi nasıl anlaksal bir süreçten geçirerek edindiklerini göstermektir. Ne var ki, Piaget'nin "düşünceye" görgüllük kazandırmak uğruna "dili" araç olarak kullanması, dilin iletişimi zenginleştiren bireysel yaratıcılık yönünün bir süre arka plana atılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, Piaget'nin deneylerinin çocukların bilgiyi "pasif" olarak değil, "aktif" olarak edindikleri düşüncesi, başka bir deyişle, "benmerkezci" düşüncenin yerini "güdümlü" düşünceye bıraktığı savı, dilin de

durağan çözümlemeler ve tekrarlarla değil, anlıksal olarak devingen süreçlerin kullanılmasıyla birlikte öğrenilebileceği savlarına yol açmıştır. Örneğin, Chomsky Piaget'den esinlenerek dilin doğuştan gelen bir edinç olduğu ve bu edinç sayesinde dil düzgüsünün çözümlenip yeniden kurulduğu şeklinde bir sav öne sürmüştür. Bununla birlikte Chomsky, öne sürdüğü bu üretimsel dönüşümlü modelin dillerin yüzeysel yapılarındaki büyük farklılıklardan ötürü çeviri alanında kullanılamayacağını belirtmesine karşın, Nida ve Wilss gibi çeviribilimin öncüleri bu uyarıyı gözardı edip, sözkonusu modeli çeviri sürecinin devingen yapısına uygun görerek, aktarım edinci kavramını öne sürmüşlerdir. Aynı Chomsky gibi evrensel tümellerin doğuştan varolduğu düşüncesinden yola çıkarak çevirinin de doğuştan gelen bir beceri olduğu savını öne sürmüşlerdir. Bundan böyle çevirinin bir aktarım işlemi olduğu düşüncesi yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Ne var ki, böyle bir sav Sausure'ün deyişiyle, "dili" öne çıkarırken toplumsal iletişimin can damarı olan "sözü" arka plana itmiştir. Gerçi Sausure'ün kendisi de inceleme malzemesi olarak dili seçmiş ve bilimsel açıdan görgül verilere öncelik vermek amacıyla yorumdan uzak eşsüremlili durmağa bir çalışmayı Chomsky'nin öne sürdüğü biçimde varsayıma dayalı devingen bir incelemeye yeğlemiştir. Sözkonusu dönemde dil ve çevirinin bir arada ele alınması uzun süre dil öğrenimiyle çeviri öğreniminin birbirbirine karıştırılmasına neden olmuştur.

Günümüz teknolojisinin aracılığıyla gittikçe karmaşık bir yumağa dönen dillerinin çok boyutlu zenginliğini özellikle de çeviri alanında çözmeye yetmez. Başka bir deyişle, salt dil düzeneğinden yol çıkılarak kişiler ya da toplumlararası iletişimin sağlanamadığı zamanla kanıtlanınca, dil edincinden çok iletişim edincine ağırlık verilmesi gerektiği düşüncesi yaygınlık kazanmaya başlar.

Buna bağlı olarak Vygotsky'nin önemi ise, anlıksal olarak dilin düşünce-den farklı bir süreç izlediğine dikkati çekmesinden kaynaklanır. Piaget'nin düşüncenin bireyselden toplumsal yöne doğru gittiği şeklindeki savı her ne kadar öğrenme ya da bilgi edinme açısından haklı çıksa da, dilde bu süreç Vygotsky'nin de değindiği gibi tersine bir yönde ilerleme göstermektedir. Bu ise doğuştan gelen dil edincinden farklı olarak, bireyin zaman içerisinde aldığı eğitim ve geçtiği deneyimler sonucu edindiği bilgi ve düşüncelerini kendi yaratıcılığını kullanarak ifade etmesini sağlayan bireysel olmakla birlikte daha karmaşık ve daha devingen bir edincin, başka bir deyişle "iletişim edincinin" varlığına işaret eder. Bu edinç, dilsel bilginin ekin sel bilgiyle yoğurularak dilde bireysel yaratıcılığın ön plana geçmesini gerektirir. Başka bir deyişle,

toplumsal olarak basit bir iletiyi aktarma edinci, yerini iletişim edincine bırakır. Bu durumda daha karmaşık bir edim olan çevirinin de doğuştan gelen bir edinç olmadığı, çağımız karmaşık iletişim ağında eğitim gerektirdiği ve bu eğitim sonucunda çevirmenin kendi bilgi, deneyim ve yaratıcılığını kullanarak ancak toplumlararası iletişime katkıda bulunabileceği gerçeği ortaya çıkar.

Öte yandan Piaget'nin çağımızın önde gelen bilimadamları arasında yer alması, dilden çok öğrenmeye katkısından kaynaklanmaktadır. Daha da açacak olursak, öğrenmenin aktif ve devingen bir süreç olduğu konusundaki görüşleri pedagoji ve epistemoloji açısından olduğu kadar, çeviri eğitimi açısından da önem taşımaktadır. Times gibi güncel bir dergide çağımıza damgasını vuran bilim adamı ve düşünürlerle ilgili olarak hazırladığı dizinin 29 Mart 1999 da çıkan dördüncü bölümünde Piaget'ye yer verilmesi onun bilişsel dilbilime katkısından çok pedagoji ve epistemolojiye katkısından kaynaklanmaktadır. Yukarıda sözü geçen dergideki yazısında Seymour Papert'in Piaget'nin deneyleriyle çocuklara bilim ve öğrenmenin mimarı olarak eğitimde etkin bir rol verilmesi gerektiğini kanıtlayarak, onları içi boş, doldurulması gereken kavnozlar olarak gören geleneksel eğitim anlayışını yıktığını ve bu şekilde çağdaş bilimin ve eğitimin kapılarını günümüz bilgisayar ve internet çağına açtığını açtığını şu sözleriyle ifade etmiştir:

"He has been revered by generations of teachers inspired by the belief that children are not empty vessels to be filled (as traditional pedagogical theory had it) but active builders of knowledge -little scientists who are constantly creating and testing their own theories of the world" (Papert 1999:65)

1920'li ve 1930'lu yıllarda adını dilbilim alanında duyuran Piaget'nin günümüzde Pedagoji ve Epistemolojinin kurucusu olarak tanıtılması, Vygotsky'nin Piaget'nin dile değin eleştirilerinde haklı olduğunu kanıtlamaktadır. Kuşkusuz Vygotsky'nin dil ve düşünceyi bu şekilde birbirinden ayırması, çevirinin doğuştan gelen bir edinç olup olmadığı tartışmalarını da gündeme getirir. Örneğin küçük yaşlarda ikidilli çocuklarda çevirinin istemli bir edim olması onun toplumsal bakımdan bir işlevi olduğu anlamına gelmez. Daha doğrusu iki dillilik ve çeviri edincinin birbirinden farklı iki olgu olduğu ve böyle kimselerin her ikidilli de kendi içinde buldukları ortama göre birbirinden yalıtılarak düşündüklerini gözardı etmemek gerekir. Ne var ki, bu ikidillilerin çeviri yapamayacağı anlamında değil, aksine doğuştan gelen bu üstünlüklerini eğitimle daha bilinçli ve daha işlevsel bir düzeye getirmenin kaçınılmaz olduğu düşüncesini akla getirir.

Yukarıda ikidillilerle ilgili olarak öne sürülen sav çeviri eğitiminin önemine işaret eder. Çeviri ediminin tarihsel olarak geçtiği dilbilimsel evre kuş-

kusuz çeviri eğitimini ve edimini de etkilemiştir. Bu konu çeviribilim kapsamında kuramların ortaya çıkmasıyla birlikte ancak sorgulanabilmiş ve çağın gereksinimlerine uygun yöntemler aranmaya başlamıştır. Örneğin Çağdaş çeviribilimci Toury'nin kendinden bir önceki dönemi temsil eden çeviri eğitimi konusunda "The Science of Translation" başlığı altında ilk bilimsel yapıtı ortaya çıkaran Wilss'le ilgili irdelemesi çeviri eğitiminde bakış açısının ne denli değiştiğini gösterir. Toury, Wilss'in çeviribilimin ileriye dönük uygulama alanı olarak nitelediği çeviri eğitimi ve buna bağlı olarak çeviri sorunlarını kaynak metin üzerinde saptanması gerektiği savını eleştirir (Toury 1995:88). Başka bir deyişle, Toury, Wills'in geriye dönük olarak tanımladığı çeviri eleştirisinde, doğru ve yanlış çözümlemesini erek metin üzerinden başlatmasına karşın, ileriye dönük amaçlar taşıyan çeviri eğitimiyle ilgili uygulamada geriye dönük yöntem kullanarak kaynak metne dönmesine karşı çıkmıştır. Çeviri eğitiminin ileriye dönük amacına karşın geriye dönük yöntem kullanılarak kaynak metnin üzerinden sorunların saptanması yerine, çözüm olarak nitelediği çeviri parçalarıyla sorun olarak nitelediği kaynak metin parçalarını karşılaştırmalı çözümlemenin birimleri olarak kabul ederek aynı anda akışkan bir tablo içerisinde ele almanın, hem çevirmen adaylarının buyurgan bir yöntemle çeviri ediminin durağan bir süreç olduğu düşüncesinden koparacak, hem de ekin ürünü çevirilerde yaratıcılığın sorgulanmasını olanak sağlayacaktır. Bence Toury'nin karşılaştırmalı çözümlemede kullandığı bulguların ve gerekçelendirme yöntemi çevirmendeki yaratıcılığın çağımızın ölçütü bilimsellikte buluşmasıdır. Wills her ne kadar çeviri eğitimi, sorunları ve bu konuda karşılaştırma yöntemini ilk öne sürenler arasında olmuşsa da, çeviriye erek ekin ürünü gözüyle bakmadığından kullandığı yöntem çeviri eğitiminde ileriye dönük amaçlara hizmet etmekten çok, kaynak metni çeviri metinle karşılaştırmayla sınırlı kalmıştır. Başka bir deyişle de, "araçlar amaçları haklı kılmamış" ve Wilss'in çeviri eğitimi ve edimiyle ilgili olarak ileriye dönük amaçlarıyla kullandığı yöntem arasında çelişki ortaya çıkmıştır.

4. ÇEVİRİBİLİM EVRESİ

4.1 Çağdaş Çeviribilim Anlayışı İçerisinde Kaynak Odaklılık - Erek Odaklılık Tanımlaması

Kaynak odaklı yaklaşımın amacı kaynak dil metnini erek dil metninde aynen yansıtmaktır. Kaynak metne 'sadık' çeviri yapmak üzere kaynak metin ve erek dil metni arasında 'olması gereken ilişkiler' üzerinde durarak Nida'nın sözünü ettiği 'biçimsel eşdeğerliği' sağlamayı kendine başlıca hedef olarak seçer. Bu durumda kaynak dil metni ölçüt alınarak erek dilde yaratılacak çeviri metnin kuralları saptanır. Bu, kuşkusuz hem eşsürekli hem de durağan bir yaklaşımdır. Kaynak odaklı yaklaşım çeviribilimin ancak uygulama alanında belli durumlarda kullanılacak kuram ve betimlemeden yoksun kuralcı bir yöntemdir. Böylesine kurallara sıkışıkya bağlı bir yöntemin her durumda kullanılması ise, çeviribilimin görgül verilere dayalı kuramsal çalışmalar yapmasını engellediği gibi, kuramsal dayanaktan yoksun olması bu bilim dalının başka bilim dallarının egemenliği altında kalmasına ve özerk bir bilim dalı olarak gelişmemesine neden olmuştur.

4.1.1 Çeviribilimde betimlemenin önemi: Holmes ve Toury'nin bu konudaki görüşleri

Holmes'un çeviribilimin diğer bilim dalları arasında yer alabilmesi için gerekli koşulları betimleyen irdelemesi kuşkusuz bu alanda çalışan bilim adamlarına ışık tutarak, çeviribilimle ilgili çalışmaların uygulama alanından betimleyici ve kuramsal alanlara yönelmesine neden olmuştur (İnce 1992:25-27). Toury'nin Çeviribilime Holmes'un izinden giderek yaklaşması, onun öncelikle betimleyici alanda çalışmasına yol açmıştır. Betimleyici alandaki çalışmaları onu ardıl ve eşsürekli bir biçimde öncelikle 'varolan ilişkileri' incelemeye yöneltmiş ve topladığı görgül veriler sonucu çevirilerin erek ekin ürünü olduğu önselinden hareket ederek 'erek odaklı' kuramını öne sürmesine neden olmuştur. 'Çevirilerin erek ekin ürünü' olduğu önseli ise, çevirilerin

aynen kaynak ekindeki özgün yapıtlar gibi erek ekinde bir konumu ve işlevi olduğu düşüncesinden yola çıkmayı gerektirir. Bu durumda, Toury, çevirilerin erek ekindeki yazınsal çoğul dizgede bir konumu ve işlevi olduğunu ve çevirilerin erek ekinde kaynak metin ve ekinle bağlantılarının koştüğünü öne sürerek betimleyici çalışmalarını çevirilerin erek ekindeki işlevlerinden başlatmayı uygun görmüştür. Kuşkusuz Toury'nin betimlemeye, kaynak odaklı yaklaşımda olduğu gibi uygulama alanındaki kuralları saptamak üzere çeviri sürecinden değil de, çevirilerin erek ekindeki işlevinden başlaması, çeviribilime devingenlik kazandırmıştır. Başka bir deyişle, çeviri süreçlerini, çevirilerin erek ekindeki işlevinin belirlediğine dikkati çekerek, anlıkta geçen çeviri süreçlerinin ancak görgül verilerden yola çıkarak saptanabileceğini belirtmek istemiştir. Bu durumda çeviriyi başlatan kaynak ekin değil, erek ekindir. Konuyu biraz daha açacak olursak, erek ekin kendi dizgesinde gördüğü bir eksikliği çeviri yoluyla kapatma ya da telafi etme kararını kendisi vermiş olmaktadır. Bu şekilde erek ekine giren çeviriler erek ekin dizgesinde bir süre çevresel konumda kalsalar bile, ekinin devingen yapısı gözönüne alındığında bir süre sonra erek ekinde merkez konuma gelerek, kaynak metnin kaynak dizgede oynadığı rolü çeviri ürünlerin de erek dizgede oynayabilecekleri savı ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak Toury bu şekilde bir yandan çevirilerin erek ekin ürünü olduğu şeklindeki önselini, eşsüremlili betimleyici yöntemle görgül verilere dayalı olarak bulgularlandırırken, bir yandan da artsüremlili yöntemle açıklayıcı varsayımlara ulaşmaktadır. Örneğin, Kaynak Metin, Aktarım ve İlişki belitleri erek ekinden yola çıkarak elde ettiği varsayımlardır. Kısacası, Toury, 'betimleyici ve açıklayıcı' yöntemi kullanarak bir yandan kuramına bilimsel açıdan sağlamlık kazandırırken, öte yandan da, onun görece "genel" bir kuram olmasını sağlamıştır (Toury 1985:21-40).

4.2 Çeviribilimsel açıdan genelde Toury ve Vermeer'in erek odaklılığa yaklaşımı

Toury kuramına her ne kadar erek ekinden başlasa da, erek ekinde sonlandırmamıştır. Oysa Vermeer'in uygulama alanına yönelik Skopos kuramı, çevirmenin çeviri süreçlerindeki kararlarını işverenine öne sürdüğü amaç doğrultusunda yönlendirmeye dayalı olduğundan, bu kuram erek ekin içerisinde başlayıp, erek ekinde son bulmuştur. Bu ise, Vermeer'in kuramının çevirmen davranışı üzerinde odaklandığını, kuramsal alandan çok uygulama alanına yöneldiğini, bundan böyle kuramında Toury kadar "betimleyici ve açıklayıcı" yöntemle başvurmadığını gösterir. Vermeer'in son yıllarda çeviribilimle ilgili tarihsel çalışmalara dönmesi ve çeviri tarihiyle ilgili yapıtlar vermesi onun yöntemsel olarak kuramındaki bu eksikliği giderme kaygısından

kaynaklanabilir. Orneğin, Kasım, 1997 Yıldız Üniversitesinde 'Hasan Ali Yücel' adına yapılan Çeviribilim seminerinde Vermeer'in 'Apparent contradictions in 16th century reports on Turkey' başlıklı bildirisinde kuramını tarihsel bir bağlam içersinde ele alması, onun, Skopos kuramını salt uygulama alanına yönelik 'kısmi' bir kuram olmaktan çıkartıp, kuramındaki betimleyici ve açıklayıcı yöntemin eksikliğini tarihsel verilerle kapatarak, çeviribilimin kuramsal alanında ona, 'genel' bir kuram niteliği kazandırmak istediğini gösterir. Bu durumda bilimsel açıdan Vermeer'in Skopos kuramının, Toury'nin daha geniş kapsamlı, işlevsel ve devingen kuramı karşısında daha dar kapsamlı, daha dural ve uygulamaya yönelik bir kuram olduğu söylenebilir. Daha da açacak olursak Vermeer'in kuramı iş dünyasıyla ilgili metinlerin Almanca konuşulan ülkelerde nasıl çevrilmesi gerektiğiyle ilgili bir kuramdır. Bu açıdan hem sadece kullanmalık metinleri ilgilendirmesi, hem de erek odaklı olmak amacıyla Almanca konuşulan ülkelerde kullanılabilmesi açısından Toury'nin erek odaklı kuramına göre daha dar bir kuramdır.

4.2.1 Gideon Toury'nin "Erek Odaklı Kuramı" ve "bulgulandırma"da kullandığı yöntem ve süreçlerin irdelenmesi

Toury'nin kuramında izlediği süreci daha yakından izleyecek olursak, onun bir yazarın aynı ya da farklı zamanlarda erek ekine yapılan çevirilerini incelemekle kalmayıp erek ekinde farklı dönemlerde yapılan çevirileri de işlevsel bakımdan birbiriyle karşılaştırıp betimlediğini görürüz. Bu kuşkusuz çevirilerin erek ekinle ilgili çoğul dizgedeki yerini betimlemek amacını taşır. Toury'nin ilk aşamada kaynak metni ele almaması kesinlikle kaynak metni yadsımak anlamına gelmez. Ne var ki kaynak metin kaynak odaklı yaklaşımda olduğu gibi birincil derecede önem taşıyan bir amaç olmaktan çıkar, çeviri ilişkilerini betimlemede kullanılan bir araç durumuna düşer. Başka bir deyişle, Toury çeviri görüngüleri adını verdiği varsayımsal çevirileri erek ekinde kabul edilebilirlikleri açısından değerlendirerek çevirilerin erek ekindeki diğer dizgeler arasındaki varlığını ortaya çıkarır. Kuşkusuz çevirilerin varlığı beraberinde ondan konumsal ve zamansal açıdan başka bir metnin, ya da kaynak metnin varlığını gerektirir. Bu aşamada çeviriler kısmi olarak kaynak metin parçalarıyla örtüştürülerek çevirilere 'çözüm', çözümle örtüşen kaynak metin parçalarına da 'sorun' adı verilerek çeviri sorunlarına çözümler karşılaştırmalı çözümleme yoluyla saptanır. Bu şekilde 'çözüm+sorun' çiftleri belirlenerek, ikisi arasındaki ilişkiler işlevsel ve görece bir kavram olan 'eşdeğerlik' aracılığıyla sözkonusu bütüncü altında yatan çeviri kavramını ortaya çıkarmak üzere akışkan bir tablo içersinde tek yönlü bir biçimde ortaya çıkarılarak betimlenir (Toury Gideon, 1985;17-37).

4.2.1.1 *Toury'nin eşdeğerlik anlayışı; "yeterlik" ve "kabuledilebilirlik" ölçütleri*

Toury, özellikle çeviri gibi karmaşık ilişkiler sergileyen görüngülerde insanın algılama yetisini de gözönünde bulundurarak Karşılaştırmalı Çözümlemenin 'genel' olamayacağını, 'sorun+çözüm' çifti arasındaki ilişkilerin ancak 'kısmi' olarak saptanabileceğini, bununla da kalmayıp sözkonusu karşılaştırmanın varsayımsal olarak yeterli olduğu düşünülen kaynak odaklı çeviriler aracılığıyla 'dolaylı' olarak karşılaştırılabileceğini savunur. Eşdeğerliği 'kabul edilebilirlik' ve 'yeterlik' uçlarından oluşan görece, soyut bir kavram olarak ele almasının temelinde kuşkusuz yukarıda karşılaştırmalı çözümlemeyle ilgili olarak sözünü ettiğim düşünceler yatar. Başka bir deyişle, Toury eşdeğerlik karşılaştırmasının kaynak ya da erek dizge normlarından birinin seçilmesiyle yapılabileceğini öne sürer. Burada Toury'nin asıl amacı inceleme altındaki bütüncede çeviri kavramına ulaşmak olduğundan bu amacı gerçekleştirmede konuya geniş ölçekli baktığını uygulama alanındaki erek odaklı yaklaşımda olduğu gibi, erek dizge normlarından değil de, kaynak dizge normlarından yola çıkarak erek ekindeki çeviri anlayışını yakalamaya çalıştığını görürüz.

4.2.1.2 *Toury'nin kuramını gerekçelendirmede kullandığı yöntem*

Başka bir deyişle, Toury iki metin arasında değişmez ve dural bir eşdeğerlik arayışına değil, 'sorun+çözüm' çifti arasında oluşan görece olduğu kadar işlevsel olan devingen eşdeğerlik arayışına girer. Eşdeğerlik, erek ya da kaynak ekin kutuplarından birinin seçilerek, erek ekin kutbuna yakın olması durumunda 'kabuledilebilirlik', kaynak ekin kutbuna yakın olması durumunda ise, 'yeterlik' ölçütü esas alınarak, 'sorun+çözüm' çifti arasındaki 'kaymalar' saptanır. Bu şekilde, aynı zamanda 'açıklayıcı varsayımlara' da kavuşulur. Bu, Toury'nin eşdeğerlik ilişkilerini eskiden olduğu gibi sadece betimlemekle kalmadığını, aksine sözkonusu ilişkilerde ortaya çıkan açıklayıcı varsayımlar aracılığıyla erek ekinde egemen olan çeviri (kavramına) anlayışını ve çevirilerin erek ekine ait çoğul dizgedeki konumu ve işlevini saptamaya çalıştığını görürüz. Buradan, Toury'nin 'bulgulandırma' adımı verdiği sürecin aynı zamanda bir, gerekçelendirme süreci olduğu da ortaya çıkar.

4.2.1.3 *Toury'nin 'erek odaklı' kuramının bilimsel açıdan değerlendirilmesi*

Sonuç olarak Çeviribilim'in Betimleyici alanında 'bulgulandırma' ve 'gerekçelendirme' yöntemini ilk kullanan kişi Toury olup, betimlemeden kurama, kuramdan, betimlemeye giden devingen bir döngü izlemesi Çeviribi-

limin öteki görgül bilim dallarına koşut bir yöntem kullandığını gösterir. Örneğin, Toury'nin Vermeer'in (Bengi 1995:9-29) aksine erek ekinde makro düzeyde de olsa çeviri normlarını betimlemeden yola çıkmaması, işlevsel olarak erek ekindeki çeviri anlayışını ortaya çıkardıktan sonra çeviri normlarına değinmesi onun bilimsellikte görgüllüğe ne denli önem verdiğini gösterir. Ancak bu Toury'nin çeviri sürecini ya da çevirmenin çeviri öncesi ya da çeviri sürecindeki kararlarını yadsıdığı anlamına gelmez. Toury, çeviri normlarını veya çevirmenin eşdeğerlik ilişkileriyle ilgili anlalsal süreçlerini varsayımlara ya da peşin yargılara dayalı olarak değil de, görgül verilere dayalı olarak betimlemeyi uygun görür. Bu ise, onun uygulama alanında gerek kaynak odaklı, gerekse erek odaklı yaklaşımı benimseyen buyurgan tutumun aksine, eşdeğerlik ilişkileriyle ilgili çeviri normları konusunda erek ekindeki çeviri anlayışına göre değışen daha esnek bir tutum sergilemesine neden olur.

4.2.2 Vermeer ve "Skopos" kuramı

4.2.2.1 Skopos Kuramının bilimsel açıdan konumu ve Toury'nin 'Erek Odaklı' kuramıyla 'Skopos' kuramının karşılaştırılması

Çağdaş çeviribilimcilerden Hans J. Vermeer, 'Skopos' adını verdiği kuramıyla çeviribilimde kuramsal ve uygulama alanını birbiriyle bağdaştırmaya çalışmıştır. Toury'nin kuramsal alanla uygulama alanını birbirinden ayrı tutmak gerektiği konusundaki ısrarlı tutumuna karşılık, gerçekte Vermeer'in kuramı öncelikle uygulama alanına yöneliktir. Oysa, Toury uygulama alanında yükümlülüğü doğrudan çeviri eğitimi verenlere bırakarak, kuramla uygulamanın birbiriyle bağdaşmadığından yakınan uygulayıcıları da, kuramları doğru yorumlayıp uygulama alanına aktaramamakla suçlamıştır. Kısacası Toury'e göre görgül verilere dayalı kuramların uygulama alanında kullanılmaması sözkonusu kuramların eksikliğinden ya da kusurundan değil uygulayıcıların kuramı uygulamadaki aksaklığından kaynaklanır.

Skopos kuramı, bir kaynağa dayalı olarak öne sürülen çeviriye ilişkin eylem kuramının bir parçasıdır. Çeviriye ilişkin eylem sonucunda 'erek metin' elde edilirken, çeviri eyleminin bir parçası olarak çeviri sonucunda da 'translatum' adı verilen çeviri metni ortaya çıkar. Çeviri eylemi sonucunda çevirmenin yarattığı çeviri metni ya da 'translatum', çeviriye ilişkin bir eylemin parçası olduğuna göre, sözkonusu metin de ister istemez erek metin olarak kabul edilir. Her eylemin bir amacı olduğu savına dayalı çeviriye ilişkin eylem kuramından yola çıkan Vermeer, çevirinin de bir amacı olduğunu savunarak, Skopos kuramını ortaya atmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi, Toury ve Vermeer erek odaklı kuramların öncüleri olmakla birlikte, her

ikisinin de yolu daha çeviri tanımı konusunda birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Toury, erek ekinde çeviri sayılan her metni çeviri olarak tanımlarken, Vermeer, çeviriyi daha dar kapsamlı bir biçimde çeviri eylemi sonucu elde edilen ürün şeklinde tanımlamıştır. Toury'nin kuramı genelde çevirinin erek ekindeki konumu üzerine odaklanırken, Vermeer çevirinin amacından yola çıkmıştır. Başka bir deyişle, Toury çevirinin erek ekindeki işlevinden çeviri sürecini anlamaya çalışırken, Vermeer daha çeviri süreci öncesinden çevirilerin erek ekindeki işlevine değinerek kuramını doğrudan uygulama alanına yönelik olarak kurmaya çalışmış ve çevirmenlere çeviri süreçlerinde yol gösterme amacını gütmüştür. Ne var ki, Vermeer'in çeviri sürecine bakışı temelde Toury'nin çeviri süreciyle ilgili olarak kuramının sonlarına doğru yer verdiği çeviri normlarıyla ilgili betimlemelerine ters düşmez. Şöyle ki, Vermeer çeviri sürecine geniş ölçekli bir açıdan yaklaşarak, çeviri süreci sırasında beynin işleyişiyle ilgili beynin kapalı kutusu içersinde geçen anlksal süreçlere dokunmaz. Vermeer dikkatleri, amaç (skopos) üzerinde toplayarak, bu amaç doğrultusunda çeviri süreciyle ilgili olarak verilen somut kararlardan yola çıkmayı uygun görür.

4.2.2.2 Vermeer'de "eşdeğerlik" anlayışı: "kabuledilebilirlik" ve "yeterlik" kutuplarının "Skopos kuramı" çerçevesinde irdelenmesi

Vermeer'in eşdeğerlik kavramını, Toury gibi 'kabul edilebilirlik' ve 'yeterlik' ölçütlerinden değil de, Toury'nin karşıtı olarak 'yeterlik' adını verdiği çevirinin erek kutba yakınlığı açısından ele alması onun kuramının erek dizgede başlayıp, erek dizgede sonlandığını gösterir.

Skopos kuramını daha geniş kapsamlı ele alacak olursak, bu kuram, 'iş', 'işveren' ve uzman konumuna çıkarttığı çevirmenden oluşur. Çevirmenin ilişkileri toplumsal olarak daha geniş bir bağlam içersinde ele alınarak, çevirmenin çeviri sürecini belirleyen etmenler, çevirmen-işveren; çevirmen-kaynak metin yazarı ve çevirmen-okur arasındaki ilişkiler şeklinde gösterilir. Çevirinin amacını işveren belirlemekle birlikte, çevirmen, ekinlerarası iletişimde 'uzman' bir kişi olarak bu amacın erek ekinde işverenin amacı doğrultusunda optimal düzeyde yerine getirilip getirilemeyeceğini bilen kişidir. Öte yandan çevirinin erek ekinde istenen hedefe ulaşması, öncelikle işverenin amacının belirlenmesine bağlıdır. Erek ekinle uzman çevirmene oranla çok az bağlantısı olan işverenin ise, çeviri metnin erek ekinde aynı işlevi olup olmayacağı konusunda bir bilgisi yoktur. Erek ekin ve kaynak metin arasında aracılık yapan çevirmenin ise ekinlerarası iletişimde uzman bir kişi olarak, işverenin amacını belirlemesinde, ya da istediği amacın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği

konusunda onu yönlendirmesi, gerekirse amacı daha kesin olarak belirlemek üzere onunla tartışması kaçınılmazdır.

4.2.2.3 Vermeer'in kuramını gerekçelendirme şekli

4.2.2.3.1 "Her yazınsal metnin bir amacı yoktur" karşı savıyla ilgili görüşleri

Kuşkusuz, Skopos kuramının özellikle uygulama alanına yönelik olması ve erek ekinde başlayıp, erek ekinde sonlanması birtakım soru işaretlerine neden olmuştur. Vermeer 'Skopos and Commission in Translational Action' başlıklı yazısında, "her çevirinin bir amacı vardır" şeklindeki savını, ona karşı geliştirilen "her yazınsal metnin amacı yoktur" ya da onun uzantısı olarak "her eylemin amacı olmaz" şeklinde temelden Skopos kuramını çürütmeye yönelik savlardan yola çıkarak gerekçelendirmeyi uygun görmüştür (Vermeer 1989:173-187). Özellikle yazınsal metinlerle ilgili olarak öne sürülen ilk karşı sava, Vermeer genelde çeviriye ilişkin eylem kuramına dayalı olarak yanıt getirir. Eylemin temelinde amaç olduğunu, amaç olmadığı takdirde sözkonusu etkinliğin eylem olamayacağını öne süren bu görüşe ek olarak Vermeer, sözkonusu savların, bazı eylemlerde amacın açıkça dile getirilmesinden kaynaklandığını belirtir. Oysa Skopos kuramında gerek süreç sırasında, gerek çeviri ürünün erek ekindeki işlevi, gerekse yöntemin hedefi açısından belirleyici unsur amaçtır. Üstelik, her metnin amacı eylemin doğası gereği, gizli de olsa ardıl olarak saptanabileceği gibi, sözkonusu metinlerin başta belirtilen amaçlardan farklı olarak ileriye dönük amaçlar içinde kullanılabilme olanağı vardır. Başka bir deyişle, çeviri de dahil her erek metin erek ekindeki kendi amacının ya da işlevinin dışında, erek ekinde farklı amaçlar için kullanılabilme gücüllüğüne sahiptir. Vermeer, bu şekilde yazının, amaçsız esinlenmeye dayalı bir eylem olduğu öne sürülse de, gerçekte yazının da amaçlı bir eylem olduğunu kanıtlamak ister. Yazınsal alan her ne kadar amaçsız gibi görünse de, gerçekte her yazarın, en azından yapıtının basılabilmesi, para kazanabilmesi için erek ekini ve erek kitleyi gözönüne alması kaçınılmazdır. Üstelik, "yazın sanat için yapılır", sanatın da amacı yoktur" şeklindeki bir karşı sav, amacı olan yapıtları yadsımak anlamına geleceği gibi, sanat için yazın yapmakta, güzel duysal değerlere öncelik vermek açısından kendi başına bir amaç sayılır.

4.2.2.3.2 "Her çevirinin bir amacı yoktur" savına karşı gerekçelendirme

Vermeer her eylemin amacı yoktur şeklindeki karşıt görüşlü savı yazın alanından yola çıkarak gerekçelendirdikten sonra, asıl hedefi olan çeviride

amaçlılık konusunu yine karşı savlardan yola çıkarak kanıtlamaya çalışır. Vermeer'in kuramını yazınsal alandan gerekçelendirmeye başlaması onun da çeviriyi Toury gibi erek ekinle ilgili yazınsal çoğul dizge içerisinde görmesinden kaynaklanır. Bundan böyle, yazınsal alanda öne sürdüğü gerekçelerin nerdeyse aynıını kullanarak amaçsız çeviri olamayacağını, olsa olsa yazınsal metinlerde olduğu gibi amacı gizli kalmış çeviriler olabileceğini belirtir. Örneğin, Vermeer'e göre, son derece haklı olarak reklam metinleri gibi kullanmalık metinlerin çevirisinde çevirmenin herkes tarafından anlaşılabilme ve etkili olabilme amacını gözardı etmesi sözkonusu olamaz. Bunun yanısıra Toury'nin her ne kadar kuramının temelini oluşturmaya da, çeviri süreci normlarıyla ilgili betimlemeleri, özellikle de çevirmenin çeviriye başlamadan önceki kaynak ekin ya da erek ekin kutbuna önsel olarak yakın yapma kararıyla ilgili çeviri öncesi normu, Vermeer'in süreç odaklı kuramının merkezinde yer alan çeviride 'amaç' kavramıyla nerdeyse özdeş gibidir. Vermeer, Skopos kuramında her çevirinin önsel olarak bir amacı olduğunu ve çeviri metnin erek ekindeki işlevini de bu amacın belirlediğini söyler. Başka bir deyişle, Vermeer çevirmenin işverenle yaptığı anlaşma çerçevesinde kaynak metni kendine ölçüt almayı ya da kaynak metne sadık kalmayı, açıkça ve bilinçli olarak baştan karar vermesi durumunda, ortaya çıkacak ürün her ne kadar erek ekin açısından 'yeterli' olmasa da, bunun da Skopos kuramı açısından başlı başına bir amaç olduğunu kabul eder. Ancak, Skopos Kuramına göre yukarıda sözünü ettiğim 'sadık çeviri' kesinlikle kaynak metnin kaynak ekindeki işlevini, erek ekinde yerine getirmek anlamına gelmez. Bu bağlamda "sadık çeviri" kaynak metne bağlı olmakla birlikte erek ekinde farklı bir işlev yerine getirme amacı taşır. Örneğin bu Toury'nin de belirttiği gibi erek ekini yeni bir yazı türüyle tanıtırma amacı taşıyabilir. Buradan da anlaşılacağı gibi, erek metne şeklini veren, onun türünü belirleyen kesinlikle ne kaynak metin, ne de kaynak ekindir. Skopos kuramında asıl belirleyici etmen, çevirinin erek ekinde hangi amaçla kullanılacağıdır. İşte bu amaçla ilgili olarak alınan kararlar sonucunda kaynak metin kaynak ekinden koparak, erek ekinde farklı bir işlev yerine getirmek üzere çevirmen tarafından yeniden düzenlenir. Vermeer, kaynak metnin çevirmen tarafından kullanılmak son düzenlenmiş haline 'texteme' adını verir. Ancak kağıt üzerindeki son çeviri ürünün (texteme) okunmasıyla birlikte yeni bir eylem devreye girdiğinden sözkonusu 'texteme' yeni bir metin haline dönüşür. Kuşkusuz bu durumda dinleyici de çevirmenin okuduğu metni kendi amacı doğrultusunda yeniden değerlendirerek yeni bir metin yaratır. Buradan son çeviri ürünü sayılan kağıt üzerindeki metni, somut bir varlığı olmasına karşın kesinlikle doğrudan algılanmadığı ortaya çıkar. Öte yandan, bireyin çeviri ürününü algılaması, değerlendirmesi ve yorumlaması-

la birlikte bu ürün bireysel düzeyde de olsa gerçeklik kazanır. Özetle söyleyecek olursak, kaynak metin çevirmenin algıladığı biçimde çeviri ürünü olarak erek ekine gelir. Bu çeviri ürününün erek dizgede erek metin olarak yerini, ancak çevirmen tarafından eyleme geçirilip, erek ekin alıcıları tarafından farklı şekillerde de olsa algılanmasıyla birlikte alabileceğini gösterir. Başka bir deyişle, çeviri ürün erek ekinde bireylerin amacına ya da algılayışına dayalı olarak başta çevirmenin saptadığından farklı işlevler yerine getirme gücüne sahiptir ve gerek çevirmen, gerekse okurların çeviriye ilişkin eylemleri sonucunda erek dizge ve ekinde gerçekliğe kavuşur. Buradan da anlaşılacağı gibi Vermeer kuramına devingen bir döngü içerisinde çoğulcu bir bakış açısı kazandırmak istemektedir.

4.2.3 Erek odaklı kuramlarla ilgili son değerlendirme

Çevirinin kaynak metin ve ekinden koparak erek ekinde farklı bir işlev yerine getirmek üzere yola çıktığı gözönüne alınacak olursa, kaynak metin ve erek metin arasındaki ilişkiyi çevirinin amacı doğrultusunda verilen kararların, başka bir deyişle, çeviri normlarının belirlediği ortaya çıkar. Bu normlar erek ekinde bir işlev yerine getirme amacı taşıdığından, ortaya çıkacak çeviri ürünler daha baştan erek odağa hedeflenmiş olurlar. Her ne kadar Toury kuramının başında böyle bir varsayımdan yola çıkmasa da, kaynak metin ve erek metin arasındaki ilişkileri belirlemede çeviri normlarını betimleyerek kullanması gerçekte Vermeer'le çeviri süreci sırasında alınan kararlar konusunda aynı görüşü paylaştığını gösterir. Sonuç olarak, hem Toury'nin, 'erek odaklı' kuramı, hem de Vermeer'in 'Skopos' kuramı erek odaklı çağdaş kuramlardır ve çağımız bilimsellik anlayışı adına, bu kuramların çeviri eğitiminde bir an önce uygulamaya geçirilerek, elde edilecek verilerin kuramsal alana aktarılması gerekir.

5. BETİMLEYİCİ ÇALIŞMA

5.1 Çeviri Eğitimiyle İlgili Yayınların Erek Odaklılık Açısından Betimlemesi

Çeviri eğitiminde erek odaklılığı hedef aldığım bu incelemede konuyu elden geldiğince geniş bir yelpaze içersinde ele alıp, çeviri eğitimi yönlendiren tarihsel süreci çeviribilimin kapsamı içersinde değerlendirmeye çalıştım. Bu şekilde hem çağdaş çeviri kuramlarına gelinceye dek çeviribilimin ne gibi aşamalardan geçerek erek odaklılığa yöneldiğini sergilemek, hem de doğrudan olmasa da, çeviri eğitiminde erek odaklı yöneme geçilmesini daha geniş bir bağlam içersinde gerekçelendirmek istedim. Başka bir deyişle, erek odaklı yöntemi hazırlayan etmenleri kuramsal bir çerçeve içersinde dikey olarak ele aldıktan sonra, bu kez onları yatay olarak çağdaş kuramların erek odaklılıkta öne sürdükleri savlar ve bunların gerekçeleri çerçevesinde irdelemeye çalıştım. Sonuçta hem çeviri tarihi akışı açısından, hem de çeviribilimdeki çağdaş kuramların erek odaklılık konusunda günümüz bilimsellik ölçütlerini tam anlamıyla karşılayan erek odaklılıkla ilgili sav ve gerekçelendirmeler açısından, erek odaklı yöntemi çeviri eğitimiyle ilgili çıkmış yayınlarda betimleyici bir yöntemle incelemeyi uygun gördüm. Bu konuda, özellikle Christiane Nord'un (Nord 1992:112) çeviri öğretim kitaplarını, çağdaş çeviribilim anlayışı içersinde tanımlamak ve amacını saptamak üzere öne sürdüğü temelde erek odaklılığı destekleyen on tezini, hem çeviri eğitiminde erek odaklılığı gerekçelendirmesi açısından, hem de bu konuyla ilgili önerileri açısından yapacağım betimleyici çalışmada gözönünde bulundurmaya özen gösterdim. Gerçekte, kaynak dil ve ekindeki bir metni, erek dil ve ekine geçirme yeteneğini geliştirme amacından yola çıkan sözkonusu on tez, temelde çeviri edinci üzerinde odaklanmıştır. Nord, bu kitaplarda çeviri edinciyle ilgili olarak eksikliği duyulan erek kitle, kuram, yöntem, alıştırma malzemesi konusunda geleneksel yöntemlerle bir türlü çözülemeyen çeviri sorunlarını tez şeklinde öne sürerek, önce bulgulmuş ardından da gerekçelendirerek, günümüz bilimsellik anlayışına uygun bir tutumla incelemeye çalışmıştır.

Sonuç olarak yukarıda sözünü ettiğim kaynağın yanısıra, kitabımda, son yirmi yıldır öğrenci, öğretmen ve eğitim kuramıyla ilgili olarak çıkmış yayınlarda yöntem olarak, Toury'nin Çeviribiliminde kuramsal alanın yanısıra betimleyici çalışmaların eksikliğine ilişkin görüşlerinden yola çıkarak Lambert&Gorp'un hazırladıkları 'On Describing Translations' başlıklı makalesini temel almakla birlikte, sorularımı, çeviri eğitiminde erek odaklılıkla ilgili olarak amacıma yönelik bir biçimde belirlemeye çalıştım (Lambert&van Gorp 1985; 42-52).

1- ÖNCÜL VERİLERLE İLGİLİ SORULAR

-Başlık, yazar adı, yayın yılı, yayınevi, sayfa sayısı

-Kaç bölüm, hangi başlıklar altında

-Erek kitle kim? (çeviri eğitimi görenler, çevirmenler, dil eğitimi görenler, çeviri eğitimi verenler)

2- YAYINLARIN İÇERİĞİYLE İLGİLİ BÜYÜK ÖLÇEKLİ BAKIŞ AÇISIYLA İLGİLİ SORULAR

-Kitabın izleği

-Çeviri dersi ağırlıklı mı/dil dersi ağırlıklı mı?

Çeviri dersi ağırlıklıysa

a- Çevirinin amacı ve işlevi doğrultusunda kaynak dil erek dil edinci üzerinde durulmuş mu?

b- Metin yorumlaması ve çeviri amaçlı metin çözümlemelerine yer verilmiş mi?

c- Erek ekin ve kaynak ekin konusunda öncelikle erek dilin doğru kullanılması açısından, erek ekin ve yazınsal erek dizge konusunda bilgi vermek üzere nasıl bir yöntemle başvurulmuş?

-Yazar yapıtı kuramlardan yola çıkarak mı, yoksa kendi bireysel birikiminden yola çıkarak mı yazmış?

a- Yazar kitabında kurama ne ölçüde yer vermiş?

b- Kuramla uygulama arasında tutarlık var mı?

c- Uygulamada kaynak odaklı yaklaşımı mı, yoksa erek odaklı yaklaşımı mı seçmiş?

d- Sözkonusu seçimiyle ilgili kararı bilinçli olarak mı vermiş? Başka bir deyişle, erek odaklı ya da kaynak odaklı yaklaşımına bir gerekçe göstermiş mi?

e- Erek ekin ve erek okurun çeviri eğitiminden beklentileri doğrultusunda bir uygulamaya yer vermiş mi? Yoksa erek dizgede kemikleşmiş çeviri eğitimi anlayışına karşı çağdaş kuramlar ışığında yeni bir bakış açısı getirmeyi mi hedeflemiş?

f- Yazar büyük ölçekli güdümler kullanarak çeviri edincini pekiştirecek uygulamalara mı yer vermiş? yoksa, dil edincini geliştirmeye yarayan küçük ölçekli güdümler kullanmakla mı yetinmiş?

g- Yazar büyük ölçekli güdümler kullandıysa, burada elde edilen veriler çeviri sürecindeki küçük ölçekli verilere yansımış mı?

5.2 Çeviri Eğitimiyle İlgili Yayınların Erek Odaklı Kuram Açısından Betimleyici Yöntemle Değerlendirilmesi

5.2.1 Kaynak Metin-1

NEWMARK, Peter 1988: A Textbook of Translation, Prentice Hall International (UK) Ltd., Hertfordshire, 292 s.

Kitap, temelde iki bölümden oluşmuştur. 'Kuramsal' adını verdiği birinci bölümde çeviriyle ilgili temel konu ve sorunlar, önsöz'le birlikte olmak üzere, 'Metin Çözümlemesi', 'Çeviri Süreci', 'Metin Türleri', 'Çeviri Yöntemleri', 'Çeviri ve Ekin', 'Sözcüğü sözcüğüne Çeviri' ve 'Çeviri Eleştirisi' ve benzeri konular onbeş başlık altında toplanmıştır. Bu bölümde ne kaynak odaklı kurama, ne de erek odaklı kurama yer verilmediği gibi, kitabın çeviri eğitimiyle ilgili önsel olarak kabul edilmiş bir hedefi olmadığı da yazar'ın şu sözleriyle açıkça belirtilmiştir:

"I can not make you into a good translator; I can not cause you to write well. The best I can do is to suggest to you some general guidelines for translating." (Newmark, Peter 1988:4)

Bu açıdan Newmark'ın 'Çeviri Ders Kitabı' olarak adlandırdığı kitabın, kuramsal olarak tanıttığı birinci bölümün aksine, çevirinin ana hatlarıyla ilgili genel bilgiler veren başvuru niteliğinde bir 'Çeviri Yardımcı Ders Kitabı' olduğu ortaya çıkar. Örneğin, daha kitabın ilk konusunda yer alan 'Metin Çözümlemesi'nin (agy.:11-17) hedefinin ne olduğu üzerinde bile durulmaması ve konunun akışından 'çeviri amaçlı metin çözümlemesinden' çok 'okuma amaçlı' metin çözümlemesine yer verildiği anlaşılmaktadır. Zaten, uygulamayla ilgili ikinci bölümde de kaynak metin ve çeviri metin karşılaştırmalarıyla ilgili çözümlemelerinden çevirmeni okur kimliğine sokulduğu açıkça anlaşılmaktadır. Oysa, Höniğ'in 'Textual Analysis for Translation' (1987:37-45)

başlıklı yazısında çevirmenin, kaynak metin ve yazar'la ilgili ön bilgiden ve erek kitleden oluşan üçgendeki bağlantıları saptadıktan sonra ancak çeviri süreciyle ilgili çözümlere girebileceği şeklindeki savını, Newmark gözardı etmiş, buna karşılık, salt kaynağa odaklanmış yaklaşımı benimsemiştir. Başka bir deyişle, Newmark'a göre, iyi çeviri yapabilmek için, kaynak metni iyice okuyup anlamak ve açıklayıcı yöntemle çıkarımlarda bulunarak kaynak metin ve çeviri metin arasında bildirişimi sağlamak yeterli görülmektedir. Bu durumda, sözkonusu kitapta, Hönlğ, Vermeer ve Toury'nin öne sürdüğü şekilde belirleyici rolü erek metin ve erek ekin değıl de, kaynak metin ve kaynak ekin oynamaktadır. Ona göre, çeviri kuramı, çeviri sorunlarını çözmeye kullanılan ve kurallar koyan bir araçtır. Zaten, bu konudaki görüşünü kısaca 'no problem-no translation theory' (agy.:9) sözleriyle desteklemiştir. Newmark'ın kuramsal alanla ilgili yukarıda sözünü ettiğim görüşüne karşın, gerek önsöz, gerekse kitabın son kapak sayfasında erek kitle olarak tanıttığı lisans, lisansüstü öğrencilerle, bu düzeyde olup da kendi kendini geliştirmek isteyen çevirmen adaylarına seslendiğı gözönüne alınacak olursa, kitabın önsel olarak amacının, çoğunluğu bu konuda yüksek öğretim kurumlarında ders gören öğrencilerin gereksinimine uygun olmadığı görülür. Newmark, kuşkusuz üniversitelerin başlıca amacının kuramsal alanda çalışmalar yapmak olduğunu gözden kaçırmış ve her bakımdan profesyonel bir çevirmen olma arayışına giren erek kitle konusunda yanlış bir yöntem seçmiştir.

Doğrudan uygulama alanıyla ilgili konuların ele alındığı birinci bölümde yazar kesinlikle hiçbir kurama yer vermemiş, doğrudan kendi bireysel deneyimlerinden yola çıkarak, kuramın amacının, çevirmene hizmet etmek olduğunu öne sürerek, Harris'in kitabın bilişsel dilbilimle ilgili olan bölümünde ayrıntılı olarak sözünü ettiğim 'doğal' adını verdiği çevirmenin, çeviri edincinden çok aktarım edincini geliştirmesine yarayan ve onu küçük ölçekli güdümler kullanmaya zorlayan 'dar' kapsamlı bir kuramdan yola çıkmayı yeğlemiştir (agy.:1:19-20). Bundan böyle, yukarıda sözünü ettiğim konulara bakış açısı, Toury'nin kuramların çevirmene çeviri öğretme gibi bir işlevi olmadığı şeklindeki görüşüne taban tabana karşıttır. Sonuç olarak, Newmark'ın kuramsal adını verdiği bu bölüm kesinlikle kuramsal olmayıp, doğrudan uygulama alanında karşılaşılan konu ve sorunların kendi bireysel deneyimlerine ve dilbilimsel bilgilere dayalı olarak açıklanmasından oluşur ve çevirmen adayına, çeviribilimle ilgili olarak küçük ölçekli bir 'üst bakış' açısı kazandırır.

Newmark'ın, Holmes'un başlattığını düşündüğümüz çağdaş çeviribilim anlayışına ters düşen bu görüşü, kuşkusuz onun hem üniversitelerde çeviribilim konusunda sürdürülen akademik çalışmaların, hem de çağdaş kuramların karşısında olduğunu gösterir. Başka bir deyişle, Newmark'ın tarihte olduğu

gibi çeviri eğitimini sadece uygulamaya yönelik bir edim olarak ele alması ve çeviri edincini geliştirmede önemli rol oynayan kuramlara hiç yer vermemesi, onun çağdaş çeviribilimde önde gelen erek odaklı kuramlar bir yana, genelde çeviri kuramlarını 'akademik bir ayrıntı'(agy.:xi) olarak gördüğünü kanıtlar. Newmark'ın çeviri kuramını bu şekilde yadsıması ve çeviri sürecine yaklaşımı, bence Ernst-August Gutt'la çeviri kuramları konusunda aynı görüşü paylaştığını gösterir. Gutt, 'A Theoretical Account of Translation: Without a Translation Theory' (Gutt 1990:135-164:krş. Bengi 1995:126-128) başlıklı yazısında, Toury ve Vermeer'in tümevarımlı ve betimleyici yönteminin aksine, Sperber ve Wilson'ın 'Bildirişim Kuramını' temel alarak öne sürdüğü tümdengelimli ve çıkarımsal 'Bağıntı kuramını' ortaya atmıştır. Bence, birinci bölüm her ne kadar çeviriyi kuramsal olarak öğretme savını taşısa da, özellikle ikinci bölümde çeviri uygulamaları konusunda verdiği örneklerde, gerek çeviri metin çözümlemeleriyle ilgili yorumları, gerekse eleştirileri onun çeviri sürecinden çok, tümdengelimli, çıkarımsal yöntemi kullanarak yalnızca çeviri ürününe dayalı kaynak odaklı yaklaşımı benimsediğini gösterir. Kuşkusuz bu şekilde bir metin çözümlemesinde, çevirmenin çeviriye erek odaklı yaklaşımı sözkonusu olamaz. Bunun sonucu olarak, Newmark her ne kadar 2. bölümde, 'Economist' gibi bir dergide yer alan örneğin "Power Needs Clear Eyes" gibi güncel nitelikte bilimsel bir yazının yanısıra, yazın, tıp ve siyaset gibi çeşitli metin türlerinin kullanıldığı alanlardan örnekler vermeye çalışsa da, çeviriyi sadece kaynak metne değin metiniçi bağlamı gözeterek değerlendirmesi, onun çeviri eğitiminde "sözcüğü sözcüğüne" çeviri yöntemini seçmesine neden olmuştur. Özellikle tıp alanına ağırlık verdiği çeşitli konularla ilgili çeviri uygulaması örneklerinin sayısı dokuz olup, bunların çoğu akademik alanda iletişimi sağlamak üzere seçilmiş metinlerdir. Bu açıdan, Newmark'ın en az çabayla en çok bağlamsal etkiyi yaratmayı hedefleyen "Bağıntı Kuramını" temel alması, kaynak metinden bilgiyi eksiksiz ve doğru bir biçimde anlayarak, kendi konusuyla ilgili alanda çıkarımda bulunmak isteyen çoğu bilim adamlarından oluşan erek kitlenin amacına ters düşmez. Bu şekilde, Newmark "sözcüğü sözcüğüne" çeviri yöntemini özellikle tıp alanından seçtiği metinler aracılığıyla Gutt'un "Bağıntı" kuramından yola çıkarak gerekçelendirmiş olur. Bundan böyle, Newmark'ın sözkonusu metinlerde çeviri sorunu olarak gördüğü tek şey, özel konu alanıyla ilgili terim bilgisiyle sınırlı kalır. Ne var ki, bu tür bilimsel metinlerin çevirilerinde (agy.:259-262) sorunların sadece yüzeysel olarak sözcük ya da özel alan terim bilgisi düzeyinde ele alınması, çeviri süreciyle ilgili sorunlara sözlüksel düzeyde, çeviri amaçlı metin çözümlemesine hiç başvurmadan çözüm arandığını gösterir. Bununla birlikte, sözkonusu metinlerin çevirisinde amaç, Newmark'ın iddia ettiği şekilde aka-

demik alanda iletişimi sağlamak da olsa, günümüz çoğulcu ve zengin iletişim anlayışı karşısında bu şekilde bir çeviri anlayışının yetersiz kalacağı apaçık ortadadır.

Newmark'ın, bilimsel metinlerin dışındaki toplumsal, siyasal ya da yazınsal metinlerin çözümlenmesinde başvurduğu yöntem ise, sözkonusu metinlerin anlamsal (semantic) ve iletişimsel (communicative) olmak üzere iki şekilde çevirilerine yer verip, kaynak metin ve çeviri ürünleri üzerinde yorumda bulunmaktır. Ne var ki, özellikle anlamsal çeviriyle ilgili yorum ve açıklamalarında, çevirmene metiniçi bağlam konusunda bilgi vermekten öteye gidilmemiştir. Başka bir deyişle, burada da amaç, kaynak metne bağlı olarak, çeviri ürününde metiniçi bağlamın dilbilgisel ya da sözcük düzeyinde nasıl korunabileceğiyle sınırlı kalmıştır. Sözkonusu durumda erek dizgeye ait yazınsal normlar hiç gözönüne alınmamış, sadece dilsel düzeyde erek dizge normlarına bağlı kalınacak şekilde "kaymalara" değinilerek elden geldiğince kaynak dizge normlarına yakın olunmaya çalışılmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi, Newmark gerek anlamsal çeviri, gerekse iletişim amaçlı çeviride "eşdeğerliği" çeviri öncesi, ya da çeviri süreci sırasındaki normlara göre değil, Otto Kade bakış açısından kalma iletişim kuramına dayalı olarak sözcük düzeyinde aramıştır. Bu açıdan erek dil ve erek ekinle ilgili normlar gözönüne alınmadan kaynak dil edincini geliştirecek bir yöntemle başvurulmuştur. Başka bir deyişle, Newmark'ın gerek 'anlamsal' çeviriyle, gerekse 'iletişim amaçlı' çeviriyle ilgili yorumları, kaynak dil edincini geliştirmeye yöneliktir.

Yazınsal açıdan erek dil ve normlarının bu şekilde gözardı edilmesi ise, iki soruyu akla getirir; bunlardan birincisi kaynak dizge normlarına bu denli bağlı kalınması çeviri de 'girişime' neden olmaz mı sorusu, ikincisi ise, çevirilerin erek ekin açısından yazınsallığı konusuyla ilgilidir. Birinci soruya, bence en güzel yanıtı Alexandr D. Svejner'in "Literal Translation as a Product of Interference" başlıklı makalesi verir (Svejner 1978;39-43). Newmark'ın yukarıda değindiğim yaklaşımıyla çeviri uygulamalarıyla ilgili çözümlenmelerinde 'sözcüğü sözcüğüne' çeviriden yola çıkarak kaynak metne bağlı eşdeğerlik arayışına girilmesi, Svejner'e göre ister istemez çeviri ürününde sözcük düzeyinde "girişimden" başlayarak tabandan yukarıya doğru anlamsal ve edimsel düzeylerde de girişime neden olacaktır. Bu ise, 'girişimin', 'sözcüğü sözcüğüne' çeviri yönteminden kaynaklandığını gösterdiği gibi, böyle bir yöntemi kullanarak ortaya çıkarılan çeviri ürününün erek yazınsal dizgede, kaynak yazınsal dizgede yarattığı anlamsal ve edimsel etkiyi yaratamayacağı anlamına da gelir. Buradan da anlaşılacağı gibi, Svejner'in 'sözcüğü sözcüğüne' çeviri yönteminin çeviri ürününü gerçekte anlamsal ve edimsel bakımdan olumsuz yönde etkileyerek çeviride 'girişime' neden olduğu

şeklindeki açıklaması, Newmark'ın, 'sözcüğü sözcüğüne' çeviri yönteminden yana olduğu şeklindeki düşüncesine ters düşer. Başka bir deyişle, Svejner'in "sözcüğü sözcüğüne" çeviri yönteminin tabandan yukarı çeviri sürecini etkileyeceği ve bunun da çeviriyi anlamsal ve edimsel bakımdan olumsuz yönde etkileyebileceği şeklindeki savına karşın, Newmark'ın doğruluk ve gerçeklikten yana olduğu düşüncesiyle öne sürdüğü "I am somewhat of a 'literalist', because I am for truth and accuracy, I think that words as well as sentences and texts have meanings, and that you only deviate from literal translation when there are good semantic and pragmatic reasons for doing so, which more often than not....." (agy.:x) şeklindeki sözleri, onun Svejner'in görüşüne karşı bir sav öne sürdüğünü gösterir. Sonuç olarak, Newmark kitabında yukarıda belirtilen şekilde savunduğu 'sözcüğü sözcüğüne' çeviri yöntemiyle büyük ölçüde 'anlamsal' ve 'edimsel' eşdeğerliğe erişilebileceği düşüncesindedir.

Çevirilerin, yazınsallığını, başka bir deyişle erek yazılı dil geleneğiyle uzlaşımını gündeme getiren ikinci soru ise, Newmark'ın iletişim amaçlı gerek yazınsal gerekse bilimsel konuları ilgilendiren çevirilerde çeviri ürünü açısından önemli olan unsurun iletinin aktarılması olduğu şeklindeki yorumundan kaynaklanır. Bu konudaki görüşünü aşağıdaki şu sözleriyle açıkça dile getirmiştir;

"This communicative translation is mainly 'academic'; it might help someone who is trying to read the French original and can not understand it. It converts to natural usage, under-translates, and concentrates on the 'message'." (agy.;258)

Kuşkusuz Newmark'ın bu sözleri hem çağdaş iletişim anlayışını basite indirgediğini, hem de çeviri eğitiminde "çeviri edincini" pekiştirmeye yönelik bir yöntem kullanmadığını gösterir. Başka bir deyişle, Toury'nin "Translation of Literary Texts" vs "Literary Translation" makalesinde, çevirilerin erek ekine ait yazınsal çoğul dizgenin bir parçası olarak erek ekin tarafından "kabul edilebilir" olması için çevirmenin, öncelikle erek dizgenin yazınsal öğelerini, erek ekin alıcılarının çeviriden beklentileri doğrultusunda kullanması gerekmektedir (Toury 1993;10-15). Başka bir deyişle, Toury, Newmark gibi, sadece çeviride iletinin aktarılması koşulunu değil, bunun yanısıra çeviride erek ekin kutbuna yakınlığın sağlanması açısından çeviri de yazınsallığı ya da erek yazılı dil geleneğince 'kabuledilebilirlik' koşulunu da beraberinde getirmektedir.

Sonuç olarak, bütün bu anlattıklarımın, Newmark'ın çeviri eğitiminde erek odaklılığı hedef almadığı ve çeviri eğitiminde tarihteki geleneksel yöntemlere bağlı kaldığı ortaya çıkmaktadır.

5.2.2 Kaynak Metin-2

DUFF, Alan 1990: Translation, Resource Books For Teachers (yayına hazırlayan Alan Maley), Oxford University Press, Hong Kong, 160 sayfa.

Kitap, Bağlam ve Biçem, Sözdizimi, Zamanlar ve Kipler, Kavram ve Düşünceler, Ekinden Ekine Deyimler olma üzere toplam beş bölümden oluşmuştur. İngilizce öğretmenlerine derslerinde yararlanmaları için hazırlanmış kaynak kitaplar arasında yer almaktadır. Ne var ki, yazarın seslendiği erek kitle sadece İngilizce öğretmenleriyle sınırlı değildir. Yazar, orta ve ortanın üzeri İngilizce bilenlerin, tam olarak bir yabancı dili bilip de, ikinci dil olarak yeterli derecede İngilizce bilenlerin ve son olarak meslekleri gereği İngilizce'yi kullananların bu kitaptan yararlanabileceğini belirtmiştir.

Yazarın amacı, kendisinin de belirttiği gibi, çeviri yapmayı öğretmek değil, dil dersinde İngilizce dil edincini geliştirmek üzere çevirinin iletişimsel bir biçimde kullanılmasını özellikle eğitimcilere göstermektir (agy.:13). Bu yüzden sözkonusu kitap kesinlikle profesyonel olarak çevirmen yetiştirmeyi hedef almamış ve çeviri dersinden çok dil dersi ağırlıklı olarak düşünülmüştür. Bununla birlikte, kitap ayrıntılı olarak incelendiğinde yazarın amacı ve yukarıda sözünü ettiğim erek kitle konusunda zaman zaman çelişkiler ortaya çıkmaktadır.

Kitabın geleneksel çeviri kitaplarından farklı olarak, dilbilgisel çözümler yerine, bağlamdan yola çıkması, yazarın dil edinciden çok, iletişim edincine önem verdiğini gösterir. Başka bir deyişle, yazar toplumsal niteliğe sahip dil düzeneğiyle ilgili dil edinci tanımından değil de, dilin bireysel olarak kullanımıyla ilgili iletişim edinciden yola çıkmıştır. Çevirinin de iletişim odaklı olduğu gözönüne alınacak olursa, yazarın dil edinci ve çeviri edinci tanımı arasında kesin bir çizgi çizmediği ve her iki kavramın da zaman zaman yazarın uygulamada kullandığı yöntem açısından örtüştüğünü görürüz. Daha da açacak olursak, yazarın konuya metiniçi bağlamı kullanarak değil de, metindışı bağlamı kullanarak başlaması, onun gerçek amacının kaynak dilde iletişim edincini geliştirmek olduğu anlaşılır. Bunun yanı sıra, sözkonusu bağlamla ilgili olarak erek kitlenin kim olduğu, çevirinin nerede yayınlanacağı, metnin konusunun ya da türünün ne olduğu şeklindeki soruları, Höniğ'in çeviri amaçlı metin çözümlemesini andıran bir yöntemi seçtiğini gösterir (Höniğ 1987;30-37). Bu tür sorular kuşkusuz çeviri süreci öncesi normları belirleyen ve erek kitleyi çeviri edinci konusunda yönlendiren sorulardır.

Aynı bölümün ikinci konusunda yazarın Bağlam ve Biçem arasındaki bağlantıyı ele alması ve metindışı bağlamın biçemi ne şekilde etkilediği konu-

ları üzerinde durması, onun bu bölümde çeviri konusuna öncelik verdiğini gösterir. Alıştırma olarak kaynak dilde hangi deyiş biçimlerinin hangi bağlamda kullanılabileceğine yönelik ya da dilsel olarak hangi ipuçlarından yararlanarak bağlamın belirlenebileceğine değgin sorular, eğitmeni kaynak dilde de olsa, çeviri eğitimi konusunda bilinçlendirmeyi hedefler. Ayrıca, yazarın bu bölümde yazılıdan çok sözlü alıştırmalara yer vermesi, öğrencilerin tartışarak çeviri süreciyle ilgili kararları sesli olarak düşünmesine ve düşündüklerinin bilincine vararak kararlarından dolayı kendine güven duymasına yol açar. Bu ise, yazarın Kussmaul ve Höning'in önerdiği çeviri eğitimi yöntemine koşut bir anlayış sergilediğini gösterir.

Sözdizimi ve göndermelerle ilgili ikinci bölüm, yine temelde iletişim edincinden yola çıkarak metin parçalarında bağdaşıklığın sağlanması konusunda odaklanmıştır. Kaynak dil sözkonusu kitapta İngilizce olduğundan metinde kavramsal bütünlüğün sağlanması, özellikle sözdizimsel sıralamaya bağlıdır. Yazarın sözdizimi konusunu özel olarak ele alması, dil edinciyle ilgili olarak duyulan dilbilgisel kaygıdan ötürü değil, sözdiziminin iletişimsel açıdan İngilizce'deki önemi yüzündendir. Başka bir deyişle, yazar sözdizimini metnin kavramsal olarak bütünlüğünün sağlanmasında araç olarak kullanarak, sözcüklerin metindeki sıralanışının, metni anlamsal olarak nasıl etkilediğini göstermek istemiştir. Kuşkusuz sözdizimi özellikle yazarın ölçüt olarak kullandığı İngilizce için geçerli olmakla birlikte, ancak yazarın ayrıca konuya daha geniş ölçekli açıdan bakarak, sözcüğü sözcüğüne çeviriye karşı olmakla birlikte, anlamsal bütünlüğü sağlayacak her türlü seçeneğin denendikten sonra bu yöntemin kullanılabileceğine değinmesi, onun çeviride erek odaklı yöntemi benimsediğini gösterir. Sözdizimine ek olarak, göndermelere de yer vermesi, onun metindışı bağlam kadar metiñiçi bağlamın da çeviride önemli bir yeri olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Göndermelerin anlaşılmasında sözdiziminin oynadığı rol gözönüne alınacak olursa yazarın göndermeleri, sözdizimine gerekçe olarak kullandığı anlaşılır. Öte yandan İngilizce'de vurgu ve pekiştirme konuları üzerinde durması, onun gerçekte tam ve kusursuz iletişimden yana olduğunu ve çeviride dil-kullanımsal eşdeğerliğe önem verdiğini gösterir. Uygulamada öğrencilerden sözkonusu öğeleri 'sözcüğü sözcüğüne' çevirmek yerine, örneğin pekiştirme ya da vurgulamayla ilgili örnekleri aralarında tartışarak açığa kavuşturmalarını istemesi, öğrencinin iletişim edinciyle birlikte çeviri edincini de kazanmasını sağlar. Aynı bölümün ikinci konusu, söylemi belirleyen açış sözcükleriyle ilgilidir. Yazar, söylemi başlatan sözcükleri sözdizimsel bağlam içersinde değerlendirerek, bu sözcüklerin tümce içersinde yerinin değışmesiyle birlikte, başka bir deyişle, kaynak dil İngilizce ölçüt alındığında, tümcenin başına geçmesiyle birlikte

anlamın ne şekilde etkilendiğine erek kitlenin dikkatini çekmek ister. Bu konuyla ilgili alıştırmalar olarak yazarın öğrencilere kaynak dilde düz ya da devrik tümceler vererek, bunları erek dile en doğal gelen şekilde çevirmelerini istemesi ya da olabiliyorsa hem sözdizimsel sıralamaya uygun olarak, hem de devrik olarak çevirmelerini istemesi, bununla da kalmayıp, öğrencilere İngilizcede tümce başında başta yer alan söylemi açan sözcükleri erek dilde aynı sırada yerleştirmek zorunda olmadıklarını hatırlatması kuşkusuz dil edinciden çok, erek odaklı çeviri edincini geliştirmeye yarar (agy.:50). Yazar sözkonusu bölümün üçüncü konusu olarak, tümce düzeyinden sözcük düzeyine inmiş ve eşanlamlı olmasına karşın yerine farklı kelimeler konmuş ya da yinelenmiş sözcükler üzerinde durmuştur. Böylece erek kitlenin dikkatini metin parçasının türü ve sözcük seçimi konusuna çekmek istemiştir. Kuşkusuz, burada amaç, iletişim edincine yöneliktir. Yazarın bu bölümün arda kalan yarısında ele aldığı konular "tanımlık", "kısaltmalar" ve "gönderme ve anlamları" şeklinde küçük ölçekli güdümleri kullanmayı gerektiren dilsel öğeler gibi görünse de, bunları ele alış biçimi geniş ölçeklidir. Başka bir deyişle, yazar bu öğeleri unsurları metin bağlamında ele alarak öğrenciyi tartışmaya itmiş ve erek dilde düşünmeye ve yorumda bulunmaya zorlamıştır. Yine bu konu kapsamında yazarın geleneksel çeviri eğitimi kitaplarında öğrencileri kaynak odaklılığa yönelten "geri çeviri" yöntemine farklı bir anlayışla yaklaşarak, öğrencilere, örneğin turizm broşüründen bir parça vererek çevirmelerini, ardından yapılan çevirileri öğrencilerin aralarında değiştirmelerini ve geri çevirmelerini istemesi, öğrencilere kaynak metnin tek bir çevirisi olamayacağını, farklı çevirilerinin de bulunabileceğini, bundan böyle, "sözcüğü sözcüğüne" çevirinin, çeviri ediminde başlı başına bir yöntem olarak kullanılamayacağını hatırlatır (agy.:60). Ne var ki, yazarın bu konuyu biraz daha irdeleyip çeviri amaçlı metin çözümlemesiyle bağdaştırması, bence çeviri edinci açısından daha yararlı olacaktır.

Genelde zamanların ele alındığı 3.bölümde, etken, edilgen, ortaç, fiilimsi ya da koşul tümceleri gibi dilbilgisel konular metin türü bağlamı içerisinde ele alınarak, dil edinci, iletişim edinci kapsamı içerisinde değerlendirilmek istenmiştir. Örneğin, "You are invited to the Society's AGM, which will be followed by an 'Any Questions' discussion." (agy.:73) gibi İngilizce bir davetiyede edilgen yapı tercih edilirken, erek dilde etken yapının kullanılabileceğine değinilmesi, kaynak dilde kullanılan dilbilgisel yapıların erek dilde aynı şekilde kullanılamayacağına işaret eder. Çeviribilim açısından böyle bir noktaya değinilmesi ise, hem kaynak odaklı çeviri yöntemini irdelemek açısından, hem de çeviride "girişimi" önlemek açısından önemlidir. Yazarın, alıştırmalar yöntemi olarak, sözlü çeviriyi seçmesi ise, çeviri süreçlerinin sorgulan-

ması, çevirideki çok seçenekliliğin erek dil yönünden irdelenmesi açısından öğrenciyi erek odaklılığa yönlendirici nitelik taşır (agy.:91). Konunun sonuna doğru yazar, çeviri edincinden çok kaynak dil edincini geliştirecek türde, örneğin, parantez içersindeki yüklemeleri doğru zamanlarda boşluklara yerleştirme şeklinde alıştırmalara yer vererek (agy.:96), usun denetimli alanındaki işleyişi göstermek istemiştir. Kuşkusuz küçük ölçekli kararların alındığı bu alan, seçeneklerin azaldığını gösterir. Bence yazarın kitabın başında büyük ölçekli güdümler kullanmayı gerektiren alıştırmalardan, küçük ölçekli güdümlerin kullanıldığı alıştırmalara geçmesi, onun kitabında da yöntemsel olarak çeviri sürecinde kullanılan sırayı izlediğini gösterir.

Kavram ve düşüncelerin yer aldığı 4.Bölümde Whorf'un 'Diliçi Dünya Görüşünden' yola çıkılarak düşünce ve kavramların dilde nasıl somutluk kazandığı konusu üzerinde durulmuştur. Whorf, bu şekilde bir yandan dillerin görece olduğunu kanıtlamaya çalışırken, öte yandan da ancak benzer yapıdaki dillerin çevirilebileceğini savını ortaya atmıştır (Kurultay 1985:16-20). Ne var ki, Yazar Duff, Whorf'un 'çevrilemezlik'e ilişkin savını gözardı edip, sadece 'dillerin göreceliğine' ilişkin savını kullanarak Chomsky'nin "Üretimsel" modeliyle bağdaştırmış ve bu bağlamda dillerin göreceliğine karşın "çevirilebilir" olacağını, iletişim edincini geliştirici alıştırmalara yer vererek uygulama alanında kanıtlamaya çalışmıştır.

Bu bölümde alıştırma olarak özellikle kaynak ekine özgü sözcükler ya da deyiş biçimleri seçilerek bu sözcüklerin anlamının öncelikle metiniçi bağlamdan çıkartılması, ardından da erek dil ve ekinde bu sözcüklerin bulunup bulunmadığı araştırılarak, aynı anlama gelecek bir sözcük ya da deyişi öğrencilerin kendi anadillerinde bulmaları, yoksa yaratmaları istenmiştir. Yukarıda değindiğim gibi, bu alıştırma örneği Whorf ve Chomsky'nin görüşlerinin nerdeyse bir bireşimini temel almış gibidir. Sözcük ya da deyiş biçiminin erek dilde bulunup bulunmadığını araştırılması Whorf'un 'Diliçi Dünya Görüşüyle' ilgili olarak değerlendirilebileceği gibi, erek dilde olmayan sözcük ya da deyiş biçiminin yaratılmasının istenmesi temelini Chomsky'nin "Üretimsel" modelinden alır. Öte yandan, Nida'nın da Chomsky'nin dil edincine ilişkin olarak öne sürdüğü modelin, çeviri edinci konusunda kullanılmaması gerektiğiyle ilgili uyarısını gözardı edip, "devingen eşdeğerlik" kavramını öne sürmesi, gerçekte yukarıda sözünü ettiğim şekilde Whorf ve Chomsky'nin dille ilgili görüşlerini yanlış değerlendirmenin bir sonucudur. Dolayısıyla bu alıştırma Nida'nın 'devingen eşdeğerlik' anlayışından da esinlenmiş olabilir. Ne var ki, eşdeğerliğin devingen de olsa, sözcük düzeyinde aranması öğrencinin metne bütünleyici bir yaklaşımda bulunmasını engelleyebilir. Ayrıca, olasılık, olabilirlik ve nedensellik başlığı altındaki bölümleri de sadece sözcük

düzeyinde incelemesi, onun zaman zaman çeviriye küçük ölçekli olarak yaklaştığını gösterir. Başka bir deyişle, çeviri ediminde çeviri süreçlerini belirleyen hedeflerin önceden saptanmaması, düşünce ve kavramların dil ve sözcük düzeyinde ele alınması, yazarın kitabın sonuna doğru çeviri edincinden çok dil edincine yönelik bir yöntem benimsediğini gösterir.

Dilin deyimselliğinin ele alındığı son bölümde, "sözcüğü sözcüğüne" yapılan sadık çevirinin anlamsal olarak nasıl girişime neden olduğu üzerinde durulmuş ve çevirinin gerçekte dilden dile bir aktarma edimi olmayıp, ekin-den ekine bir aktarma aracı olduğu vurgulanmıştır. Bu nedenle, değişmece, eğretileme, ince alay, gizli göndermeler, benzetme ve imgelem ürünü öğeler arasındaki ekinel görüş farklılıklarına ve iletişim edincinin çeviri eğitimindeki önemine dikkat çekilerek, bu konuda alıştırma olarak çeviride yanlış anlamaya yol açacak eksik, kusurlu ya da belirsiz ifadelerin, kaynak metinde bulunarak yorumlanması ve çeviri süreci sırasındaki çeviri amaçlı çözümlere ve bu sürece bağlı olarak alınan kararlara çevirmene özgü eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmak istenmiştir (agy.:125).

Bu bölümün ikinci konusu olarak çevirmen ve çeviri metin arasındaki ilişki irdelenerek çeviri eleştirisi üzerinde durulmuştur. Yazarın başlıca amacı kaynak dil edincini geliştirmek olduğundan konuya ilişkin gereç olarak İngilizce'ye çevirilmiş metinler seçilmiştir. Ne var ki, bu gerecin kaynak metinle karşılaştırılmadan incelenmesi, bir yandan yazarın çevirileri erek ekin yazınsal dizgesinin bir parçası olarak gördüğünü, öte yandan da gerçekte erek odaklılığı destekleyen bir yöntem kullandığını gösterir. Zaten bu konuya ilişkin olarak söylediği şu sözler yukarıda söylediklerimi kanıtlar niteliktedir:

"Judging a translation without reference to the source text language text might seem to be an unusual (unfair!) activity. But it is not. After all, most of the translations we encounter in daily life reach us without an accompanying SL text. All we have to go by are the translated words. It is important, therefore, to study our reactions to translations." (agy.:129)

Ne var ki, bu konuyla ilgili alıştırmada çoktan seçmeli yöntemi seçerek anadili İngilizce olan çevirmenin verilen seçeneklerden hangisini yeğleyeceğini irdelemeye girmeden sorması onun dil edinciyle çeviri edincini bağdaştırma kaygısından kaynaklanır. Yazar bundan sonra sözlü dil ve yazılı dil arasındaki farklılıklara, gündelik dilde kullanılan deyim ve atasözlerine değinerek, bunların eşdeğerlerinin erek dilde bulunup bulunmadığıyla ilgili örnek ve alıştırmalara yer vermiştir.

Sonuç olarak, yazar kitabında hiç kurama değinmemekle birlikte, yukarıda ele aldığı konularla ilgili kişisel yorum ve açıklamalarından onun çeviri eğitiminde erek odaklılığı destekleyen bir yaklaşımı benimsediği anlaşılır. Ne var ki, kitap temelde dil edincini geliştirmek amacını taşıdığından doğrudan çeviri eğitimi kitabı olarak erek kitle tarafından kullanılamasa da, artyetişimi çeviri eğitimi olan bir eğitimci tarafından çeviri dersi ağırlıklı olarak yeniden erek odaklı bir yaklaşımla değerlendirilip, ufak tefek değişiklik ve düzenlemeler yapılarak uygulama alanında özellikle çeviri eğitimine yeni başlayan öğrenciler için kullanılabilir, ya da hiç değilse çeviri eğitimi veren kişi tarafından bir başvuru kitabı olarak değerlendirilebilir.

5.2.3 Kaynak Metin-3

WILSS, Wolfram 1982: The Science of Translation: Problems and Methods, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 292 s.

Kitap, Önsöz, Modern İletişim Aracı Olarak Çeviri, Geçmişte ve Günümüzde Çeviri Kuramı, Çeviribilimde Yöntembilimsel Sorunlar, Çeviri Süreci ve Yöntemleri, Metin Türü ve Çeviri, Çeviride Eşdeğerlik, Çeviri Sorunları, Yabancı Dilde Doğru-Yanlı Çözümlemesi, Anadil, Çeviri Eleştirisi ve Bilgisayar Çevirisi olarak toplam oniki bölümden oluşmuştur.

Yazar oldukça geniş bir okur kitlesine seslenmeyi hedeflemiştir. Erek kitle sırasıyla, dilciler, dilbilimciler, yabancı dil ve çeviri eğitimi verenler ve çevirmenlerdir (agy.: 8). Kitap çeviri dersi ağırlıklı olarak yazılmıştır. Ne var ki, yukarıda sözü edilen erek kitleden de anlaşılacağı gibi gerçekte dilbilimle çeviribilim arasında bir köprü olarak düşünülebilir. Kitap temelde kuramsal ve uygulama alanı olmak üzere iki bölümden oluşmuştur. Çeviriyi sadece uygulama alanıyla sınırlamayıp, kuramsal alana da yer vermesi ve böylece Çeviribilime geçiş sürecini bilimsel olarak başlatması bakımından da önemlidir.

Wilss, kitabının önsözünde Çeviribilimi modern Dilbilimin bir alt kolu olarak görerek, onu hem Yapısal Dilbilim, hem de Üretimsel Dilbilimden ayırmak istemiştir (agy.: 11). Kuşkusuz onun bu görüşü, gerçekte modern Dilbilimin iletişim odaklı olmasından kaynaklanır. Wilss, Çeviribilimi niçin özerk bir bilim dalı olarak ele alamayışını, eşsüremlî-betimleyici çalışmaların eksikliğine ve bu bilim dalının kendi özerk gönderge çerçevesini kuramamasına bağlamıştır (agy.: 12). Yapısal ve Üretimsel Dilbilim anlayışına karşı çıkmakla birlikte, kitabını öncelikle dilbilimsel temele dayalı olarak sürdürmeyi uygun görmüştür. Ne var ki, dilbilimde geçmişteki kuramların tekdüzeliğini ve durallığını, buna karşılık çeviri ediminin iletişime dayalı devingen sürecini

gözönünde bulundurarak bilişsel ve öznel yönü ağır basan kuramları kendine ölçüt almıştır. Bu şekilde çeviri sürecinin öznel ve yorumla dayalı yönüne özellikle dikkati çekmek istemiştir. Ona göre, gerek Yapısal, gerekse Üretimsel Dilbilim anlayışının temelde bir sisteme dayalı olması, buna karşın çeviri sürecindeki kararların dizgelilikten uzak, öznel kararlara bağlı olması çeviribilimin yöntembilimsel olarak gelişmemesine neden olmuştur. Wilss önsözünde Çeviribilimin bu dönemde kuramsal açıdan eksikliğini, yöntembilimsel eksikliğine ya da tümevarımlı görgül yöntemler yerine genelde yapısal dilbilimin yöntemlerine başvurmasına bağlamıştır.

Çevirinin modern bir iletişim aracı olarak ele alındığı ikinci bölümde, çevirinin günümüz dünyasında askeri, siyasal, ekonomik açılardan uluslararası iletişimde oynadığı rol üzerinde durmakla kalmayıp, artık bireyin de kendi dünyasıyla yetinmediğini ve uzak çevresiyle bağlantı kurma gereğini duyduğunu belirtmiştir. Bu nedenle, uluslararası Esperanto gibi yapay bir dilin ya da İngilizce gibi ortak bir dilin uluslararası, özellikle de bireyler arası iletişimde yetersiz kalacağını vurgulayarak, 20. Yüzyılı "Çeviri Çağı" olarak nitelendirmiştir.

Wilss'in kitabının kurama ağırlık verdiği "Geçmişte ve Günümüzde Çeviri Kuramı" başlıklı 3. bölümünde, Çeviri kuramını niçin tarihsel bir bağlam içersinde ele alma gereğini duyduğu sorusu akla gelebilir. Bence, bunun ilk nedeni görgül ve tümevarımlı yöntemi kullanacağını öne sürmesine karşın çeviri süreçlerini çevirmenin anlığında geçen, bundan dolayı da irdelenemeyen işlemler olmasını kabul etmesinden kaynaklanır. Başka bir deyişle, anlaksal süreçlerin görgül olmayıp öznel olması onu ister istemez tarihe yöneltmiş ve çeviri tarihini dilbilimsel açıdan inceleyerek kendisinin çeviriyle ilgili görüşlerini kuramsal bir dayanağa yaslamak istemiştir. Bu şekilde kuramına hem tümevarımlı hem de görgül bir nitelik kazandırmaya çalışmıştır. Çeviribilimi dillerarası dilbilimsel bir edim olarak tanımlamakla birlikte, ona bilişsel, yorumbilimsel ve çağrışımsal bir boyut katarak, onu dilbilimin durağan sürecinden kurtarıp, devingen bir sürece sokmak istemiştir (agy.13). Genelde metin türüne bağlı olarak çeviri süreçlerindeki kararların çeşitliliğini gözönünde bulundurmuş ve çeviribilimi dilbilimin düzenekliliğinden kurtarmaya çalışmıştır. Bu amaçla hem İletişim kuramının tek yönlü kesin kurallarına, hem de Üretimsel Dilbilimin bağlamdan uzak dilbilgisel tümellere dayalı akışkan bir tablo içersindeki işleyişine karşı çıkmıştır. Bununla birlikte Wilss, Üretimsel dilbilimin devingen sürecinden ve bilişsel yönünden ister istemez etkilenmiştir. Örneğin, "aktarım edincini" öne sürmesi, Chomsky'nin "dil edinciyle" ilgili görüşlerinin bir sonucudur. Ne var ki, Wilss, Chomsky'nin tek dile yönelik olarak akışkan bir tablo içersinde geliştirdiği yöntemin, iki

dilin sözkonusu olduğu çeviribilimde kullanılmayacağını ve böyle bir tablonun çok karmaşık bir durum sergileyeceğini öne sürerek, aktarım edinci aracılığıyla iki dili karşılaştırmalı olarak kaynak dilde tümce düzeyinde sözdizimsel ve anlamsal çözümlenimin, ardından da erek dilde yeniden düzgülemenin Çeviribilim açısından daha kolay ve daha işler bir yöntem olduğunu savunmuştur. Kuşkusuz Wilss'in bu şekilde üretken ve devingen bir yöntemi kullanamayışı "aktarım edincini" somut verilere dayandıramamasından ve doğuştan bir yeti olarak görmesinden kaynaklanmıştır. Bu ise, Wilss'in bir yandan iletişim kuramının dili düzeneğe indirgeyen yaklaşımına karşı çıkarken, öte yandan da İletişim kuramının biraz daha geliştirilmiş şeklini kendi kuramında kullandığını gösterir. Üstelik, çeviribilimde devingen bir yöntem geliştirmek istemesine karşın, kuramında devingenliğe yol açan akışkan bir tablo kullanamaması "aktarım edincini" somut verilere dayandıramamasından kaynaklanır. Oysa günümüz Çeviribilim anlayışında çevirmenin çeviri süreçleriyle ilgili kararları daha çeviriye başlamadan önce belirlenmekte ve çeviri süreci sırasında aldığı kararlar da iki dil arasında karşılaştırma yaparak değil de, başta (çeviri süreci öncesinde) alınan kararlara bağlı olarak akışkan bir tablo içersinde gözlemlenebilmektedir. Örneğin, Toury'nin karşılaştırmalı çözümlenimin birimi olarak ele aldığı "sorun+çözüm" çiftini çevirmen kararlarına bağlı olarak akışkan bir tablo içersinde inceleyişi onun kuramının hem daha görgül verilere dayalı olmasına, hem de daha devingen olması sonucunu doğurmuştur (Toury 1985:27-32). Kuşkusuz burada Wilss'in yöntemselsel olarak en büyük eksikliği karşılaştırmalı çözümlenimde "çeviri edincini" değil de, dilbilimsel ve dilbilgisel karşılaştırmaya dayalı "aktarım edincini" kendine ölçüt almasından kaynaklanır.

Wilss, çeviribilimsel olarak savunduğu yöntemini, Cicero'dan Nida'ya kadar uzanan tarihsel süreç içersinde "sözcüğü sözcüğüne" ve "anlama göre" çeviriden başlayıp, Schleiermacher ve Humboldt gibi özellikle kendi görüşlerini destekleyecek dilbilimcilere yer vererek bulgulandırma yolunu seçmiştir. Örneğin, Schleiermacher'in "kullanmalık" ve "bilim-sanat" türü ayırımına Wilss'in Schleiermacher'in kullanmalık metinlerde yazarın okura götürülmesi ya da bilim-sanat metinlerinde okurun yazara götürülmesi şeklindeki görüşlerine uzunca yer vermesi (agy.:33) ve bu konuda öncelikle yazarın yaratıcılığını öne çıkartmak istemesine karşın, sanatsal çeviride kaynak metne ait özgün dili, çevirmenin yaratıcılığını kullanarak koruması gerektiğini öne sürmesi, onun bu metinlerde kaynak odaklı yaklaşımı benimserken, kullanmalık metinlerde erek odaklı yaklaşımı benimsediğini gösterir. Bu, aynı zamanda çeviri süreci öncesinde çevirmenin amacının metin türüne göre belirlendiğini ve bu amaç doğrultusunda çevirmenin çeviri süreci sırasındaki kararlarını alacağını

gösterir. Gerçi Wilss, bu süreçle ilgili kararlara hiç değinmemekle birlikte, Schleiermacher'in metin türü ayırımına dikkati çekerek, Vermeer'in Skopos kuramında sonradan daha geniş kapsamlı olarak ele aldığı çeviride amaç kavramını hiç değilse gündeme getirmiş olur. Bu durumda Wilss'in metin türüne göre çeviride amacın saptanması gerektiğini öne sürmesi, onun kaynak metin çözümlemesinde erek dil ve ekini gözönünde bulundurduğunu gösterir. Öte yandan, Humboldt'un 'insanlar dünyayı kendi anadillerine göre görürler' savına karşıt bir biçimde öne sürdüğü 'dilin ölü bir sistem olmadığı', aksine yaratıcı canlı bir varlık olduğunu ve dilin dışındaki tinsel dünyanın dilin yaratıcılığı sayesinde dışa vurulduğunu öne sürmesi (agy.:35) Wilss'e çeviri konusunda eytişimsel düşüncenin kapılarını açmıştır. Başka bir deyişle, Wilss, Humboldt'un dilin tinsel dünyayı yansıtan devingen bir süreç olduğu görüşünü, Schleiermacher'in bilimsel ve sanatsal metinlerde okurun yazara götürülmesi şeklindeki savıyla birleştirerek çevirmenin çeviri sürecinde, bir yandan kaynak metin türüne bağlı olarak yorum yapma yetisine, öte yandan da kaynak metin ve erek metni karşılaştırıp öznel olarak açıklarak kaynak metinle düzanlamsal, yananlamsal ve edimsel eşdeğerliği sağlayacak şekilde aktarma yetisine sahip olması gereğini vurgulamıştır. Çevirmene özgü bu kaynak metni ve erek metni, karşılaştırmalı olarak yorumlama ve yeniden erek dilde yaratma yetisine ise, "aktarım edinci" adını vermiştir. Daha da açacak olursak, Chomsky'nin dil edincine dayalı olarak öne sürdüğü Üretimsel dil anlayışını, Wilss, Nida gibi anlamsal düzeyde kurmaya çalışmıştır. Chomsky, dil düzeneğinde evrensel mantığı yakalayarak sonlu sayıda kuraldan sonsuz sayıda tümce üretme yolunu seçerken, Wilss çevirmenin aktarım edinci sayesinde önce kaynak dilde yorumlama yetisini kullanarak gerek sözcük gerekse tümce ya da metin düzeyinde anlamsal açıdan derin yapıya girdiğini, ardından da yaratıcılık yetisini kullanarak açıklama veya erek dilde yeniden düzgülemeyle yüzeysel yapıda eşdeğerlik sağladığını öne sürmüştür. Kuşkusuz, Wilss'in bu görüşü, Kutsal Kitap çevirileri yapan Nida'nın biçimsel ve özellikle de devingen eşdeğerlik kavramlarıyla örtüşmektedir. Üstelik Wilss, Nida'nın Chomsky'nin etkisiyle anlambilime yapısal olarak yaklaşımının, çeviribilime yöntemsal olarak katkısı olduğunu açıkça şu sözleriyle de belirtmiştir:

"In continuing the work begun by the structuralist and generative schools, structural semantics has developed, among other things, a procedure for semantic componential analysis; this has created a sound methodological basis for comparative lexicology, suitable not only for contrastive linguistics, but also for the science of translation" (agy.:39).

Buradan da anlaşılacağı gibi, Wilss'in başta karşı çıktığı yapısal ve üretimsel dilbilimcilerin görüşlerini, sonradan kuramının gerekçelendirilmesinde temel aldığı görülmektedir. Örneğin, çevirmenin özel olarak doğuştan "aktarım edincine" sahip olduğu savını, çevirmenin kapalı kutuda geçen anlaksal süreçleri görgül olarak izlenemediğinden Saussure'ün 'dil yeteneği', Chomsky'nin 'dil edinci' ya da Harris ve Sherwood'un çeviri yeteneğinin doğuştan geldiğini öne süren 'doğal çevirmen' savlarıyla kanıtlamaya çalışmıştır. Oysa Toury, Harris ve Sherwood'un insanın doğuştan çeviri edincine sahip olduğuyla ilgili savlarına karşı bir sav ileri sürmüştür. Ona göre, çeviri edincinin hiç eğitimden geçirilmeden olduğu gibi bırakılması çeviri edinçsizliğini geliştirir. Zaten Harris ve Sherwood yaş ilerledikçe çevirinin istem dışı bir yeti durumuna gelmekle birlikte, toplumsal iletişim işlevinin arttığını kendileri de kabul etmişlerdir. Ne var ki, Toury'nin değindiği şekilde edincin geliştirilmesi gereği üzerinde durmamaları başta çeviribilim, ardından çeviri eğitimi ve çevirmenlik mesleği açısından büyük bir eksikliklerdir. Hönlğ, doğuştan gelen bu edince "aktarım edinci" adını takmıştır. Wilss'in "aktarım edinci" terimini kullanması, aktarım edincinin çeviri eğitimiyle geliştirilmemesi durumunda "çeviri edinçsizliğine" dönüşeceği şeklindeki Toury ya da Hönlğ'in savından çok, gerçekte Harris ve Sherwood'un çeviri edincinin doğuştan olduğu görüşüne yakındır. Wilss'e göre "aktarım edinci", Saussure ya da Chomsky'nin öne sürdüğü tek dillilere özgü dili bireysel olarak üretebilme şeklinde tanımlanan dil yetisi veya dil edincinden farklı bir kavramdır. Sözkonusu edinç, iki dili karşılaştırmalı olarak çözümleyebilme ve erek dilde yeniden üretebilmeye ilgili çevirmenlere özgü doğuştan gelen karmaşık bir düzendir. Başka bir deyişle, "aktarım edinci", kaynak dildeki metnin edimsel olarak ele alınıp, işlevi, seslendiği kitlenin özelliği ve iletinin konusu açısından (agy.:120) çözümlendikten sonra, aynı metni dilbilimsel açıdan çözümleyerek sözdizimsel, düz ve yan anlamsal, biçimsel ve dil kullanımsal eşdeğerliği sağlayacak şekilde erek dile aktarabilme yetisidir (agy.:118). Öte yandan, Wilss'in yazarın okura götürülmesi gerektiğini düşündüğü bilimsel ve sanatsal metinlerde, çeviri sürecini yönlendiren en büyük etmen kaynak metindir. Kaynak metnin yorumbilimsel olarak çözümlenmesinden sonra çevirmenin görevi, sözkonusu metni biçimsel eşdeğerliği sağlayacak biçimde erek dile aktarmaktır. Metnin yorumsal olarak çözümlenmesi aşamasından sonra Wilss, çeviride metinlerarası işlevsel eşdeğerliğin, çevirmenin aktarım edincine karşın, biçimsel ya da deyimsel açıdan kaynak metinde sorun yaratacak unsurların çevirmen tarafından kaynak metnin yüzeyel yapısından saptanarak, derin yapıya inilip, erek dilde "kabuledilebilirlik" ölçütünün kullanılmasıyla sağlanabileceğini savunur. Bu, Toury'nin erek odaklı kuramında öne sürdüğü yöntemin, tam karşıtı bir uygulamadır. Toury'de

"sorun" çeviri metin üzerinde saptanırken, Wilss sorunları doğrudan kaynak metinde saptayarak çeviri sürecindeki kararları yönlendirmeyi uygun görmüştür. Buradan Wilss'in genel kapsamlı bir kuramdan çok uygulama alanına yönelik "dar kapsamlı" bir kuram tasarladığı ortaya çıkar. Uygulama alanıyla ilgili bir kuram ortaya atması, Hönig ve Kussmaul gibi çağdaş Alman çeviribilimciler ışık tutmakla birlikte, onlardan farklı olarak, erek ekin odaklı çeviri amaçlı metin çözümlemesi yerine, doğrudan kaynak odaklı metin çözümlemesinden yola çıkması, günümüz erek odaklı çeviribilim anlayışı açısından eleştirilebilir. Sadece Kaynak metnin hedef alınması, çevirmenin çeviri süreçlerindeki kararlarını yönlendiren etmenlerin kaynak metnin yüzeysel yapısıyla sınırlı kalması ve biçimsel eşdeğerliği sağlama kaygısıyla çevirmenin dikkatini kaynak metnin dilsel sorunlarına çekmesi Wilss'i ister istemez yapısal ve üretilimsel dilbilim yöntemlerini kullanmaya zorlamıştır. Kısacası, sözkonusu süreçte çevirmen önce kaynak dilde metin çözümlemesi ve yorum yaparak tümellere inmekte ardından da bu tümellerden anadil yetisini kullanarak kaynak metni erek dilde yeniden yaratmaktadır (agy.120-130).

Kuşkusuz, Wilss'in "aktarım edincine" dayalı olarak öne sürdüğü dillerin çevrilebilirliği savıyla, Whorf ve Sapir'in önce dillerin çevrilemezliği, ya da sonradan ancak benzer yapıdaki dillerin göreceli olarak çevrilebileceği şeklindeki savları birbirine taban tabana karşıttır. Wilss bu konuda, Whorf ve Sapir'in dillerin çevrilemezliğini (agy.:43) derin yapıya değil de, sadece dilsel ve ekinel olarak yüzeysel yapıdaki farklılıklara bakarak öne sürdüklerini belirtmektedir. Bu konuda Kade'nin (agy.:47) sözkonusu dilbilimcilerin ırk ve dil ayrımı yaptığıyla ilgili sözlerinden de alıntı yapan Wilss, Kade'nin çeviribilimde kullanılmak üzere gerçekte gösterebilime dayalı iletişim kuramından esinlenerek öne sürdüğü dillerarası iletişim modelini kendine örnek almıştır. Ne var ki, çevirmen tarafından kaynak dilin düzgüsünün çözümlenmesi ve erek dilde yeniden düzgülenmesi olan bu model, doğrudan aktarım sürecini göstergesel olarak değerlendirdiğinden, anlıkta geçen süreçler tam anlamıyla yorumlanamadığı gibi, düzgü çözümlene ve yeniden düzgüleme işlemleri de birbirinden nedensel olarak kopuk kalmaktadır. Wilss'in "aktarım edincini" öne sürmesi, belki de bu süreçlerdeki belirsizliğe bir dayanak arama kaygısından kaynaklanabilir. Bununla birlikte, yukarıda "aktarım edinciyle" ilgili olarak sözünü ettiğim gerekçeler anlaksal süreçlerin kapalı kalmasını haklı kılmaz. Buna ek olarak, Whorf ve Sapir'in dilleri sözcük düzeyinde ele alması onların çeviriyle ilgili görüşlerinin "sözcüğü sözcüğüne" çeviriyle sınırlı kalmasına neden olmuştur. Ne var ki, savlarının görgül verilere dayalı olması bilimsel yöntem açısından önemli olduğu kadar çeviribilimde dilsel ve ekinel farklılıklara görgül olarak dikkati çekmeleri bakımından bence, yine de çeviribilim süreci zin-

cirindeki önemli halkalardan birini oluştururlar. Ustelik, yukarıda da değindiğim gibi, Wilss'in çeviriye ilişkin savları, Chomsky ya da üretimsel-dönüşümlü dilbilim görüşünü savunan dilbilimcilerin kuramlarıyla ilgili çıkarımlarına dayanmaktadır. Wilss, Chomsky'nin Dönüşümlü-Üretimsel dilbilim anlayışının, dilin iletişimsel yönünden çok dilbilgisel düzeneğiyle ilgili olduğu ve dönüşüm işlemlerinin özellikle çeviri gibi iki dil düzeneğinin karşılaştırılması gerektiği durumlarda son derece karmaşık bir durum sergileyeceğini öne sürmekle birlikte (agy.:184), her iki bilim adamının da bilişsel dilbilim açısından aynı görüşü paylaştıkları ve gerek Chomsky'nin 'dil edinci', gerekse Wilss'in 'aktarım edinci' savlarının görgül verilere değil de, tümdengelimli önsellere dayalı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda Wilss'in kuramının ne tam anlamıyla görgül verilere, ne de tümevarımlı yöntemle dayalı olduğu görülmektedir.

Wilss uygulama alanını ileriye dönük ve geriye dönük olmak üzere ikiye ayırdıktan sonra, çeviri eğitimi ve çeviri sorunlarını ileriye dönük çeviri uygulaması başlığı altında, çeviri eleştirisi ve yanlış-doğru çözümlemesini de geriye dönük çeviri uygulaması başlığı altında toplamıştır (agy.:158-162). Çeviri sorunlarının hem kaynak dil metni, hem de çeviri metni üzerinde iki yönlü olarak ele almanın en ülküsel durum olduğunu yadsımamakla birlikte, uygulamada daha basite indirgeyici bir tutumun benimsenmesinin kaçınılmaz olduğuna değinmiştir (agy.:161). İşte bu yüzden yukarıda metin çözümlemesi konu-sunda da değindiğim gibi, kaynak metinde çeviri sorunlarının saptanıp çözümlenmesinin, çeviride yanlış yapmayı önleyeceğini düşünmüştür. Ne var ki, kaynak dil üzerinde yapılan böyle bir çözümleme çeviri edincinden çok kaynak dil edincini geliştirmede kullanılabilir. Gerçi Wilss'in "çeviri edinci" terimi yerine "aktarım edinci" terimini kullanması onun çeviri eğitiminde geleneksel yöntemleri kabul ettiğini gösterir. Bununla birlikte, Wilss, geleneksel çeviri eğitiminin kaynak metnin sözdizimsel olarak çözümlenmesinde ayrımsal dilbilimin kullandığı yöntemi seçmesine karşın çeviride eşdeğerliğin ya da iki dil arasında uzlaşma noktalarının bulunmasında Ayrımsal Dilbilim yöntemlerinden çok Karşılaştırmalı Dilbilim yöntemlerini kullanmanın daha doğru olacağını savunmuştur (agy.187). Bu konuyla ilgili olarak kişisel deneyimlerinden öncelikle kaynak metin tümcelerinin sözdizimsel, anlamsal ve biçimsel çözümlemelerinin karşılaştırmalı olarak yapılmasını, kaynak metne dayalı olarak çeviri sorunlarının betimlenmesini ve aktarım edincini kullanarak sözkonusu sorunların ne şekilde giderilebileceğinin düşünülmesini, kaynak metnin yüzeysel yapısına bakılarak eşdeğerliğin anlamsal ve biçimsel olarak nasıl sağlanacağını eleştiriye açılmasını ve geri çeviri yoluyla çeviri metnin kaynak metinle karşılaştırılarak metinlerarası biçimsel eşdeğerliğin

sağlamasının yapılmasını önermiştir (agy.186-195). Wilss'in bu önerilerinin temelinde çevirmenin "aktarım edincini" geliştirmek yatmaktadır. Wilss, sözcükler ve sözdizimi arasındaki karmaşık ilişkinin en kolay tümce ya da yan tümceler içersinde çözümlenebileceğini gözönünde bulundurarak tümceyi çeviri birimi olarak seçmiştir. Kaynak metinde saptanan çeviri sorunlarının ise, kaynak metin bağlamından çıkartılarak erek dil bağlamında çözümlenebileceğine işaret etmiştir. Bence, Wilss'in çeviri sorunlarını kaynak metinde betimlemeyi önermesi çeviri eğitiminde kaynak odaklı bir yaklaşımı benimsediğini göstermekle birlikte, çözümü erek dilde araması yönetsel olarak çağdaş kuramlardan farklı görünse de, temelde çeviri eğitiminde erek odaklı bir yöntem arama çabası içersinde olduğunu gösterir. Çağdaş çeviri eğitimiyle ilgili kuramlardan ayrıldığı nokta kaynak metinden yola çıkmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Toury çeviri sorunlarını erek metin üzerinde saptamıştır. Wilss'in çeviri sorunlarını kaynak metin üzerinde değerlendirerek çeviri eğitime başlaması, çevirmen adaylarının aktarım edincine dayalı küçük ölçekli güdümler geliştirmesine yarayacaktır. Böyle bir yöntem ise, çeviri edincinden çok yabancı dil edincini geliştirmede olumlu sonuçlar verecektir. Aktarım edincinin gelişmesi sonucu dil düzgüsünün otomatik olarak değiştirilmesi ise, dillerarası kusursuz ve eksiksiz iletişimi sağlama amacını taşıyan çeviri ediminde çeviri süreci kararlarının bilinçli olarak alınmasını engelleyerek çevirmende çeviri edinçsizliğine neden olacaktır. Wilss'in çeviri eğitimindeki kaynak odaklı yaklaşımına karşın, çeviri eleştirisindeki (agy.: 216-221) yaklaşımı erek odaklıdır. Özellikle Schleiermacher'den alıntı yaparak öne sürdüğü kullanmalık metinlerde okurun yazara götürülmesi amacıyla erek odaklı yaklaşımın kaçınılmaz olduğu durumlarda, çeviri eleştirisinin özellikle erek dil normlarına göre yapılması gerektiğini öne sürerek, çeviri metindeki yanlışların erek dil normlarından sapma derecesine göre çözümlenip, değerlendirilmesinin hem eleştirmen, hem de çevirmen tarafından ortak olarak kabul edilebilecek bir yöntem olduğunu belirtmiştir. Ne var ki, erek dil metinlerinin iletişim amaçlı olarak çözümlenip değerlendirilmesi konusunda kesin ölçütlerin bulunmaması ister istemez Wilss'i erek dille ilgili yanlışlar üzerinde odaklanmaya zorlar. Oysa, Wilss'in amacı kitabın başında da belirttiği gibi, 'dil düzeneği' üzerinde durmak değil, Saussure'ün deyişle 'söz' üzerinde durmaktır. Wilss çeviriyi tam anlamıyla "söz" düzeyinde ele alamamakla birlikte, çeviride "söz"ün iletişim açısından önemine dikkati çekmesi bakımından önemi yine de tartışılmayacak kadar büyüktür. Bununla birlikte, Çeviri Eleştirisi konusunda bile, çeviri süreçlerinin erek odaklı yaklaşım açısından kesin olarak belirlenememesi, onu özellikle kaynak odaklı yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini düşündüğü yazınsal metinlerde çevirmenin erek odaklı yöntemi kullanamayacağını öne sürmesine neden

olmuştur. Buna gerekçe olarak ise, yazınsal metinlerin gerçekte öznel olarak yaratıcılık ve biçimsel yenilik unsurlarını taşıdığını göstermiş ve bunun sonucu olarak da, sözkonusu metinlerin çevirisinde çevirmenin çeviri metnini, erek dil ve ekin normlarına göre baştan yaratması yerine, kaynak metne bağlı olarak yeniden yaratması gerektiğini savunmuştur. Kuşkusuz, Wilss'in bu savının altında bilimsel olarak nesnel veriler konusunda gösterdiği titizlik yatmaktadır. Yaratıcılığın, hangi anlaksal süreçlere dayalı olarak biçimlendiği somut olarak gözlemlenemediğinden, Wilss çeviri sürecinde önemli rol oynayan bu öğeyi hiç değilse kaynak metinle sınırlandırarak bilimsel ölçütler içerisinde ele almayı düşünmüştür. Başka bir deyişle, Kussmaul gibi çağdaş çeviribilimcilerin aksine yaratıcılığı ikinci plana atmıştır. Bununla birlikte, yazınsal metinlerde eleştirilenin, çevirmenin erek dilde yarattığı iletişimsel etkiyi ölçüt almasının doğru olacağına inanmıştır. Ancak bu konuda da erek dil açısından eleştirel olarak nesnel ölçütlerin bulunmamasının, çevirmeni iletişim amacıyla basite indirgeyici bir yöntem kullanmaya zorlayabileceğine değinmiştir. Bu, onun çeviri eleştirisi konusunda da erek odaklı yaklaşımı kullanmak istemesine karşın, çeviri eğitimi konusunda olduğu gibi, çeviri edincini değil de, çeviri metin üzerinde doğru-yanlış çözümlemeleri üzerinde durarak, aktarım edincini sorgulayıcı yöntemlere başvurmasına neden olmuştur.

Çeviri Eleştirisi konusunda çeviri ürün ya da erek metin üzerinde doğru-yanlış çözümlemelerinden yola çıkması, onun çevirmenden sözdizimsel, anlamsal ve dilkullanımsal ya da biçimsel alanlarda küçük ölçekli güdümler kullanarak, büyük ölçekli kararlar almasını beklediğini gösterir. Ne var ki, çeviri eğitimiyle ilgili uygulama alanında böyle büyük ölçekli kararlar alınmasını sağlayacak yöntemler geliştirmek yerine, kaynak metin çözümlemelerine dayalı küçük ölçekli yöntemler kullanmayı yeğlemiştir. Öyle ki, yapısal dilbilimcilerin çeviri konusundaki görüşlerine karşı çıkmakla birlikte, kendi çeviri öğretimiyle ilgili olarak verdiği örneklerde genelde sözdizimsel eşdeğerlikten öteye geçilmemiştir. Anlamsal, biçimsel çözümlemeleri, çeviri sorunları, eşdeğerlik ve geri çeviri konularında geleneksel olarak kısa bilgilerle yetinilmiştir. Kuramında metin yorum'ama, açıklama ve çeviri sürecinin devingen, yaratıcı yönüne büyük önem verilirken, uygulamada geleneksel çeviri kuramlarının öne sürdüğü yöntemlerin kullanılması ise, bence kaynak odaklı yaklaşımın bir sonucudur. Başka bir deyişle, bilimsellikte nesnellik ve tümevarımlılık uğruna, çeviri sürecinden yola çıkılmaması, Wilss'i çeviribilim sürecinde geriye dönük olarak tarihsel ve dilbilimsel veriler toplamaya, uygulama alanıyla ilgili çeviri eğitimi ve eleştirisi konularında ise, yine aynı şekilde ardıl bir yöntemle kaynak metin ve çeviri metin üzerinde somut veriler aramaya yönelmiştir.

Bunun yanısıra, Wilss Çeviribilimsel açıdan kuram ve uygulama alanı olmak üzere doğru bir sınıflandırma yapmasına karşın, Holmes'un öne sürdüğü şekilde kuram ve uygulama alanı arasında köprü kuramamıştır. Tarihsel ve dilbilimsel olarak çeviribilime sağlam bir temel hazırlamasına ve kuramsal olarak çeviribilimde devingen bir süreç başlatmasına karşın, kuramsal alanla uygulama alanı arasında bağlantı kuramayıp, uygulama alanında geleneksel yöntemlere başvurmuştur. Bu şekilde kuramsal alanda başlattığı devingen süreci uygulama alanına geçirememiştir. Bundan böyle uygulama alanını "aktarım edinci" adını verdiği "kara kutu" anlıktan başlatarak yöntemsel olarak başta öne sürdüğü tümevarımlı yöntemden uzaklaşarak, tümdengelemlim bir yöntem kullanmak zorunda kalmıştır.

Bence, Wilss'in günümüz çeviri eğitimi açısından önemi, uygulama alanıyla ilgili olarak öne sürdüğü yöntemden çok, bilimsel olarak dilbilimden çeviribilime geçiş sürecini tarihsel dayanakları kullanarak incelemesinden ve çeviribilim öğrencisine kendi alanıyla ilgili geniş ölçekli bir bakış açısı kazandırmasından kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, sözkonusu kitap günümüz çeviri anlayışı açısından değerlendirilmesi koşuluyla, hem öğrenciye çeviribilim süreci konusunda bir üst bakış olanağı sağlaması, hem de Çeviribilimin sadece özel konu alanıyla ilgili bir terim bilgisi olmayıp, gerçekte yöntemsel bilgiyi gerektiren bir bilim dalı olduğuna dikkati çekmesi bakımından çeviribilim klasikleri arasında yer alır.

5.2.4 Kaynak Metin-4

KUSSMAUL, Paul 1995: Training the Translator; Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 176s.

Kitap, Çevirmenin Aklından Neler Geçer?, Çeviride Yaratıcılık, Edimsel Çözümleme, Anlamsal Çözümleme, Metin Çözümlemesi ve Sözlük Kullanımı, Değerlendirme ve Bu Konuda Yapılan Yanlışlar, Kitaptaki Güdülerin Özeti olmak üzere toplam yedi bölümden oluşmuştur. Temelde çeviri eğitimi veren öğretmenlere seslenmekle birlikte, çeviri konusunda uzmanlaşmak isteyen çevirmen adaylarına da yönelik bir kitap olarak kullanılabilir. Kitap, özetle çeviri eğitimi kuramıyla ilgilidir.

Çevirmenin anlaksal süreçlerinin ele alındığı 1. Bölümde, gerçekte soyut olan bir konunun somut verilere dayalı olarak nasıl incelenebileceği üzerinde durulmuştur. Yazar, ürün odaklı ve süreç odaklı iki yaklaşımdan önce ürün odaklı yaklaşımı ele alarak, yanlışların betimlenmesi, tanı konulması ve düzeltilmesi şeklinde üç aşamalı olarak değerlendirmiştir. Wilss de çeviri ürünleri

üzerinde yanlış çözümlmelerine başvurmakla birlikte, sözkonusu çözümlmeyi Kussmaul'ın sözünü ettiği şekilde çeviri eğitiminde ileriye dönük amaçlar için değil de, geriye dönük olarak çeviri eleştirisinde kullanmıştır. Bu, Wilss'in çeviri eleştirisinde çeviriyi erek ekin ürünü olarak kabul etmesine karşın, çeviri eğitiminde kaynak metin üzerindeki sorunlar üzerinde durarak kaynak odaklı yaklaşımı benimsediğini gösterir. Öte yandan, Kussmaul, çeviri eğitiminde gerek kaynak, gerekse çeviri metin üzerinde, başka bir deyişle, "ürün" üzerinde, somut veriler toplanmasını tümevarımlı yöntem kullanılmasına olanak vermesi açısından hepten yadsımamakla birlikte, sözkonusu yöntemin yabancı dil öğretiminde daha yararlı olacağını öne sürerek, çeviri eğitiminde süreç odaklı yaklaşımın benimsenmesinin yöntemsel olarak çeviri sürecindeki kararların nasıl alındığını göstermesi açısından daha yararlı olduğunu savunur. Buna gerekçe olaraksa, ürün odaklı yaklaşımda anlıksal süreçlerin izlenememesinden ötürü yanlışların nedenlerinin irdelenememesini gösterir. Bunun sonucu olarak da, çeviri eğitiminde dil dersi odaklı yöntemlere başvurulmak zorunda kalınır. Başka bir deyişle, çeviri eğitiminde böyle ürün odaklı bir yöntemin kullanılmasını savunmak, yabancı dil bilen, çeviri konusunda değil de, kendi konusunda uzman olan herkesin çeviri yapabileceği anlamına gelir. Bu ise, çeviribilimdeki yöntembilimsel eksikliğe işaret eder. Kussmaul, Wilss'in öncelikle çeviribilimle ilgili olarak öne sürdüğü bu savdan yola çıkarak, çeviribilimdeki yöntembilimsel eksikliği, çeviri eğitiminden yola çıkarak doldurmaya çalışır. Bunun sonucunda çeviri eğitiminde asıl amacın çevirinin nasıl yapılacağını öğretmek olduğunu öne sürer. Sonuç olarak, yöntemsel bilginin önemine ilk işaret eden bilim adamı Wilss olmakla birlikte, Kussmaul bunu çağdaş bilimsel ölçütler içersinde uygulamaya geçiren ilk kişi olarak gösterilebilir. Bu durumda ürün odaklı yaklaşımın hedefinin somut verilerden yola çıkarak öğrenciye tümevarımlı yöntemle dili öğretmek olduğu, çeviri süreci sırasında niçin yanlış kararlar alındığı konusunu bir kenara attığı ortaya çıkar. Başka bir deyişle, anlıksal süreçlerin kapalılığı, sezgiye ya da kestirime dayalı açıklamaları beraberinde getirdiğinden, bu tür bir yaklaşım anlıksal süreçlere girmemeye özellikle özen gösterir. Oysa, Kussmaul pedagojik olarak yöntemsel bilgiye, ancak anlıksal süreçlerin monolog ya da dialoglar aracılığıyla adım adım izlenmesiyle varılabileceğini öne sürerek, süreç odaklı yaklaşımına görgül yöntemler bulmaya çalışmıştır. Bu amaçla sesli tutanaklara başvurarak, öğrenciye çeviri sürecinde kullanılan yöntemleri devingen bir süreç içersinde göstermeye çalışır. Kussmaul'ın çevirinin nasıl yapılacağını öğretmeyi hedefleyen bu süreç odaklı yaklaşımı, öğrenciye yöntemsel bilginin yanı sıra, çeviri sürecinde bilinçli olarak karar vermeyi de öğretir. Başka bir deyişle, bu şekilde yetişen bir öğrenci ya da çevirmen adayı

karşılaşılan sorunlar karşısında bilinçli karar vermeyi ve büyük ölçekli güdümler kullanmayı öğrenir. Ne var ki, Kussmaul sadece çeviri sürecinde sesli tutanaklarla sınırlı kalmaz. Çeviri sürecinin sonunda bu tutanakları çözümleyerek, anlıksal süreçlere biraz daha yakınlaşmayı hedefler. Bu şekilde, çeviri dersi verenler, çevirinin nasıl yapılacağını, çeviri ürününde çıkan yanlışlardan çeviri süreciyle ilgili çıkarımlarda bulunarak varsayıma dayalı bir öğretim yöntemi kullanmak yerine, çeviri sürecindeki anlıksal süreçleri sınıf ortamında özellikle dialog şeklinde tartışmaya açarak öğrencilerin sesli düşünmesine olanak sağlayıp, ardından da sesli tutanakları çözümleyerek çeviri öğretiminde hem daha bilişsel hem de daha somut bir yöntem kullanmış olurlar. Çevirmenin anlıksal süreçlerine girilmesinde bu şekilde süreç odaklı bir yaklaşımın kullanılması ise, ürün odaklı yaklaşımın dolaylı yöntemine göre hem daha doğrudan, hem de daha öğretici bir yöntemdir. Çeviri sürecinin anlıksal olarak açığa kavuşturulmasında kuşkusuz sesli tutanakların kullanılması ise, öğrenciyi doğrudan çeviri sürecinin içine çeker. Bu şekilde, geleneksel çeviri eğitimindeki içine yanlış yapma korkusu salan yasaklayan buyurgan tutumdan vazgeçilip, oldukça somut verilere dayalı devingen bir çeviri eğitimi yöntemine geçilmiş olur.

Kussmaul'ın kuramında öne sürdüğü yöntemin devingenliği, her çeviriyi yeni bir edim olarak görüp, profesyoneller de birlikte olmak üzere tüm çevirmenleri yarı profesyonel olarak kabul etmesinden kaynaklanır. Kuşkusuz, her çeviri de karşılaşılan sorunlar birbirinden farklı olacağından, her çevirmen her çeviride farklı bir teknik ve farklı bir çözüm güdümü geliştirmek zorunda kalacaktır. Başka bir deyişle, çevirmenin dil edinciyle ilgili olarak birtakım güdümleri içselleştirmiş olması, yeni çeviri ediminde karşısına çıkan sorunları çözmeye yetmeyecektir. Oysa, Kussmaul'ın çeviri eğitiminde benimsediği bu devingen yöntem, çevirmen adayını, çeviri süreçlerinde yaratıcı çözümler aramaya yöneltecektir. Doğal olarak sınıf ortamında çeviri süreciyle ilgili yaratılan tartışmalar doğal olarak öğrencinin kararlarını sorgulamasına ve çeviri edincinin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Kussmaul çevirmeni küçük ölçekli kararlar almaya zorlayan girişim korkusuna da değinerek, bu korkunun çeviride iletişimi engellediğine ve ayrımsal dilbilim verilerine dayanarak çeviri derslerini dil ağırlıklı yapmanın çeviri edincini körelttiğine dikkati çeker. Girişimi daha geniş bir bağlamda ele alan yazar, çeviride girişimin çevirmenin ön ya da dünya bilgisiyle, metnin gönderge çerçevesi içersindeki bilginin çevirmenin anlığında bilişsel olarak tepeden aşağı, tabandan yukarı işlemlerden geçerek buluşması sonucunda girişimden uzak durulabileceğini savunur. Buna göre, sözkonusu işlemlerden birinin baskın çıkması, başka bir deyişle de, tepeden aşağı işlemler sonucu çevir-

menin ön bilgisi ya da tabandan yukarı işlemler sonucu metnin gönderge çerçevesinin ön plana çıkması girişime neden olur. Örneğin, çevirmenin sadece kendi ön bilgisine dayanarak tepeden aşağı işlemlemeyle çeviri yapmaya kalkışması da, onun metinden koparak çeviri sürecinde yanlış kararlar vermesine neden olur. Başka bir deyişle çevirmenin sadece kendi önbilgisine güven duyması çeviride olumsuz kaymaya yol açacağı gibi, metnin salt gönderge çerçevesine bağlı kalınması da sözcük düzeyinde girişime neden olacaktır. Bu bize Kussmaull'un bir yandan girişim konusunu irdelerken, öte yandan da çevirmenin özgüven duygusunu da irdelediğini gösterir. Başka bir deyişle girişim konusu bağlamında çevirmende özgüven konusu ele alınmıştır. Yukarıda verilen örnekten de anlaşılacağı gibi Kussmaul, çevirmenin özgüven duygusunu onun önsel bilgisiyle ilintili olarak görmek yerine, çeviri süreçlerinde aldığı kararların bilincinde olmasıyla ilintili olarak görmekten yanadır. Böylece, özgüven duygusu da dural bir kavram olmaktan çıkıp, çeviri sürecindeki kararların devingenliğinin bilincinde olunmasıyla bütünleşmektedir. Çeviride girişimin önlenmesi konusunda açıklamaya da değinen Kussmaul, açıklamanın tepeden aşağı işlemlerde metni anlamada kullanılan bir yöntem olmasına karşın çeviride kullanılmamasını, çeviri eğitiminde açıklamaya dayalı olarak çözüm bulma güdümlerini geliştirmek yerine, yanlıştan sakınma güdümlerinin geliştirilmesine bağlamıştır. Kuşkusuz çeviri eğitiminde bu şekilde küçük ölçekli güdümlerin kullanılması, çevirmenin özgüvenini yitirerek, elindeki hazır verileri, çeviri sorunlarına çözüm bulmada kullanamamasına neden olmaktadır. Özetle söylenecek olursa, Kussmaul'ın çeviri eğitimi kuramındaki amacı, çevirmene çeviri sürecinde metiniçi ve metindışı bağlami edimsel olarak kullanmayı öğretmektir.

Öğrencilerin yaratıcılığının çözümlendiği 2. Bölüm dört aşamalı olarak değerlendirilmiştir. Bunlardan birincisi yaratıcılığa hazırlık aşaması olup, çevirmenin metinle tanışması, çeviri sorunlarını saptayıp, çözümlerle ilgili bilgiyi toplaması dönemidir. Başka bir deyişle, kaynak metnin çözümlenip, erek metnin işlevinin saptanması aşamasıdır. Wilss çevirinin kaynak metne bağlılığını gözönünde bulundurarak, çeviri edimini, baştan yaratma yerine, yeniden yaratma olarak değerlendirmiştir. Oysa, Kussmaul bir metnin her okunuşunda farklı bir anlam kazandığına dikkati çekerek, çevirmenin sorunlarla ilk karşılaşıp, gerek metiniçi, gerekse metindışı verilerden yararlanarak metine anlam kazandırdığı bu ilk aşamayı yaratıcı anlama olarak tanımlayıp, yaratıcılığın üretkenlikle de bağlantısını gözönünde bulundurarak çevirinin daha ilk aşamadan başlayarak yaratıcı bir edim olduğuna karar vermiştir. Kussmaul'un kaynak metinden uzaklaşarak yürüttüğü bu mantık, onun erek odaklılığı destekleyen bir yöntemi öncelikle kuramsal olarak kabul ettiğini gösterir.

Kussmaul yaratıcılıkta ikinci aşamaya "kuluçka dönemi" adını vermiştir. Bu süreçte amaç, çevirmene her türlü yargıdan uzak, hızlı düşünebilme becerisini kazandırmaktır. Sözkonusu sürecin anlığın denetimsiz alanında geçtiği düşünülecek olursa, büyük ölçekli kararların alındığı bu yaratıcı aşamada anlığın küçük ölçekli kararlar vermesine yol açacak her türlü fiziksel ve psikolojik baskıdan uzak tutulması gereği ortaya çıkar. Kaynak metinle ilgili her türlü düşünceye izin verildiği bu aşamada amaçlardan birisi de, öğrenciye beyin yıkama tekniğiyle akıcı düşünce yetisini kazandırmaktır. Kussmaul tutanaklarında sözkonusu aşamada öğrencilerin önce sözcüklerin biçimsel özelliklerinden yola çıktıkları, hızlı düşünebilme yetisini kazanmış öğrencilerin ise kısa bir aradan sonra metinle ilgili anlamsal çözümlemelere girdiğini ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz, Kussmaul öğrencileri özgür bıraktığı bu arayışı öğrencinin bilinçaltından çeviri süreciyle ilgili kararları almasına olanak sağlamak amacıyla vermeyi uygun görmüştür. Kuluçka aşamasının ardından gelen "aydınlanma" aşaması, başka bir deyişle de, beyinde şimşeklerin çakması aşaması gelmektedir. Bu aşama, zaman zaman kuluçka aşamasıyla örtüşmekle birlikte gerçekte, çeviri süreciyle ilgili sorunun aydınlığa kavuşması aşamasıdır. Kussmaul yaratıcılığın bu aşamasında birden fazla çözüm seçeneği olan sorunları gündeme getirerek çevirmene metinle ya da daha geniş bağlamda çeviri süreciyle ilgili yeni içgörüler kazandırmayı hedefler. Örneğin yazınsal metinlerden örnekler seçerek, sözkonusu metinlerde anlamsal ve işlevsel eşdeğerliği sağlamak üzere öğrencinin "kaymaya" başvurmasına zemin hazırlar. Bu, onun yaratıcılığın iki önemli unsuru "akıcılık" ve "esnekliği", anlaksal süreçleri nasıl yönlendirerek uygulama alanına geçirmeyi yöntemsel olarak başardığını gösterir. Kussmaul'ın "değerlendirme" adını verdiği son yaratıcılık aşamasında ise, bir önceki aşamada ortaya çıkan çözüm seçenekleriyle ilk hazırlık aşamasında ortaya çıkan sorunlar karşı karşıya getirilip, çeviriye son şeklini verecek kararlar alınır. Sonuç olarak Kussmaul'un geliştirdiği bu yöntem, çeviri edincini yaratıcılıkla bağdaştıran, "kapalı kutu" anlıktan yola çıkmasına karşın, anlaksal süreçleri somut verilere dayandırarak açımlayan çağdaş bilimsel ölçütlere uygun bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

Edimsel Çözümleme başlığı altındaki 3. bölümde Sözeylem kuramından yola çıkılarak, sözcelerin ya da metinlerin, yazar ve okurun zamansal, coğrafi, toplumsal konum ve rollerine bağlı olarak anlam kazanması üzerinde durulmuştur. Başka bir deyişle, metnin dilbilimsel olarak düz ya da göndergesel çözümlemesinin dışında, okur ve yazar arasındaki ilişkinin yananlamsal olarak değerlendirilmesi konusu ele alınmıştır. Kussmaul, sözce, metin ve çevirileri iletişim açısından inceleyerek çıkarımda ve yorumda bulunmanın metnin anlam kazanmasında rol oynadığına dikkati çekmek istemiştir. Buna

bağlı olarak dillerarası iletişimde Sözeylem kuramında geçen yazarın niyetiyle ilgili olarak okuru harekete geçiren "edim sözün" bulunmasında erek okurun durumu, beklentileri ve önbilgisi doğrultusunda, çevirmenin erek kitleye yorumbilimsel yaklaşımının önemine işaret edilerek, bu konuyla ilgili çeviribilimsel örnekler verilmiştir. Örneğin, Nida'nın biçimsel ve devingen eşdeğerlik kavramlarına değinilerek, devingen eşdeğerlik, "gönderge çerçevesi" ve "anlıksal sahneleme" terimleriyle edimsel olarak tanımlanmıştır. Buna göre "devingen eşdeğerlik çevirmenin ekinler arasındaki elle tutulur farklılıkları gözönünde bulundurarak farklı gönderge çerçevesinde anlüksal olarak derin yapıda benzer sahneler yaratması olarak değerlendirilmiştir. Kussmaul, bununla da kalmayıp, başta dilbilimsel bağlamda ele aldığı edimsel çözümlemeyi çağdaş çeviribilim kuramları açısından da inceleyerek, Vermeer'in çevirinin amacını erek okurun belirlediği "Skopos kuramını" ve Gutt'un, iletişim sağlama çevirmenin kararlarını erek okura göre vermesi gerektiği "Bağıntı kuramını" kendine dayanak olarak göstermiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi, Kussmaul çeviri edincini geliştirmede kuram ve uygulama arasındaki köprüyü kurmayı başarmıştır. Başka bir deyişle, öncelikle dilsel ve ekinel farklılıkların ağır bastığı kullanmalık metinleri seçerek çeviri metnin erek ekinde işlevini yerine getirmesinde edimsel çözümlemenin önemine dikkati çekmiş, ardından da sınıfta ekinel farklılıklara dayalı olarak örnek olay incelemelerinden elde ettiği verileri kuramsal alana aktarmıştır.

Kitabın sonlarına doğru, uygulama alanına ilişkin genel sorunlardan daha özel çeviri sorunlarına geçen Kussmaul, 4. Bölümde anlam çözümlemesi ve bu konuyla ilgili olarak sözcüklerin anlamının bağlamdan yalıtılmış birimler olarak düşünülmeyp, en basit şekliyle tümce düzeyinde sözdizimsel ve anlambilimsel olarak ele alınması gerektiği üzerinde durmuştur. Ne var ki, bununla da kalmayıp, sözcüklerin gücül anlamlarının metiniçi ve metindışı bağlama dayalı olarak da ele alınması gerektiğine değinen yazar, Newmark'ın "anlamsal" ve "iletişimsel" çeviriyi birbirinden ayıran sınıflandırmasına karşı çıkmış ve anlamsal çevirinin işlevsel açıdan iletişim amaçlı olduğunu savunarak Newmark'ın yukarıda sözü edilen sınıflandırmasını gereksiz bulmuştur. Buradan Kussmaul'ın anlamsal çeviriyi iletişimsel çeviriyle özdeş tuttuğu ortaya çıkmaktadır. Üstelik çeviriye bilişsel ve edimsel yaklaşımının temelinde de, iletişim amacı yatmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak, Kussmaul sözcüğün soyut anlamının öğrencinin tepeden aşağı işlemlemeyle metnin gönderge çerçevesindeki anlamın canlandırılmasıyla bulunabileceğine dikkati çekmiştir. Anlama ve çevirinin birbiriyle iletişim içersinde devingen bir süreç olduğuna değinen Kussmaul, çeviriyi, anlamının dillendirilmesi şeklinde tanımlamıştır. Bu konuda sözcük düzeyinde örneklerden yola çıkmış ve sözcüksel anlam, anla-

ma ve çeviri arasında bağlantı kurarak, sözkonusu üçlü arasında devingen bir üçgen yaratmaya çalışmıştır. Böyle devingen bir yöntem ise, ister istemez çeviri eğitimi verenleri sözcüğü sözcüğüne çeviriden uzaklaştırıp, erek odaklılığı destekleyen yöntemleri kullanmaya zorlayacaktır.

5. Bölümde çeviri yardımcı araçlarından sözlüklerin çeviri eğitimi ve uygulamasında kullanımına, Duden, Oxford ve Collins Cobuild gibi sözlüklerden örnek vererek değinen Kussmaul, tek dilli ve iki dilli sözlüklerin kullanımı ve çeviri sürecinde sözkonusu yardımcı araçların yanlış kullanılması sonucu ortaya çıkan sorunlar üzerinde durmuştur. 6. ve 7. Bölümlerde ise, çeviri eğitimi verenlerin çeviri eğitimindeki değerlendirmeleri ve çeviri dersinde dil dersi ağırlıklı yöntemlerin kullanılmasının sözkonusu değerlendirmeler üzerindeki olumsuz etkileri ele alınarak, genelde eğitim verenlerin çeviri edinçsizliğinden kaynaklanan bu tür yanlışların çeviribilimsel yöntemlerin kullanılmasıyla nasıl giderilebileceği ve bu konuda nelerin ölçüt alınabileceğiyle ilgili ipuçları verilmeye çalışılmıştır. Bence kitabın bu son üç bölümü profesyonel olarak çeviri eğitimi verenleri ilgilendiren pratik bilgileri içermektedir.

Sonuç olarak, süreç odaklı yaklaşımın benimsenerek anlıksal süreçlerin sesli tutanaklara dayalı olarak betimleyici bir yöntemle incelenmesi, bunlardan çıkan verilerin kuramsal alanla ilişkilendirilmesi, Kussmaul'un bir yandan bilimsel olarak Holmes'un öne sürdüğü çağdaş bilimsel yöntemlerden yana olduğunu kanıtlarken, öte yandan da çeviri süreciyle ilgili anlıksal kararlarda anlamsal ve edimsel çözümlemelere geniş ölçüde yer verilmesi onun çeviri edincini geliştirmeye yönelik erek odaklılığı destekleyen bir yöntem kullandığını gösterir. Bu arada Kussmaul'ın "In the same way as with grammatical rules, after some time of training and practice these processes may very well become internalized thus ensuring speedy and economical translation." (agy.:37) şeklindeki sözleri onun bu yöntemi kullanmasındaki gerçek amacın, anlıksal süreçleri açığa çıkarmaktan çok, çeviri sürecindeki işlemleri içselleştirmek ve günün koşullarına uygun profesyonel çevirmenler yetiştirmek olduğu unutulmamalıdır.

5.2.5 Kaynak Metin-5

TINAZ, Rasin 1982: Fen ve Kimya Fakülteleri İçin Çeviri Kursları Çalışma Kılavuzu; İstanbul, Nazım Terzioğlu Matematik Araştırmaları Enstitüsü Baskı Atölyesi, 128 s.

Sözkonusu kitap, Basit Tümce ve Birleşik Tümce olmak üzere temelde iki bölümden oluşmuştur. Basit tümcelemlerle ilgili birinci bölümde önce Kimya,

arkasından Fen konusuyla ilgili basit tümce örnekleri alıştırmaya başlığı altında sıralanmış, ardından da yine aynı konu alanıyla ilgili sınıflandırmaya dayalı olarak metin parçalarından örnekler verilmiştir.

Birleşik Tümce başlığı altındaki ikinci bölüm ise, Zarf, Sıfat ve İsim tümcecikleri olmak üzere üç konu başlığı altında toplanmış, öncelikle bu tümcecikleri oluşturan bağlaçların kullanıldığı tümcelerden örnekler konu alanlarına göre ayrılarak Alıştırma başlığı altında sıralandırılmış, ardından hem dilbilgisel konu başlığına hemde konu alanına uygun metinler verilmiştir. Önce başlıkta sözü edilen bağlaçlara uygun metinler seçilmiş, ardından da kitap ilerledikçe bir önceki bölümde ele alınan bağlaçların geçtiği karma metinlere yer verilmiştir. Başka bir deyişle, kitapta basit tümcelerden birleşik tümcelere doğru dikey, yan tümcelerin sayısal artışına göre dilbilgisel olarak yatay bir sıralama izlenmiştir. Ben buradan, yazarın çeviri sorunu olarak sadece dilbilgisel olarak tümcelerin karmaşıklığını ölçüt aldığı sonucuna vardım. Üstelik yazarın gerek alıştırmaya bölümünde, gerekse metinler bölümünde yöntemsel olarak hiç bir bilgi ya da açıklamada bulunmaması, benim bu konudaki düşüncemi biraz daha pekiştirdi. Ayrıca, kitabın sonuna yukarıda sözü edilen konu alanıyla ilgili bir sınıflandırmaya girmeden her iki konu alanı için ortak olarak hazırlanmış bir terimceye yer verilmiştir.

Yazar, Önsöz'de kitabının Fen ve Kimya Fakültelerinde okuyan öğrencilerin sınıf çalışmalarında kullanılmak üzere özellikle hazırlandığını, bununla birlikte, sözkonusu alanlarda doktora çalışması yapanlara ve Yabancı Dil Düzey Belirleme sınavına gireceklere de yararlı olacağını belirtmiştir. Yazarın amacı yukarıda sözü edilen erek kitlenin kendi konu alanıyla ilgili metinleri anlayıp çevirebilmelerini sağlamaktır. Bu amaca uygun olarak yazar belli bir düzeyde yabancı dil bilgisine sahip öğrencilere seslenmiş ve bu nedenle de dilbilgisel hiç bir açıklamaya yer vermediğini açıkça belirtmiştir. Ne var ki, dilbilgisel hiç bir açıklamaya yer verilmemekle birlikte, kitaptaki konu başlıklarından yazarın dilbilgisel sınıflandırmaya dayalı bir izlekten yola çıktığı anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, yazarın çizdiği izlenince ister istemez uygulamacıyı çeviri edincinden çok dil edincini geliştirici bir yöntem kullanmaya zorlamaktadır. Yazarın öğrencilere önce dilbilgi odaklı, konu alanıyla ilgili tümce düzeyinde, ardından da metin düzeyinde örnekler seçerek onlara bol bol çeviri alıştırmaları yapmalarını sağlayacak gereci sunması, onun çeviri eğitiminde "çeviri yapıla yapıla öğrenilir" savından ve bu sava dayalı olarak kendi kişisel deneyimlerinden topladığı verilerden yola çıktığını gösterir. Yazar kitabında öncelikle dilbilgisel konu başlığıyla ilgili çeviri alıştırmalarına yer vererek tümdengelimli yöntemi seçmiştir. Başka bir deyişle, yazar öğrencinin dilbilgisel kuralları içselleştirerek çeviri edincini kazanacağını

düşünmüştür. Böyle bir yöntem ise, çeviri edimini yaratıcılıktan uzaklaştırıp, öğrencinin kaynak metin odaklı dilbilgisel çözümlemelere dayalı güdümler geliştirmesine neden olacaktır. Bununla birlikte, sözkonusu geleneksel çeviri eğitimi yönteminin günümüzde de yaygın olarak kullanıldığı yadsınamayacak bir gerçektir. Çeviri eğitiminin bu şekilde hiç anlksal işlemlere girilmeden ve erek dil ve ekini hiç gözönünde bulundurmadan salt dilbilgisel denklemlere indirgenerek verilmesi ise, çevirmen adayının yönlemsel bilgiyi uzun bir zaman diliminde deneme-yanılma yoluyla öğrenmesine neden olacaktır.

Kitapta ne kaynak odaklı, ne de erek odaklı hiçbir kurama yer verilmemesi, yazarın başta öne sürdüğü amacına uygun olarak özel konu alanlarıyla ilgili çeviri eğitimi kitaplarında haklı nedenlere dayanabilir. Sözkonusu kitapların özellikle uygulama alanının amaçlarına hizmet etmesi, yazarın çeviribilimle ilgili kuramlara özel olarak yer vermesini gerektirmez. Ne var ki, burada bence önemli olan çeviribilimle ilgili kuramsal çalışmaların uygulama alanına geçirilememiş olmasıdır. Gerçi kitabın yayınlandığı tarihlerde henüz bu alanda çalışma ve inceleme yapacak bölümlerin henüz üniversitelerde kurulmadığı ve ilk çeviri bölümünün Hacettepe üniversitesinde Mütercim-Tercümanlık adıyla 1982-1983 öğretim yılında (Doğan 1997: 144) kurulduğu gözönüne alınacak olursa, yazarın kuramsal bilgiye dayalı hiç bir veriden yararlanmaması ve kuramsal alanla uygulama alanı arasında köprü kuramaması haklı görülebilir. Başka bir deyişle, Toury'nin de değindiği gibi, yazarın çeviribilimsel yöntemleri kullanamaması, kuramsal alanda çalışma yapmakla yükümlü çeviribilim bölümlerinin henüz o tarihlerde kurulmamış olması, yazarın uygulama alanında yanlış bir yöntemle başvurmasına neden olmuştur. Gerçi bu kitapta seçilen metinlerin özel konu alanına yönelik kullanmalık metinler olması, çeviri eğitimini verenin çeviri edincine dayalı olarak erek odaklı bir yöntemle uygulamaya sokulabilir. Ancak bu durumda uygulamayı yapanın dilbilgisel çözümlmeler yerine, kitapdaki özel konu alanıyla ilgili metinleri iletişim odaklı bir yöntemle ele alarak, kullanmalık metinlerin yazarın okura götürülmesi şeklindeki amacına uygun, örneğin Kussmaul'ın uygulama alanına yönelik kuramında öne sürdüğü şekilde yaratıcılığı ve çözüm bulma güdümlerini geliştirici yöntemlere başvurması gerekir. Bu, kuşkusuz yazarın yöntemine taban tabana ters düşer. Bence, yazar Tınaz bu kitabı gerçekte dünya bilgisi olan herkesin çeviri yapabileceği savından yola çıkarak yazmıştır. Oysa, Wilss'in çeviribilimle ilgili olarak değindiği gibi, kitaptaki Çeviribilim konusundaki geçmişteki yöntembilimsel eksiklik yazara da yansımış ve onun 'Bu kılavuz, bir okutman aracılığıyla öğrencilerin kendi branş metinlerini okuyup, anlama ve çevirmelerini sağlayacak bir çalışma için hazırlanmıştır.' (Açıklama) şeklindeki sözlerini yerine

getirememesine neden olmuştur. Sonuç olarak, böyle bir yöntemle dilbilgisel çözümlenmelere dayalı "sözcüğü sözcüğüne" çeviri yönteminin dışında hiç birşey öğrenilemeyeceği gibi, erek kitlenin yabancı dilde okuma anlama becerisini kazanması bir yana, okuma anlama dışında çeviri amaçlı metin çözümlemesini gerektiren çeviri edincini de geliştirmesi sözkonusu olamaz.

5.2.6 Kaynak Metin-6

BAKER, Mona 1992: *In Other Words*, London, Routledge, 262s.

Kitap, Giriş, Önsöz, Sözcük Düzeyinde Eşdeğerlik, Dilbilgisel Eşdeğerlik, Metinsel Eşdeğerlik: İzleksel ve Bilgi Birimleri ile ilgili Yapılar, Metinsel Eşdeğerlik: Bağlılık ve Edimsel Eşdeğerlik olmak üzere toplam altı bölümden oluşmuş, ayrıca kitaba sözkonusu bölümlerde geçen kaynak metinler ve kitapta geçen terimlerle ilgili bir sözlük eklenmiştir. Erek kitle olarak profesyonel çevirmenlere seslenilmekle birlikte, çeviri eğitimi verenlerin de bu kitaptaki örneklerden yararlanabileceği söylenmiştir. Yazarın amacı çevirmenliği "zanaat" olmaktan çıkarıp, ona saygın bir konum kazandırmaktır. Bundan ötürü kitapta uygulamadan çok kuramsal bilgiye ağırlık verilmiştir. Ne var ki, kuramsal bilgi çeviribilimden çok dilbilim ağırlıklıdır. Çeviri sorunları dilbilimsel bir bağlamda ele alınıp, yine dilbilimsel bir yöntemle açıklanıp, çözümlenmeye çalışılmıştır. Öteki çeviri kitaplarının genellikle birbirine benzer dilleri ölçüt almasına karşın, Baker Almanca, Arapça, Rusça, Çince, İtalyanca gibi birbirinden farklı diller üzerinde örnekler vererek çok dilliliği kendine ölçüt almıştır. Yukarıda geçen her konu başlığıyla ilgili bölümde geri çeviri yoluyla kaynak metin ve erek metin arasındaki fark ve nedenleri açıklanmış ve bu yolla erek kitleye çeviri edinci kazandırılmaya çalışılmıştır. Başka bir deyişle, yazarın geri çeviriye başvurması çevirinin doğru ya da yanlışlığının sağlanmasından çok, çok dilliliğin sorun yaratmasını engellemek içindir.

Önsözde, yazar kitabının amacı ve kullandığı yöntem konusunda bilgi vermiş ve sözkonusu yöntemle ilgili gerekçelerini öne sürmüştür. Hemen ardından Sözcüksel Düzeyde Eşdeğerlik konusuna geçerek önce sözcük tanımını, ardından da sözcük ve anlamı konusunda bilgi vererek çeşitli dillerde sözcükler arasında birebir eşdeğerlik olamayacağını, bu yüzden de sözcüklerin çevirilmesinde biçimbirimleri ölçüt almanın daha yararlı olacağına değinmiştir. Ardından sözcüksel düzeyde eşdeğerlikle ilgili ekinsel ve dilsel farklılıktan doğan sorunların kaynak dilden örnekler üzerinde erek dille karşılaştırmalı olarak sözcüğü sözcüğüne geri çeviri yoluyla açıklanıp, profesyonel çevirmenlerin bu sorunlarla ilgili ne gibi yöntemlere başvurduğu gösterilmek istenmiştir. Bu sorunlar dilbilimsel terimlerle adlandırılarak tanım-

lanmış ve bu şekilde çeviri sürecinde çıkan çeviri sorunlarına akademik bir nitelik kazandırılmak istenmiştir. Sözcük düzeyinin üzerinde eşdeğerlikle ilgili 3. Bölümde sözcüksel gönderge çerçevesi genişletilerek, bu kez eşdizimlilik, kalıplaşmış ya da zamana ve coğrafik konuma dayalı deyimler 2. Bölümde kullanılan aynı yöntemle ele alınarak, çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde özellikle çevirmenin yorumlama yetisi ve dil kullanımsal duyarlılığı üzerinde durularak, önce kaynak metinde sorun yaratacak kalıplaşmış ya da yeni deyimler işaretlenmiş, ardından da erek metinde çevirmenin çözümü üzerinde ekinsel ve dilsel açıklamalarda bulunulmuştur. Sözkonusu öğeler, metnin bağlamından kopuk bir şekilde ele alınmış ve çevirmenin bu kararı niçin ya da neye dayalı olarak aldığı konusuna gereğince yer verilmemiştir. Başka bir deyişle, bu deyimler ve eşdizimli sözcükler dil edincini geliştirmeye yönelik bir yöntemle ele alınıp metiniçi bağlamla, metindışı bağlam birbiriyle buluşturulmadığından, 2. bölümdeki sözcüksel eşdeğerlik konusu bu kez sözcüklerin edimsel eşdeğerliği şeklinde sürdürülmüştür.

4. Bölümde dilbilgisel eşdeğerlik konusu ele alınmış ve dilbilgisel olarak sayı ve cins konularından yola çıkılarak çevirmenin dilbilgisel kurallara uyma zorunluluğu üzerinde durulmuştur. Diller arasındaki sözdizimsel farklılıklara dikkat çekilerek, iletişimde dilbilgisel düzeneğin önemi vurgulanmış ve Jakobson'un ya da Nida'nın iletişim sağlanmasında kaçınılmaz olarak dilbilgisel düzeneğe gerek olmadığı yolundaki düşünceleri çürütülmeye çalışılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak genellikle tümce düzeyinde örnekler verilmiştir. Yazar 4. Bölümün sonuna doğru metin kavramını ele alarak, 'metni' dil düzeneğinden çok dil kullanımına dayalı soyut bir düzenek olarak tanımlamıştır. Buna göre sözcükler ve dilbilgisel öğeler tek başına anlamsal bir değer taşımamakla birlikte, iletişim durumunda anlamsal bir güç kazanmakta ve metnin anlamsal olarak bütünlüğünün sağlanmasında önemli rol oynamaktadırlar. Yazar, çevirmenin kaynak metni sözcüğü sözcüğüne çevirmek yerine önce kaynak metindeki iletiyi tam olarak anlayıp, sonra erek ekin ve dil normlarına bağlı kalarak sözcük ve dilbilgisel düzeneği metinde söylem oluşturacak şekilde kullanması gerektiğini öne sürer. Buradan yazarın dilbilgisel düzeneğin metnin kurulmasında tek başına yeterli olmadığını kendinin de kabul ettiği ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle, yazarın iletişim konusunda Jakobson ve Nida'nın dilbilgisel düzenekle ilgili olumsuz görüşlerine karşı çıkmakla birlikte, metin düzeyinde onlarla aynı görüşü paylaştığı sonucu ortaya çıkar. Ne var ki, Baker'ın konuya onlardan farklı olarak sözcük düzeyinde eşdeğerlikten değil de, metin düzeyinde eşdeğerlik arayışına girerek, bu amaçla metnin anlaşılır kılınmasında önemli rol oynayan söylem ve söylemi oluşturan öğelerden yola çıkması ilginçtir. Başka bir deyişle, metinsel eşdeğerlik konusunda "kabul

edilebilirliği" ölçüt almaya çalıştığı ortaya çıkmaktadır. Ne var ki, "kabul edilebilirlik" çeviribilimsel ölçütlerden değil de, dilbilimsel söylemden yola çıkılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Baker, 4. Bölümde açıklamaya başladığı "metin" konusunu, 5. Bölümde Metinsel Eşdeğerlik başlığı altında sürdürmüş ve bu konua ilişkin hangi yöntemlere başvurulabileceğini örnekler üzerinde göstermeye çalışmıştır. Bu bağlamda metinde söylemi başlatma ve sürdürmede önemli rol oynayan izlek ve bilgi birimleri konusu öncelikle ele alınmıştır. Sözkonusu bölümde aynı zamanda Baker'ın kuramsal olarak kendisine hangi dayanağı seçtiği konusuna uzunca yer verilmiştir. Bu açıdan bu bölümün uygulamadan çok kuramsal alanla ilgili olduğu söylenebilir. Ne var ki, kurama ağırlık verilmesi, Baker'ın çağdaş erek odaklılığı destekleyici çeviribilimsel kuramlardan yararlanması anlamına gelmediği gibi, çeviribilimle ilgili kendi geliştirdiği bir kuramı öne sürmesi anlamına da gelmez. Gerçekte Baker'ın kitabında bu şekilde kuramsal bir bölüme yer vermesi, dilbilimsel kuramlar aracılığıyla kendi kullandığı bireysel yöntemine bir gerekçe gösterme amacını taşır.

Bu konuyla ilgili olarak Baker, önce Halliday'in İngilizceyi ölçüt olarak metnin bağdaşıklığı konusunda izlekle ilgili düşüncelerine, ardından da yine aynı konuyla ilgili olarak Firbas'ın iletişimin devingenliğinden yola çıkarak öne sürdüğü görüşlerine yer vermiştir. Halliday metinde bağdaşıklığı, izlek ve odak arasındaki ilişkiyi ele alarak incelemiştir. Buna göre, dikkati önce izleğin tümce içersinde baştaki konumuna çekerek, izlek konumundaki sözcüklerin metinde başta yer almasının, metnin bağdaşıklığı üzerindeki önemi üzerinde durmuştur. Anlıksal olarak genelde söyleyen/yazarın bilinen bilgiden yeni bilgiye doğru bir yön çizdiği gözönüne alınarak, bir yandan izleğin "verilmiş" bilgiyle ilişkisi kurulurken, öte yandan da "odağın" yeni bilgiyle ilişkisi kurulmuştur. Kuşkusuz, yazarın okura götürülmesi gerektiği kullanmalık metinlerde metnin "anlaşılabilirliği" açısından bu şekilde bir izlek çizilmesi kaçınılmazdır. Bu durumda hem izlek ve odak, hem de "verilmiş bilgi" ve "yeni bilgi birimi" arasında bir bağlantı kurulmuş olmaktadır. Ne var ki, yazarın izleği kendi seçmek istemesi, başka bir deyişle, söylemi yeni bilgiyle kendi başlatmak istemesi durumunda, söylemi başlatan öğeyi sözdizimsel sıralamayı bozarak tümcenin başına getirmesi ister istemez normalde "belirtisiz" konumda bulunan odağı, "belirtili" konuma sokacak ve dilbilgisel kurallarla, çeviri metnin kabuledilebilirliği arasında gerilime neden olacaktır. Bu durumda, "verilmiş bilgi", odağın konumuna geçerek, metin parçasında yeni bir izlek çizilmiş olacaktır. Buna göre, izleğin "verilmiş" bilgi birimiyle bağlantısı ortadan kalkacak, sözdizimsel olarak "yeni bilgi" izleğin "belirtili" konumuna, "verilmiş" bilgi odağın "belirtisiz" konumuna düşecektir. Halliday'in bağ-

daşıklık açısından irdelediği "izlek+odak" şeklindeki bu akış kuşkusuz İngilizce gibi sözdizimsel sıralamaya sıkı sıkıya bağlı olmayan dillerde sorun yaratmamakla birlikte, sözdizimsel sıralamaya bağlı dillerde iletişim açısından sorun yaratacaktır. Bu konuyla ilgili olarak, Baker sözlü dilde yeni bilginin vurgulama ya da tonlama yoluyla bildirilebileceğine, öte yandan yazılı dilde noktalama işaretleri ve farklı baskı yöntemleri kullanarak bilginin yeniliğine işaret edilebileceğine değinmiştir.

Halliday'in ardından bu konuyla ilgili olarak İşlevsel Tümce Kuramından yola çıkan ikinci kuramcı Firbas'ın İletişimsel Devingenlikle ilgili görüşlerine de yer veren Baker, onun metinde söylemin sürdürülmesine yarayan unsurun "yeni" bilgi olduğu şeklindeki düşüncelerinden de söz eder. Ne var ki, Firbas bu savını öne sürerken belli ki yukarıda da sözünü ettiğim gibi Halliday'in yazarın söylemi başlatmada ve kurmada gerekirse yeni bilgiyi izlek konumuna getirip, onu belirtili konuma sokabileceği şeklindeki görüşünü gözardı ederek, iletişimin devingenliği açısından söylemi odaktan izleğe doğru bir yönde kurmak gerektiğini öne sürmüştür. Bu şekilde, Halliday'in kullanılmalık metinler için çizdiği "izlek+odak" çiftini, "odak+izlek" şeklinde değiştirdiğini düşünmüştür. Sonuç olarak, temelde her iki dilbilimcinin de izleksel açıdan aynı görüşü paylaştığı ve her ikisinin de öncelikle gerek izlek gerekse odak olsun metinde bağdaşıklık açısından sıralamanın önemine dikkat çektikleri ortaya çıkar. Ne var ki, Firbas savını sadece İngilizce'ye dayalı olarak öne sürmemiş, çok dilli örneklerden yola çıkmış ve sözdizimsel farklılıkların bilginin akışını ne yönde etkilediği üzerinde durmuştur. Baker, buna bağlı olarak, her dilin sözdizimsel sıralamasının farklı olduğu gibi, bu sıralamaya sıkıca bağlı olan dillerde, örneğin, "özne+yüklem" sıralamasından şaşmayan dillerde yüklemi adlaştırmamanın, ya da yüklemi kaynak metinde olduğu gibi değil de, erek dil normlarına uygun olarak yeniden düzenlemenin veya etken/edilgen şeklinde çatı değiştirmenin izlekteki çizgisel akışı sağlayabileceğine değinmiştir. Kuşkusuz Baker'ın uygulama alanıyla ilgili bu yöntemsel önerileri kuramsal alana dayalı gibi görünmekle birlikte, gerçekte çeviri eğitimi açısından küçük ölçekli güdümler kullandığını göstermektedir. Çeviri sürecinin ve çeviri metinlerinde çevirmenin hangi gerekçeyle bu yöntemlere başvurduğunun açığa çıkartılamaması, Baker'ı geniş ölçekli yöntemler kullanmaktan alıkoymuş ve çeviri eğitimini dilbilimsel kuramlar çerçevesinde ele almaya zorlamıştır.

Metinsel Eşdeğerlik konusunun sürdürüldüğü 6. Bölümde "Bağlaşıklık" konusu ele alınarak, sözcüksel, dilbilgisel öğelerin metiniçi bağlamda oynadıkları rol üzerinde durulmuştur. Bu konuyla ilgili olarak önce metin parçasındaki göndergeler incelenmiş, ardından da metinde nedensellik, karşıtlık,

süreklilik ve sonuçlandırmada önemli rol oynayan bağlaçlar ele alınmıştır. Son bölümde ise Edimsel eşdeğerlik konusuna değinerek, bağlaşıklık ve bağdaşıklıkla metnin edimsel eşdeğerliğinin sağlanmasındaki önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Buna göre, bağlaşıklık aracılığıyla bir yandan, sözcükler arasındaki ilişki sayesinde metnin yüzeysel yapısı oluşturulurken, öte yandan da metindeki kavramsal ve anlamsal ilişkilerle ilgili örgünün, başka bir deyişle de, bağdaşıklıkla nasıl kurulduğu örnekler aracılığıyla gösterilerek, bağlaşıklık ve bağdaşıklık kavramları arasında bir bağlantı kurulmak istenmiştir. Çeviride edimsel eşdeğerlik ise, sözkonusu bağlantı gözönünde bulundurularak, önce kaynak metnin yüzeysel yapısının, ardından da kavramsal örgüsünün çözülüp, erek dilde "kabul edilebilirliğin" ölçüt alınmasıyla sağlanacağı üzerinde durulmuştur. Başka bir deyişle, Baker'a göre, edimsel eşdeğerliğe ancak doğrudan kaynak metnin bağlaşıklık ve bağdaşıklık açısından çözümlenip açıklanmasıyla ulaşılır. Oysa böyle bir yöntemle çeviri edincinden çok, dil edinci geliştirilir. Kaynak metnin çeviri amaçlı çözümlenmesi yerine, dilbilimsel çözümlenmelere gidilmesi erek kitleyi ister istemez edimsel eşdeğerlik arayışından uzaklaştırıp, kaynak metin normlarına yaklaştırarak çeviride kaynak odaklı yaklaşımı benimsemesine yol açar. Baker, "Edimsel Eşdeğerliğe" erek ekinden ve erek dilin deyimselliğinden yola çıkarak değil de, kaynak metnin çözümlenerek yorumlanmasından ortaya çıkan sezdirimler aracılığıyla ulaşılabileceğini savunmuştur. Bu nedenle, edimsel eşdeğerlikle ilgili ekin ve dilin deyimselliğinden kaynaklanan farklılıkları öncelikle kaynak metnin bağlaşıklık ve bağdaşıklıkla mantıksal çıkarımlarda bulunarak çözüme yolunu önermiştir.

Sonuç olarak, Baker'ın erek ekinden yola çıkmadığı, çeviri eğitiminde kaynak odaklı yaklaşımı benimseyerek "tabandan yukarı işleme" yöntemini seçtiği kitaptaki sözcükle başlayıp edimsel eşdeğerlikle sonlanan konu başlıklarının sıralanışından bile açıkça anlaşılmaktadır. Kuşkusuz, Baker'ın kaynak metin odaklı bu yöntemi bize, bir yandan, Newmark'ın kaynak odaklı yaklaşımını anımsatırken, öte yandan, onun Kussmaul'ın çeviri sürecindeki "tepeden aşağı" ve "tabandan yukarı" anlaksal işlemleri birleştiren erek odaklı yönteminden oldukça uzaklaştığını da gösterir. Baker'ın bu kitabı, bize onun çeviri ediminini Modern Dilbilimin bir uzantısı olarak gördüğünü ve tezimde "çeviribilimin" ikinci evresi olarak adlandırdığım "dilbilim evresinden" "çeviribilim evresine" geçemediğini kanıtlar.

5.2.7. Kaynak Metin-7

5.2.7.1 YARMALI, E. Sabri 1997: Çeviri Tekniği (Dilbilgisi), İstanbul, Timaş Yayınları, 448s.

5.2.7.2 YARMALI, E. Sabri 1997: Çeviri Tekniği(Çözümleme), İstanbul, Timaş Yayınları, 416s.

İnceleyeceğim kaynak, "Çeviri Tekniği" adıyla "Dilbilgisi" ve "Çözümleme" olmak üzere iki kitaptan oluşmaktadır. Her iki kitap da, aynı yazar ve aynı yayınevi tarafından çıkartıldığından, birbirinin devamı şeklindeki bu iki kitabı aynı kaynak başlığı altında incelemeyi uygun gördüm. Ayrıca, yazarın amacı ve seslendiği erek kitle her iki kitap için de geçerli olduğundan, her iki kitabın da ortak yönleriyle ilgili bilgiyi bu giriş bölümünde vermenin daha doğru olacağını ve bu şekilde yazarın sözcükten karmaşık tümceye uzanan izleğini daha açıkça sergileme olanağına kavuşabileceğimi düşündüm.

Yazar, her iki kitabı "Dilbilgisi" ve "Çözümleme" adlarıyla birbirinden ayırmakla birlikte, ikisini de "Çeviri Tekniği" başlığı altında toplamıştır. Bu başlık kuşkusuz okurda bu kitapların çeviri eğitimi ve yöntemleriyle ilgili olacağı düşüncesini yaratmakla birlikte, "Dilbilgisi" başlıklı kitabının önsözünde yazarın gerçekte amacının, yabancı dili "araç olarak" çeviri yöntemiyle öğretmek olduğuna anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, yazar çeviriyi araç olarak kullanmakla kalmayıp, yabancı dili de araç olarak görmektedir. Yazarın "Amaç, dili araç olarak öğrenmektir. Başka bir deyişle dilin tamamı değil, yalnızca gereksinilen bölümleri öğrenilecektir.(Önsöz)" sözleri de onun ne "yabancı dili", ne de "çeviriyi" öğretmeyi kendine amaç seçmediğini gösterir. Yazarın amacını kesin olarak saptamaması ise çağdaş dil anlayışına olduğuna kadar, çağdaş çeviribilim kuramlarına da ters düşmektedir. Vermeer'in "Skopos Kuramındaki "amaçla" ilgili düşünceleri gözönüne alınacak olursa, yazarın daha en baştan gerek dil, gerekse çeviri eğitimi konusunda ne denli basite indirgeyici bir tutum sergilediği ortaya çıkar. Genelde yazarın amacıyla seslendiği erek kitle birbiriyle özellikle bağlantılı olmakla birlikte, üstelik de yazarın kitabının kısıtlı süre ve olanaklara sahip kişilere seslendiğini belirtmesine karşın, sözkonusu kitapların aynı zamanda üniversite ve özel dersanelere de seslenecek nitelikte olduğuna öne sürmesi, bununla da kalmayıp her iki kitabının önsözünün sonunda "Bu yapıtın okuyucu ve araştırmacılara yararlı olması umuduyla" şeklinde bir dilekte bulunması onun gerçekte çok geniş bir erek kitle yelpazesine seslenmeyi hedeflediğini açığa vurur. Yazarın amacı ve seslendiği erek kitleyi bu şekilde belirledikten sonra, yazarın başta verdiği amacı ne şekilde gerçekleştirdiği konusunda bilgi vermek üzere sırasıyla kitapları inceleyip yazarın yöntemiyle ilgili bilgi vermeye ve sözkonusu kitapları çeviri eğitimi açısından irdelemeye çalışacağım.

5.2.7.1 Çeviri Tekniği (Dilbilgisi)

YARMALI, E. Sabri, 1997: Çeviri Tekniği (Dilbilgisi), İstanbul, Timaş Yayınları, 448s.

Dilbilgisi başlıklı kitap Sözcük ve Öge, Sözcük Dizini, Uyum, Zaman, Tanımlık, Ad, Adıl, Sıfat, Belirteç, İlgeç, Bağlaç ve Dolaylı anlatım olmak üzere oniki bölümden oluşmuştur.

Sözcük ve Öge başlıklı 1. bölümde dilbilgisel öğelerin tanımına yer verilmiş ve hemen ardından da Yunanca ve Latince kökenli ön ek ve son eklerin ne anlama geldiği açıklanarak İngilizcede sözkonusu eklerden türetilerek oluşturulan sözcüklerin ayrıntılı tabloları çıkartılmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi, yazarın daha kitabının 1. bölümünde hem çağdaş dil eğitimine, hem de çeviri eğitimine ters düşen bir yaklaşımla konuya girdiği anlaşılmaktadır. Yazara göre sözcüklerin ve dilbilgisinin bilinmesi bir dili öğrenmede en kısa ve en ekonomik yoldur. Ne var ki, yazarın seçtiği başlığa karşın, sözkonusu yöntemle çeviri öğrettiğini hiç değilse öne sürmemesi, bence düşündürücüdür. Çünkü genelde çeviri eğitiminde Wilss'in de değindiği gibi yaygın kanı sözcük ve dilbilgisini bilen herkesin çeviri yapabileceği şeklindedir. Bu bölümde benim ilgimi çeken ikinci bir konu ise, yazarın doğrudan İngilizce kökenli sözcükleri değil de, yabancı kökenli kelimelerden türetilen sözcükleri öğretmeyi seçmesidir. Oysa sözkonusu sözcüklerin yeni başlayanlar açısından bu şekilde öğrenilmesi olanaksız olduğu gibi, yazarın basitten zora tümevarımlı bir yöntem kullandığı şeklindeki savıyla da çelişkilidir. Ne var ki yazarın dilbilgisi konusunda bu sava bağlı kaldığını söylemek gerekir. Ayrıca yazar sözcükle ilgili bütün bilgiyi bu bölümde vermiş, sonraki bölümlerde ise sözcüklerle ilgili hiç bir bilgi verilmemiştir.

Kitabın "Sözcük Dizini" konusunun ele alındığı 2. Bölümünde ise, tümcenin öznesinden başlayarak öncelikle özneyle ilgili ad, adıl, öznel adıl, iyeli adlı gibi öğelere yer verilmiş, ardından özne olarak kullanılacak sıfatlar, özneyle ilgili soru kelimeleri, mastar ve ulaçlardan söz edilmiştir. Bundan sonra tümcenin ikinci önemli ögesi nesneye geçilerek öznedele alınan konuların ayrıntıları farklı örneklerle yeniden ele alınmıştır. Ardından da "ulaçlar" konusuna geçilmiş ve konu sözdiziminde özellikle ele alınan nesne veya özneyle bağdaştırılarak nesnel ya da öznel tamlamalar bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu konuyla ilgili örneklere gelince, "I saw them swimming" (agy.:135) şeklindeki bir tümcenin "Ben onları yüzüyor gördüm" şeklinde çevirilmesi, yazarın çeviri konusunda "sözcüğü sözcüğüne" çeviri yöntemini seçtiğini gösterir. Üstelik yazarın sadece "isim ve sıfat tamlamalarından" söz etmek yerine, "them swimming" birarada ele alıp, nesnel

tamlama olarak tanımlamasından, onun hem dilbilgisel kurallarını zorladığı, hem de kendisinin başta öne sürdüğü uygulama yöntemine ters düştüğü ortaya çıkar. Aynı konu içerisinde sıfat tümceciklerine de yer verilmiştir. Ne var ki, yazarın bu konuyla ilgili olarak "I consider her what a girl should be" (agy.:137) şeklindeki tümceyi, "Ben onu bir kızın olması gerektiği gibi varsayırım" şeklinde çevirmesi ve kaynak dilde tümcenin altı çizili kısmını, nesneyi niteleyen "Sıfat Tümceciği" olarak tanımlaması onun kaynak dili dilbilgisel olarak da yanlış algılayıp yorumladığını gösterir. "Eylem" (Fiil) konusunun da ele alındığı bu bölümde, sözkonusu öge "özne + nesne + yüklem" şeklinde söz dizimi bağlamında değil de, tek başına değerlendirilmiştir. Buna bağlı olarak fiillerin çekimleriyle ilgili tablolara, yardımcı fiillere ve fiillerin etken, edilgen ve ettirgen çatılarıyla ilgili bilgilere uzunca yer verilmiş; ne var ki, bu ögenin sözdizimi içerisindeki işlevine hiç değinilmemiştir. Başka bir deyişle yazar fiillerle ilgili ayrıntılara girmekten, ana konu başlığından sapmış ve dilin yüzeysel yapısıyla ilgili dilbilgisel konularda bile başta çizdiği izlekten ayrılmak zorunda kalmıştır.

Kitabın "Uyum" başlığı altındaki 3. Bölümde eylem konusu yeniden ele alınmakla birlikte, bu kez özne ve eylem arasındaki ilişkiye ağırlık verilmiştir. 4. Bölümde eylem konusu bu kez "Zaman" başlığıyla yeniden sürdürülmüştür. Zamanlara göre olumlu, olumsuz, soru şeklindeki düz tümceler üzerinde durulmuştur. Başka bir deyişle, yazarın 2. Bölümde ele aldığı eylem konusu farklı başlıklar altında sürdürülmüştür. Bu ise yazarın kitabında kısır bir döngü içersine girdiğini gösterir. 5. Bölümde bu kez "a, an, the" şeklinde tanımlıklar üzerinde durularak konuyla ilgili örnekler verilmiştir. 6. Bölümde, 2. Bölümde "özne" başlığıyla ele alınmış olan "ad" konusuna yeniden dönülerek, bu kez konuyla ilgili olarak soyut, somut, özel, cins, sayılabilir, sayılamaz adlar üzerinde durulmuştur. Ne var ki, konunun sayılamaz ad'la ilgili bölümünde 5. Bölümde söylenmiş olan "Nehir, okyanus, sıradağ adlarından önce belirtilen tanımlık kullanılır" şeklindeki ifade unutulmuş, "Himalayas" şeklindeki örneğin başına "the" getirilmemiş, bunun yerine bu sözcüğün başına "a, an" getirilemeyeceğinden söz edilmiştir. Buradan yazarın yöntemsel olarak yaklaşımı bir yana, bilgi yükü olarak da eksikliği ortaya çıkmaktadır. "Adıl" başlıklı 7. Bölümde ise, yine aynı dilbilgisel yöntem kullanılmıştır. 8. Bölümde Sıfat konusu ele alınarak, nitelik, nicelik, sayısal, belirtili, belirtisiz vb. şeklinde ayrıntılı bir sınıflandırılmaya gidilmiştir. Bunun yanı sıra, sıfatların "eşitlik, üstünlük, en üstünlük" derecelerinden söz edilmiştir. 9. Bölümde "belirteçler" konusu, tür ve tümce içerisindeki konumlarına göre önce basit tümceler içerisinde incelenerek, ardından belirteçlerin devrik tümce içerisindeki kullanımlarına değinilmiştir. Bölümün son kısmında ise, "belirteçler" ve "za-

man" arasında köprü kurularak, hangi belirteçlerin, hangi zamanlarda kullanıldığıyla ilgili listeler çıkartılmıştır. 10. Bölümde, "İlgeçler" in tümce içerisindeki işlevleri ve kalıplaşmış deyimlerdeki kullanımları üzerinde durularak yine konuyla ilgili uzun listelere yer verilmiştir. 11. Bölümde "Bağlaçlar" tek tek Türkçe karşılıklarıyla verilerek, örnekler üzerinde gösterilmeye çalışılmıştır. En son, 12. Bölümde ise, "Dolaylı Anlatım" konusuna geçilerek, işlevi ve ne için dolaylı anlatıma başvurulduğu konusuna hiç değinilmeden sadece biçimsel değişikliklerden söz edilmiştir.

Yukarıda kısaca değindiğim izlekten de anlaşılacağı gibi, yazar temelde bütün konuların bir özetini 2. Bölümde vermiş, ardından da bu bölümde söz ettiği dilbilgisel konuları ayrı bölümler halinde yeniden ele almıştır. Bu akış içerisinde yazarın başta öne sürdüğü gibi tümevarımlı bir yöntem kullanmadığı gibi, sözkonusu kitabın dil ya da çeviri edincinden çok dil edincini geliştirici olduğu ortaya çıkar. Ne var ki, bence, yazarın gereksiz ayrıntılara girdiği, zaman zaman bilgi yanlışlıklarına düştüğü bu yöntemle, öğrencinin dil edincinin de gelişmesine olanak yoktur.

5.2.7.2 Çeviri Tekniği (Çözümleme)

YARMALI, E. Sabri, 1997: Çeviri Tekniği (Çözümleme), İstanbul, Timaş Yayınları, 416s.

Çeviri Tekniği adlı kaynağın, Çözümleme başlıklı ikinci kitabında sırasıyla Tümce, Ad, Sıfat, Belirteç, Koşul, Dilek, Eşanlam ve Ortaç Tümcecikleri ele alınmıştır. Sözkonusu kitap, toplam yedi bölümden oluşmuş ve "Dilbilgisi" başlıklı kitabın devamı şeklinde ele alınmıştır. Ne var ki, yazar basit tümcenin tek tek dilbilgisel öğelerini ele aldığı 1. Kitabından farklı olarak, bu kitabında Karmaşık Tümceyi kendisine ölçüt almış ve 1. Kitabı temel alarak, sözkonusu kitapta tümdengelimli yöntemi kullandığını belirtmiştir. Ne var ki yazar, bence gerçekte her iki kitabında da günümüz bilimsel anlayışına ters düşen tümdengelimli yöntemi kullanmış ve bu yöntemini gerekçelendirmek için de kendisine bilimsel bir dayanak arama kaygısına da kapılmamıştır.

Basit, Bileşik ve Karmaşık tümcenin tanıtıldığı 1. Bölümün hemen ardından yazar, yukarıda sözünü ettiğim tümcecikleri sırasıyla örnek tümceler üzerinde çeviri aracılığıyla öğretmeye çalışmıştır. Yazar tümceciklerle ilgili bu altı konuda aynı yöntemi kullandığından, yazarın yöntemini her konuda yinelemek yerine, onun çağdaş çeviri eğitiminin hedeflerine ters düşen yaklaşımını önce bir örnekle sergileyerek, ardından açıklama yapmanın yeterli olacağını düşünüyorum. Yazar her bölümde önce dilbilgisel bir açıklamada bulunmuş,

ardından da sözü geçen tümcecikle ilgili bir tümce vererek bu tümcedeki öğeleri tek tek dilbilgisel olarak adlandırmış, ardından Türkçe sözdizimini dilbilgisel olarak sıralayarak tüm tümceyi Türkçe'ye çevirme yolunu seçmiştir. Örneğin, "The city which grows wheat has a mild climate" (agy.:212) şeklindeki bir tümce önce yukarıdan aşağıya dilbilgisel olarak sıralanmış, ardından yatay olarak kaynak dil sözdizimi "Subject+Verb+Object" şeklinde verilmiş, bu bilginin hemen alt satırında "Özne+Dolaylı Nesne+Eylem" şeklinde Türkçe Sözdizimine yer verilmiş, bu denkleme dayalı olarak tümce önce "Buğday üretir kent ılıman bir iklime sahiptir", ardından da tümceğin işlevi gözönünde bulundurularak "Buğday üreten kent ılıman bir iklime sahiptir" şeklinde Türkçeye çevirilmiştir. Benim burada ilgimi çeken yazarın baştaki dilbilgisel sıralamayı yatay değil de, dikey olarak yapmasıdır. Bu konuda yazarın Üretimsel Dilbilim anlayışının devingenliğinden etkilenerek, sözkonusu sıralama şeklini seçmiş olduğu düşünülebilir. Ne var ki, yazar Üretimsel anlayışın sözcüklerin anlamından yola çıkarak dilin yapısal düzeneğine indiğini gözden kaçırmış ve Üretimsel Dilbilim anlayışının sadece biçimsel yönünden etkilenerek dikey sıralama yöntemine başvurmuştur. Dolayısıyla yazar sözkonusu dilbilim anlayışının tam aksine, dilbilgisel düzenekten yola çıkarak tümcenin anlamını çözmeye çalışmış ve bunun sonucu olarak da kitabında son derece dural ve geleneksel bir yöntem kullanmıştır. Kitabın her tümcecikle ilgili baştaki dilbilgisel açıklamasının ardından konuyla ilgili örnek tümcelere yer verilerek, her örnek tümceye bir sayfa ayrılmış, her sayfa yazarın dilbilgisel dikey çözümleme yöntemiyle nerdeyse sonuna kadar doldurulmuştur. Kuşkusuz burada yazarın yukarıda öne sürdüğüm gibi gerçekten üretimsel dilbilgisi anlayışından esinlenerek mi, yoksa sadece sayfa formatıyla ilgili olarak mı bu dikey çözümleme yöntemine başvurduğu sorusu ister istemez akla gelmektedir.

5.2.7.3 ÇEVİRİ TEKNİĞİ (DİLBİLGİSİ+ÇÖZÜMLEME) SON DEĞERLENDİRME

Yazar, Çeviri Tekniği "Dilbilgisi" adlı kitabında tümevarımlı yöntemi, aynı kaynağın "Çözümleme" başlıklı kitabında ise, tümdengelimli yöntemi kullandığını öne sürmüştür. Başka bir deyişle, 1. Kitapta, dilbilgisi öğelerinin kaynak dil düzeneğine inerek kaynak dili dilbilgisel olarak çözümlemekte, 2. Kitapta ise çözümleme sonucu ortaya çıkan dilbilgisi denklemlerini, karmaşık tümcelerin anlaşılıp çevrilmesinde bir anahtar olarak kullanmaktadır. Yazarın kullandığı bu yöntemden, tezimin çeviri eğitim tarihinin ilk evresiyle ilgili bölümünde söz edilmiştir. Buradan yazarın ne dilbilim ne de çeviri kuramlarına önem vermediği, kendi bireysel görüşlerinden yola çıkarak hem dil, hem

de çeviri eğitimini basite indirgeyici bir tutum sergilediği ortaya çıkar. Bu yöntemle ne dil edinci, ne de çeviri edincinin kazanılamayacağı bilimsel olarak kanıtlanmış olmasına karşın, yazarın kitaplarının 2. baskısını yapmış olması gerek dil, gerekse çeviri eğitiminde ülkemizde hala geleneksel yöntemlerin tutulduğunu gösterir. Başka bir deyişle, yazarın sözcük ve tümce düzeyini aşmaması, üstelik dil ve çevirinin temel amacı olan iletişimi tümüyle gözardı ederek tümenden gelimli dilbilgisel bir yöntemle tümceleri çözümlemeyle yetinmesi, onun tarihsel olarak geleneksel dilbilgisi evresini aşmadığını gösterir. Ne var ki, sözkonusu yöntemin piyasaya çıkartılan çoğu çeviri kitabında yaygın bir biçimde kullanıldığı gözönüne alındığında, çağdaş çeviri eğitimiyle ilgili yöntemler konusunda üniversitelerdeki çeviri bölümleriyle yayın piyasası arasında bir köprü kurmanın kaçınılmazlığı ortaya çıkar.

6. SONUÇ

Sekiz kitapla ilgili olarak başta belirlediğim soruları temel alarak sürdürdüğüm betimleyici çalışma sonucunda, incelenen kaynakların akışı içerisinde ortaya çıkan yeni soruları da göz önünde bulundurarak, son durumu bir tablo içerisinde göstermeyi uygun gördüm. Bu şekilde, hem çeviri eğitimiyle ilgilenenlere bu kaynaklar konusunda daha kısa ve öz bilgi verilebileceği, hem de çeviribilim alanında kuramsal olarak ve uygulamada kaynak odaklılıktan erek odaklılığa geçiş süreci konusunda tümevarımlı bir yöntemle betimleyici bir çalışma sonunda elde edilen verilere dayalı olarak hazırlanan bir tablo aracılığıyla betimleyici çalışmalara daha bütüncü bir yaklaşımda bulunulabileceği görüşündeyim. Başka bir deyişle, kaynakları bir tablo içerisinde elde edilen verilere göre karşılaştırmanın, günümüz geniş ölçekli bilimsellik anlayışına daha yakın bir yöntem olacağını ve sonuçların daha açık seçik ortaya çıkabileceğini düşündüm. Bundan böyle, çeviri eğitimi verenlere, çeviri eğitiminde rasgele kaynaklara dayalı uygulamalar yerine, çağdaş çeviribilim anlayışına koşut, erek odaklı ya da erek odaklılığı destekleyen kaynakları da dikkate alan daha çağdaş, daha kapsamlı bir bakış açısı kazandırmayı hedefledim. Kuşkusuz, çeviri eğitiminde erek odaklılık konusunu, kaynak odaklı yaklaşımı bütünüyle yadsımak amacıyla irdelemedim. Benim amacım, çeviri eğitimine erek odaklılık boyutunu da katarak, günümüz iletişim anlayışına yaklaştırmak, erek odaklılığın işlevsel olarak önemi üzerinde durmak ve çeviri eğitimini salt kaynak odaklılığa dayalı durallığından kurtarıp, devingen bir sürece sokmaktır. Sözkonusu amaç uygun olarak, tabloyu on bir soruyu ölçüt olarak düzenledim:

1- Kaynağın türü nedir?

a) dil dersi kitabı b) çeviri dersi yardımcı kitabı c) çeviri dersi kitabı

2- Kaynağın bilimsel alan ağırlığı?

a) uygulama

b) kuram

c) uygulama + kuram

- 3- Kaynağın yaklaşımı?
 a) kaynak odaklı b) erek odaklı c) erek odaklılığı destekleyici
- 4- Kaynak hangi kuramdan yola çıkmış?
 a) bireysel kuram b) çeviridilbilim c) çeviribilim
- 5- Erek kitle kim?
 a) öğrenci b) öğretmen c) çevirmen
- 6- Kaynakta kullanılan bilimsel yöntem?
 a) betimleyici b) açıklayıcı
- 7- Kaynak hangi edinci geliştirmeye yönelik?
 a) dil edinci b) aktarım edinci c) çeviri edinci
- 8- Kaynağın inceleme odağı ne?
 a) çeviri ürünü b) çeviri süreci
- 9- Kaynakta çeviri süreciyle ilgili anlksal olarak hangi işlemelemeye ağırlık verilmiş?
 a) tepeden aşağı b) tabandan yukarı
 c) tepeden aşağı + tabandan yukarı
- 10- Kaynakta yazar hangi güdümlere başvurmuş?
 a) küçük ölçekli b) büyük ölçekli
- 11- Kaynakta ölçüt olarak ne alınmış?
 a) sözcük b) tümce c) metin d) sözcük + metin + tümce

Aşağıda tabloda da görüleceği gibi bu değerlendirmemin sonucunda kısaca, erek odaklı yöntemin en iyi kullanıldığı kaynağın Training the Translator olduğu, ne var ki Wilss'in The Science of Translation adlı yapıtının yu- karıda sözüne ettiğim kaynağa önderlik ettiği, Alan Duff'ın Translation adlı yapıtının dil edincini geliştirmeye yönelik olmasına karşın erek odaklılığı destekleyici bir yöntem kullandığı, buna karşın A Textbook of Translation ve In Other Words adlı kaynakların çeviri dersi kitabı olmalarına karşın yalnızca kaynak odaklı yaklaşımı benimsedikleri, öte yandan Çeviri Tekniği ve Fen ve Kimya Fakülteleri için Çeviri Kılavuzu adlı yapıtların çeviri eğitiminde gele- neksel yöntemlerden sıyrılmadıkları sonucu ortaya çıkmıştır.

6.1. Günümüz Açısından Çeviri Eğitimiyle İlgili Son Değerlendirme

Çeviribilim ışığında yapılan bu inceleme ülkemizde çeviri uygulamasıyla ilgili yapıtların yetersiz olduğunu göstermekle birlikte, dünyadaki gelişmelere koşut olarak ülkemizde de nerdeyse aynı yıllarda yabancı dilde eğitim veren üniversiteler başta olmak üzere Mütercim Tercümanlık bölümleri kurulmaya başlamış ve sayıları giderek artarak çeviri eğitiminde daha çağdaş ve bilgi çağının koşullarına daha uygun düzeyde bir eğitim arayışına girilmiştir. Çevirinin bir bilim dalı olarak üniversitelerde yer alması kuşkusuz ülkemizdeki çevirmenleri de etkileyerek mesleğe eskiden olduğu gibi amatör bir uğraş gözüyle bakılması yerine, profesyonel bir kimlik kazandırılması konusunda çaba harcanması ve en azından bir dernek kurulması gereği ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz bu gelişme Mütercim Tercümanlık bölümlerinin kurulmasıyla birlikte çeviri eğitiminde yöntembilimsel olarak farklı izleklerden yola çıkılmasından kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, kuramsal alanda çeviri tarihi, çeviri eleştirisi, çağdaş çeviri kuramları gibi dersler gören çevirmen adayları uygulama alanında da geçmişteki dil edincini geliştiren "ürün odaklı" çeviri dersleri yerine çeviri edincini geliştiren "süreç odaklı" çeviri dersleri görmektedir. Konuyu hiç değilse uygulama alanı açısından fakültemiz Mütercim Tercümanlık bölümlerinden örnek vererek açacak olursak, çevirmen adaylarının çağdaş çeviri kuramlarının ışığında uygulama alanında erek dil ve kültürden yola çıkarak yazılı/sözlü anlatım, çeviri amaçlı metin çözümlemesi gibi derslerden başlayıp, ileriki yıllarda özel alan bilgi ve çeviri uygulamalarına kadar uzanan bir eğitimden geçmesi sözkonusudur. Bu durumda çeviri eğitimi boyunca çeviri süreci öncesinden başlayarak çeviri süreci sırasında alınan kararlara kadar monolog ya da dialoglar aracılığıyla aldığı kararları sorgulayan "süreç odaklı" bir eğitim, Çeviribilimin gün geçtikçe daha da olgunlaşarak gerek kuramsal alanda çalışanların, gerekse uygulama alanında çalışanların bireysel olduğu kadar bilimsel olarak da gelişmelerine katkıda bulunacaktır.

KİTAP ADI	1- TÜRÜ			2- B. ALAN			3- KURAM				4- YAKLAŞIM		
	DDK.	ÇDYK	ÇDK.	UYG.	KUR.	U+K	BK.	DB.	ÇDB.	ÇB.	KO.	EO.	EOD.
1- A TEXTBOOK OF TRANSLATION (Peter Newmark, 1988)		◀	◀	◀			◀				◀		
2- TRANSLATION (Alan Duff, 1990)	◀			▼					◀				◀
3- THE SCIENCE OF TRANSLATION (Wolfram Wills, 1982)			◀			◀		◀	◀		◀		
4- TRAINING THE TRANSLATOR (Paul Kussmaul, 1995)			▼			◀				◀		◀	
5- Fen ve Kimya Fak. İçin Çeviri Kılavuzu (Rasin Tınaz, 1982)		▼					▶			◀			
6- In Other Words (Mona Baker, 1992)		▶	◀			◀					◀		
7- Çeviri Tekniği (Sabri Yarmalı, 1997)													
a- Dilbilgisi		◀		◀			◀				◀		
b- Çözümleme		◀		◀			◀				◀		

AÇIKLAMA

1- TÜRÜ

DDK: dil dersi
 ÇDYK: çeviri dersi yardımcı
 ÇK: çeviri dersi kitabı

2- BİLİMSEL ALAN

UYG: uygulama
 KUR: kuramsal
 U+K: uygulama+kuram

3- KURAM

DB: dilbilim
 ÇDB: çeviridilbilim
 ÇB: çeviribilim
 BK: bireysel kuram

4- YAKLAŞIM

KO: kaynak odaklı
 EO: erek odaklı
 EOD: erek odaklılığı destekleyen

5- EREK KİTLE

ÖĞR: öğrenci
 ÖĞR: öğretmen
 ÇEV: çevirmen

6- YÖNTEM

BET: betimleyici
 AÇ: açıklayıcı

5- EREK KİTLE			6- YÖNTEM		7- EDİNÇ			8- İNC.OD.		9- AN. İŞLEM.			10- GÜDÜM		11- ÖLÇÜT			
ÖGR.	ÖGR.	ÇEV.	BET.	AÇ.	DİL.	AKT.	ÇEV	Ürün	Sür.	TA.	TY.	TA+TY	BÖ.	KÖ.	SZC.	TÜM	MET	STM
◀				◀		◀		◀			◀			◀	◀		◀	
	◀		◀		◀				◀			◀	◀					◀
	◀	◀		◀		◀		▼			◀			◀			◀	
	▼	◀	◀				◀		◀			◀	◀				◀	
◀						◀		◀						◀				◀
◀				◀		◀		◀			◀				◀			◀
◀			◀			◀		◀		▶				◀	▼			
◀			◀			◀		◀			◀			◀			◀	

7- EDİNÇ

DİL

AKT: aktarım

ÇEV: çevirili

8- İNCELEME ODAĞI

ÜRÜN

SÜR: süreç

9- AN. İŞLEM: anlaksal
işleme

TA: tepeden aşağı

TY: tabandan yukarı

TA+TY: tepeden aşağı+
tabandan yukarı10- GÜDÜM

BÖ: büyük ölçekli

KÖ: küçük ölçekli

11- ÖLÇÜT

SZC: sözcük

MET: metin

TÜM: tümce

STM: sözcük+tümce+metin

EK KAYNAK METİN ORNEKLERİ

5.2.1 KAYNAK METİN 1

NEWMARK, Peter 1988: A Textbook of Translation, Prentice Hall International(UK)Ltd., Hertfordshire, 292 s.

Une certaine idée de la France

Charles Di Gaulle

Tome ma vie, je inc suis fair une certaine idée de la France. Le sentiment me Uinspire aussi bien que la raison. Ce quil v a, en mci. d'affectif imagine narureliement la France, telle la princesse des comes ou la madone aux fresques des rnurs, comme vouée a une destinée éminente et exceptionnelle:

- 5 J'rn, d'intinct, l'impression que la Providence l'a créée pour des succèsachevOs ou des malheurs exemplaires. S'il advient que la médiocrité marque.pourtant, ses faits et gestes, j'en éprouve la sensation d'une a~surdeanomalie, imputable aux fautes des Français, non au genie de la patrie. Maisaussi, It cOtC positif de mon esprit me canvainc que la France nest récllement
- 10 eile.inême qu'au premier rang: que. seules, de vastes enrreprises soot sus-ceptibles de compenser Its ferments de dispersion que son peuple porte en lui-rnême; que notre pays, tel qu'ij est, parmi let autres. tels quils sent, dolt. Sous peine de danger mortel, viser itaut et se tenir droit. Bref, a mon sent. Is France ne peut être la France sans la grandeur.

COMMUNICATIVE TRANSLATION

All my life I have created a certain idea of France for myself. My feeling, as well as my reason, inspires me with this idea. In my mind I imagine France as a fairy-tale princess or a madonna painted on frescoes, as though destined for a distinguished and exceptional future. Instinctively I feel that Providence has created France to have consummate successes or exemplary failures. If, however, it sinks to mediocrity in its actions, I feel this is an absurd anomaly which is due to the faults of the French and not to the genius of the country. Moreover, I am convinced that France only really reaches its full stature when it stands in the first rank; that only vast undertakings can make up for the seeds of dispersal that its people carry in themselves; that our country must have high aims and have a name for honesty and act according to its lights; otherwise it will be in mortal danger. In short, as I see it.

Particular Problems

- 1.2 *affectif*: Has a wider semantic range than the technical 'affective' (from 'affect', a psychological term). Hence 'emotional'.
- 1.4 *des murs*: Virtually redundant, but is reproduced to obtain equivalent effect.
- 1.5 *Pa créée*: 'France' is recovered from the previous sentence for clarity and Impressiveness.
- 1.7 *fairs etgestes*: An established tautologous nominal, meaning 'conduct'.
- 1.8 *patrie*: Has the natural sense of 'motherland' or 'homeland'. If 'motherland' sound unnatural, try 'homeland'.
- 1.11 *les ferments*: Used materially and figuratively, in a restless sense. De Gaulle's plural is idiosyncratic, and could perhaps be modified.

- 1.12 *tel que, tels que*: 'just as' could replace 'such', which is too negative.
 1.13 *a man sens*: The normal in my opinion' is strengthened to 'to my mind'.

A faithful' translation would retain the plural 'ferments'; it might replace 'emotional' with 'affective' and even transfer *la patrie*

5.2.2 KAYNAK METİN 2

DUFF, Alan 1990: Translation, Resource Books For Teachers (yayın hazırlayan Alan Maley), Oxford University Press, Hong Kong, 160 sayfa.

TIME, TENSE, MOOD. AND ASPECT

.2 Passive forms

PREPARATION

- 1 Make a selection of medium-length passages (eight to fifteen lines) illustrating common uses of passive constructions in English. These should include impersonal constructions with *it*, such as *it may be seen that/has been that/may be concluded* etc.
 2 Prepare enough copies so that each student has two task sheets
 3 Task sheet Cii an example of the kind of extended text you can prepare if you feel the students need further work.

IN CLASS

- 1 - As a warm-up, present the class with some typical examples of the passive in English. For instance:
- An opportunity not to be missed!
 - Applications must be submitted by 21 February at the latest.
 - Letters to the editor are welcomed, but not all can be acknowledged.
 - The President is alleged to be indisposed. His whereabouts, however, are not known.
 - Rain, possibly turning to sleet or snow, is expected in the late afternoon.
 - When using this product, care must be taken to avoid all contact with the skin.
 - These findings have yet to be confirmed.
- The students should identify the context as precisely as possible, and offer suitable translations. After discussion, invite them to add examples of their own.
- 2 As a written exercise for work out of class, give each student task sheets. At home, they should decide which set they prefer to translate, and produce a written translation of each passage in the task sheet.
- 3 For oral work in class, ask the students to pair up (or 'team up') with others who have translated the same set. (If groups are larger than four, they should be divided.) They then discuss difficulties and compare translations.

COMMENTS

- 1 Although in some examples exact formula-equivalents will exist (in LI) for the English passive forms, most of the passages require extended thought. This is why the activity should first be done in writing.

in step 3, after the discussion, ask the students to discuss the other set, that is, the one they chose not to translate, with anyone who did translate it. This will help to make clear whether there were any special difficulties (ignorance of the subject, lack of interest, or language problems) which influenced the students' choices.

5.2.3 KAYNAK METİN 3

WILSS, Wolfram 1982: The Science of Translation: Problems and Methods, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 292 s.

ÖRNEK 1

Semantic TE between the SL and IL. segments; literal translation, on the other hand, follows the system of syntactic rules (on the level of system and norm) found in the TL, while again preserving semantic TE between SL and TL textual segments (Thome 1981). Rendering the English sentence

- (1) I have read the book.
- (2) Ich habe das Buch gelesen.

is a literal translation, since the translator, while retaining the SL clause N construction, has changed the sequence of the individual words of the sentence in accordance with the IL. syntactic rules. The translation

- (3) Ich habe *gelesen das Buch*,

on the other hand, would be a word-for-word translation, each word in the IL. being the exact replica of the corresponding word in the SL clause. The following remarks by Catford should also be seen in this light:

'The popular terms *tree*, literal, and *word-for-word* translation, though loosely used, partly correlate with the distinctions dealt with here. A tree translation it always *unbounded* - equivalences shunt up and down the rank-scale, but tend to be at the higher rank - sometimes between larger units than the sentence. *Word-for-word* translation generally means what it says: i.e. *literate* is essentially *rank-bound* at word rank (but may include some morpheme-morpheme equivalences). *Literal* translation lies between these, extremes: it may start, as it were, from a word-by-word translation. but make changes in conformity with TL. grammar - - .: this may make it * group-group or clause-clause translation" (1985, 25)

ÖRNEK 2

The English native speaker is so used to building the sentences on the subject-predicate-object model...in other words, he has internalized the SPO sentence-building concept to such an extent that he automatically transfers this model into foreign. language communication, thus producing a syntactic interference from his own language in speaking German: the native-tongue syntactic structure is superimposed onto the foreign-language syntactic structure.

Now it is interesting to see, that a German native speaker, in hearing an utterance such as (3). perfectly understands this clause despite its deviation from German syntactic rules. It follows from this that utterance understanding is not so much dependent on grammatical correctness but on other features. What features are here being referred to can be made clear by presenting another couple of sentences introduced by Chomsky who has set himself the task of finding out the linguistic factors controlling sentence production and sentence perception:

- 4) Colorless green ideas sleep furiously
 5) Healthy young babies sleep soundly

Both sentences are organized along the same syntactic principle, each sentence containing a subject phrase, a predicate phrase and an adverbial phrase. Yet, against the background of our language competence and our experience in producing and receiving sentences, it is obvious that only (5) makes sense, whereas one would probably hesitate to recognize (4) as a semantically acceptable sentence, because one does not see how one can sensibly combine 'colorless ~ and "green". "colorless" and "green" on the one side and "ideas" on the other, and "sleep" and "furiously". This is so because the semantic relations between the individual words in (4) are logically not coherent or plausible. The Situation regarding (SI) is entirely different. Here the language user is, metaphorically speaking, on home ground. This is a clause which is in line with his experience, which makes sense, because he knows from his world knowledge that young babies normally do sleep soundly. Exceptions confirm the rule. Thus, although both sentences are syntactically acceptable, (4) is rejected for its lack of semantic verifiability.

5.2.4 KAYNAK METİN 4

KUSSMAUL, Paul 1995: *Training the Translator*; Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 176s.

TRAINING THE TRANSLATOR

Fluency manifests itself here in the production of quite a number of adjectives which produce alliteration. It is interesting to note that form is predominant over meaning in the beginning, which is a typical feature of word fluency tests as developed by psychologists (cf. Ulmann 1968, 79). In fact, when judged by their 'meaning the words are quite ;thstrd. When thinking has become fluent, semantic considerations seem to set in, which then lead to the semantically and formally adequate solution "liebestoller Latin Lovers", which also preserves a regular rhythm, although not the dactylic one.

In order to train the fluency technique of brainstormingall kinds of associations are encouraged and judgement is deferred (cf. Osborn 1953:72, Preiser 1976:96: Clark 1953:54ff.) A. typical of feature this phase seems to be both physical and psychological relaxation. It has been observed that new ideas even appear while dreaming' (Preiser'1976:45; Ulmann1968:24ff). This relaxation seems to be very creative process as well. -

It could be observed in the protocol, and it is also a common practice **experience**; that when trying hard to find a solution to a problem our minds are so blocked, and "illumination" is thus impeded. We all know the situation when we try in vain to recall a person's name **and after a short time**, during which we have been engaged with some other task, we all of a sudden remember it. This technique of leaving one's mind alone for a while and thus creating the necessary relaxation, which I propose to call *parallel-activity technique* was also made of by the **students** I observed.

In a number of instances the subjects interrupted the translation by going to the kitchen to get a bar of chocolate or a drink, by going to U by putting 'a new cassette into the tape-recorder etc., and when they return their task they suddenly produced a bright idea. It was observed that even blowing one's nose could have this effect.

5.2.5 KAYNAK METİN 5

TINAZ, Rasin 1982: Fen ve Kimya Fakülteleri İçin Çeviri Kursları Çalışma Kılavuzu; İstanbul, Nazım Terzioğlu Matematik Araştırmaları Enstitüsü Baskı Atölyesi, 128 s.

ALIŞTIRMALAR

a. Tek bir zarf ciimleciği.

(K I M Y A)

- 1 - Some substances changes from one crystal form to another when heated through a definite transformation temperature.
- 2 - Whereas pure metals always freeze at a constant temperature, most alloys solidify gradually through a range of temperatures.
- 3 - Transformation in the solid state are in moat cases sluggish since the mobility of atoms and their ability to diffuse in the solid state are reduced to a marked degree at low temperatures.
- 4 - When a force or a load is applied to a metal, there ii an equal and opposite amount of resistance within the metal refferred to as a stress.
- 5 - If corrosion problems are encountered, as in diamond drill rods, the only solution is to use steels with a high resistance to corrosion.
- 6 -After the thermometer comes to thermal equilibrium with the melting ice, the needle of the pressure gauge will stand in a definite position.
- 7 - Ifs system alters its volume against an opposite pressure, a work effect is produced in the surroundings.
- 8 - When the pressure on a gas is increased, at constant temperature, the volume decreases.
- 9 - If a porous pot, filled with hydrogen, for example, in left in air, the hydrogen will diffuse out of the interior and the air will diffusè in from the outside.

5.2.5 KAYNAK METİN 5

7) On the same horizontal line, and heading column VIII of the Periodic Table, appears the three elements, iron, cobalt, and nickel, which resemble each other closely in physical and *in*. chemical properties. Iron, cobalt and nickel are the. most magnetic of all the elements, form colored salts, and show variable valences. The three members of this *family*, *in* common with other elements whoa. atoms have more than eight electrons in the next - to - the- outermost shell, have a strong tendency to form complex compounds in which the components axe held together by co - ordinate bonds.

With the exception *of* aluminium, iron is the most abundant of the metals, making up slightly over 5% of earth's crust. It is never found in nature, except in meteorites. In terms of usefulness, iron is our molt valuable metal. There axe iron reserves in Australia, Asia, and Africa, each of which amounts to hundreds of millions *of* tons.

Ta *make* pig iron, *the* hematite is freed from its gangue. *and* reduced to nil it of its oxygen and liberate the iron. Both of these. operations are carried out in the blast furnace. Here the necessary beat is furnished by the combustion of coke, which is made to burn vigorously by blasts of hot air continuously forced into the furnace.

5.2.6 KAYNAK METİN 6

BAKER, Mona 1992: In Other Words, London, Routledge,262s.

Lonrho's directors then agreed not to bid without the permission of the Department of Trade. We were to *regret* signing that undertaking, and I do not think that any public

company should agree to open-ended ad hoc restraints of *the kind*, it was subsequently used by Norman Tebbit, as Secretary of State at the Department of Trade and Industry, to unfairly restrain a Lonrho bid while he Dushed another non ~ oast - post,

Target text I (French, p. iii):

... Ccla fut. par la suite, utilisé par Norman Tebbit aior ~ ministre du Commerce ci de l'Industrie attn de repous ~ . tniustement tine offre dc Lonrhit et dans l~ menw t~ m'. (anuriser un autre candidat

Back-translation ~

• This was used afterwards by Norman Tebbit, then minister of Commerce and industry, in order to reject unfairly an offer from Lonrho and at the same time to favour another *candidate*

5.2.7. KAYNAK METİN 7

NOUN CLAUSE - AD TÛMCECİĞİ

1.3.1.5. WHOSE- KİMİN

The expected news is whose is brought

01-02- 03- 04- 05- 06- 07

01. Artikeldir. Tanınmamış adı belirter.
02. Sıfatır. Önündeki artikelle ardındaki adla özneyi oluşturur.
03. Addır. Önündekilerle hem asal tümceciğin hem karmaşık tümcenin öznesini oluşturur.
04. Hem asal tümceciğin hem karmaşık tümcenin birinci çekimindeki b türü eylemidir. Simple present zamandır.
05. Bağlaçtır. Ad tümceciğinin öznesi olarak görev yapar.
06. Ad tümceciğinin birinci çekimindeki be türü eylemidir.
07. Ad tümceciğinin üçüncü çekimindeki do türü asal eylemidir.
08. Hem asal tümceciğin hem karmaşık tümcenin öznesini oluşturur.
09. Ad tümceciğinin simple present zamandaki edilgen çatı eylem kümesidir.....
10. Asal tümceciğidir.
11. Karmaşık tümcenin tamalaması olarak görev yapan ad tümceciğidir.

Subject + Verb b + Compliment

Özne + Tamlama + Eylem

Sıf	Ad	
02-----	03	
Beklenen haber		
08-----	Özn	
	05-----	
	kiminki	Eyl
		09-----
		getirildi
	11-----	Eyl
		04
		dir

Beklenen haber kiminkinin getirildiğidir.

- 5.2.7.1 YARMALI, E. Sabri 1997:Çeviri Tekniği(Dilbilgisi), İstanbul, Timaş Yayınları, 448s.
 5.2.7.2 YARMALI, E. Sabri 1997:Çeviri Tekniği(Çözümleme), İstanbul, Timaş Yayınları, 416s.

KAYNAKÇA

Akbulut, Ayşe Nihal

1995 "Çeviri Eğitiminde Öğrenciye Çeviri Edinci Kazandırma; Çevirmen Kararları ve Dayanakları", *Çeviribilim 1*; 13-24. Yayına haz. Bengi Işın. Ankara Üniversitesi Bursa şubesi Tömer.

Aksoy, Bülent

1995 "Cumhuriyet Döneminde Çeviri Anlayışları" Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler, 73-90 Yay.Haz. Mehmet Rifat, Düzlem Yayınları İstanbul

Ataç, Nurullah

1940 "Tercümeyle dair notlar", *Tercüme* 1:4:404 (4/10/ 1940 Ulus gazetesi içersinde)

Başkan, Özcan

1967 *Linguistik Metodu*. İstanbul, Çağlayan Kitapevi.

Bassnett-Mc Guire, Susan

1980 *Translation Studies*, London&Newyork: Methuen.

Bengi-Öner, Işın

1990 "Çeviri Bir Süreçtir.....Ya Çeviribilim?" *Argos Kasım* 27:137-142

1992a "Çeviribilim Terimleri Sözlüğüne Doğru". *Metis Çeviri* 20/21:156-198.

1992b "Çeviribilimde 'Bütünlüyci Bir Yaklaşım' üzerine Eleştirel Görüşler ve Öneriler". *Varlık* 1018: 18-24.

1992c "Üniversite Düzeyinde Çeviri Eğitimi Üzerine Gözlemler ve Yazılı Çeviri Dalında Bir Yüksek Lisans Programı Önerisi". *Metis Çeviri* 19:44-56

1995a "Çeviribilimde Kaynak Metni Yorumlamaya ve Çeviri Metni Oluşturmaya Yönelik Yöntem Arayışları: Genel Bir Bakış Açısı". *Çeviribilim* 1:125-144. Yayına haz. Bengi Işın. Ankara Üniversitesi Bursa şubesi Tömer.

1995b "Çeviribilimde Bireysel Kuramlardan Geniş Ölçekli Bir Bakış Açısına Doğru". *Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler*. Yay. Haz. Mehmet Rifat. İstanbul. Düzlem Yayınları. 9-32

- 1996 "Söylem ve Çeviri". *Söylem Üzerine*. Yay.Haz.Prof Dr.Ahmet Kocaman. Ankara. Hitit Yayınları. 79-113.
- 1999 "Çeviri Bir Süreçtir... Ya Çeviribilim?" Forum 2:13-24.
- Burian, Orhan
- 1944 "Tercüme ve Bizim için Manası Üzerine". *Ülkü* 75:18
- Cömert, Bedrettin
- 1978 "Kuramsal Açıdan Çeviri Sorunu". *Türk Dili, Çeviri Sorunları Özel Sayısı: 38 /322:3-21*.
- Crystal, David
- 1971 *Linguistics*, Harmondsworth, Penguin Books.
- Campbell Robin&Roger Wales
- 1983 "The Study of Language Acquisition", *New Horizons in Linguistics*. Yay. Haz. John Lyon. Harmondsworth.Penguin Books
- Demircan, Ömer
- 1996 *Türkçenin Seldizimi*. İstanbul. Der Yayınları.
- Doğan, Aymil
- 1997 "Hacettepe Üniversitesi" (Çeviri Bölümlerinin Programları ve Özellikleri'bölümü içersinde) Forum: *Türkiyede Çeviri Eğitimi*. Yay. Haz. Turgay Kurultay-İlknur Birkandan. İstanbul. Sel Yayıncılık. 144-145.
- Erhat, Azra
- 1940 *Tercüme* 1:3:270-274
- Göktürk, Akşit
- 1978 "Yazınsal Çeviride Metin-Ötesi Anlam İlişkileri" *Çeviri Sorunları Özel Sayısı: 38 /322:59-65*
- 1989 *Sözün Ötesi* İstanbul, İnkilap Yayınları. 131-176
- 1994 *Çeviri Dillerin Dili*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- Gentzler, Edwin
- 1993 *Contemporary Translation Theories*. London&Newyork. Routledge.
- Grabert/ Mulot/Nürnbergger
- 1981 *Geschichte der deutschen Literatur*, Münih:Bayerischer, Schulbuchverlag: 571:krş Kuran
1995: *Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler*, İstanbul, Düzlem Yayınları:34
- Gutt, Ernst-August
- 1990 "A Theoretical Account of Translation-Without A Translation Theory", *Target* 2:2, 135-164:krş Bengi 1995: *Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler*, İstanbul, Düzlem Yayınları: 9-31

Güven, Güler

1990 "Hilmi Ziya Ülken'in 'İslam Medeniyetinde Tercüme ve Tesirler'i I". *Metis Çeviri* 10: 88-95.

1990 "Hilmi Ziya Ülken'in 'İslam Medeniyetinde Tercüme ve Tesirler'i II". *Metis Çeviri* 12: 122-130.

1990 "Hilmi Ziya Ülken'in 'İslam Medeniyetinde Tercüme ve Tesirler'i III". *Metis Çeviri* 13: 113-120.

Güvenç, Bozkurt

1973 *İnsan ve Kültür*. İstanbul. Remzi Kitapevi

Hieronymus

1992 "Pammachius'a". Çeviren. Evren Erem. *Metis Çeviri* 18: 74

Holmes, James

1970 "Forms of Verse Translation and the Translation of Verse Form". *The Nature of Translation :Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*. Yay. Haz. J.S. Holmes. Mouton. The Hague. 91-102

1988 "The Name & Nature of Translation Studies". Amsterdam.Rodopi.53-64.

Hönig, Hans G.

1987 "How Relevant is Textual Analysis for Translation (or,indeed,for the translator?)" *German Studies in India*, Indo-German. Yay.Haz.Department of German University of Kerala, India. 30-37.

1990 "Holmes' "Mapping Theory" and the Landscape of Mental Processes". *Translation Studies:The State of Art*. Yay. Haz.K.M. Leuven-Zwart/T. Naaijken. Amsterdam .77-89.

1991 "Çeviri Çeviri Yapılarak Öğrenilmez:Çeviride Bir Ön Eğinmin Gerekliliğini Savunma". Çeviren. Turgay Kurultay. *Metis Çeviri* 19:65-67

Işık Gül

1990 "Toledo Çevirmenler okulu". *Metis* 19:37-45

Itamar, Even-Zohar

1978 "The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem". *Literature and Translation. New Perspectives in Literary Studies*. Yay. haz. J. Holmes, J. Lambert; R. van den Broeck. Tel Aviv. Porter Institute for Poetics and Semiotics. 287-310.

1979 "Polysystem Theory". *Poetics Today* 1: 287-310.

1992 "The Role of Literature in the Making of the Nations Of Europe;A Socio-Semiotic". "La Europa de La(s) Literatures" başlığıyla Santago de Compostela Anniversary Meeting" 5/5/1993 seminerinde bildiri olarak sunulmuştur.

İnce Ülker

1993 "Çeviriyi Yönlendiren Birtakım Kısıtlamalar", *Varlık* 1018, 25-27

Kuran, Nedret

1995 "Çağdaş Alman Çeviribilimcilerin Yaklaşımları". *Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler*. Yay. Haz. Mehmet Rifat. İstanbul. Düzlem Yay. 33-54

Kurultay, Turgay

1985 "Sapir-Whorf kuramı ve dillerde görecelik sorunu" *Çağdaş Eleştiri*. Yıl 4:16-20. İstanbul. Gelişim Basım ve Yayım A.Ş.

1985 "Çeviri Yöntemi Üzerine Düşünceleriyle F. Schleiermacher" *Dün ve Bugün Çeviri* 1:191-217, Yay. Haz. Ahmet Cemal

1995 "Çevirmen ,Çevireceği Metni Nasıl Okursa Okumuş Olur?Ya da Çeviri Sürecinde Bir Ön Aşama Olarak Olarak 'Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi Var mıdır?' *Çeviribilim* 1: 125-144. Yayına haz. Bengi Işın. Ankara Üniversitesi Bursa şubesi Tömer.

Lewis, Bernard

1998 "Tanzimat ve Sosyal Eşitlik" *Bellekten* Cilt LXII, sayı 234, Çev. Mine Yazıcı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 577-588.

Lambert José&Gorp van Hendrik

1985 "On Describing Translations". *The Manipulation of Literature*. Yay. Haz. Hermans Theo. London. Croom Helm.

Nord, Christiana

1992 "Çeviri Öğretim Kitaplarına ilişkin On Tez". Çev. Arzu Ergüç. *Metis Çeviri* 19:109.

Nida, Eugene

1964 *Toward a Science of Translation*: Bölüm 8:156-171. Leiden, Netherlands..

Lörscher, Wolfgang

1991 *Translation Performance, Translation Process and Translation Strategies*. Yay. Haz. Werner Hüllen&Rainer Schulze. Tübingen. Gunter Narr Verlag. 7-26

Ong, Walter

1995 *Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözüün Teknolojileşmesi*. Çev. Sema Postacıoğlu Banon. İstanbul. Metis Yayınları.

Paker, Saliha

1988 "Tanzimat Döneminde Avrupa Edebiyatından Çeviriler: Çoğul-Dizge Kuramı Açısından Bir Değerlendirme Çeviren. Ali Tükel. *Metis Çeviri* 1:31-43.

Papert, Seymour

1959 "Jean Piaget", *Time* vol 153:12:65.

Popoviç, Anton

1970 "The Concept 'Shift of Expression' in Translation Analysis". *The Nature of Translation*. Yay. Haz. James Holmes. Mouton. The Hague.

1987 *Yazın Çevirisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul. Metis Yayınları.

Salman Yurdanur

2000 "Çevirme Yayımcı Eşgüdümü", *Kitaplık* 42, 135-141.

Savory, Theodore

1961 *Tercüme Sanatı*. Çeviren. Prof. Dr. Hamit Dereli. Ankara. Milli Eğitim Basımevi.

Svejcner, Alexandr

1978 "Literal Translation as a Product of Interference": 39-43.

Tapan, Nilüfer

1997 "İstanbul Üniversitesi" (Çeviri Bölümlerinin Programları ve Özellikleri' bölümü içersinde) *Forum:Türkiyede Çeviri Eğitimi*. Yay.Haz. Turgay Kurultay-İlknur Birkandan. İstanbul. Sel Yayıncılık. 150-154.

Tercüme

1946 "Yedinci Yıla Gिरerken" *Tercüme* 7:37:1

Toury, Gideon

1985 "A Rationale for Descriptive Translation Studies". *The Manipulation of literature: Studies in Literary Translation*. Yay. Haz. Hermans Theo. London&Sydney. Croom Helm. 16-41

1993 "Translation Literary Texts vs Literary Translation; A Distinction Reconsidered". *Recent Trends in Empirical Translation Research*. Yay. Haz. Arkkonen-Lonar Sonja & John. Laffling Joensim. 10-21.

1995 "A Pivotal Position of Descriptive Studies and Descriptive Translation Studies" *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam. John Benjamins Publishing Co. The Netherland 7-21.

1995 "A Rationale for Descriptive Studies". *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam.John Benjamins Publishing Co. The Netherlands. 21-39

1995 "A Bilingual Speaker Becomes a Translator" *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam.John Benjamins Publishing Co. The Netherlands. 241-258.

Vardar, Berke

1978 "Dilbilim Açısından Çeviri" *Türk Dili, Çeviri Sorunları Özel Sayısı*. 38 /322:65-71.

1978 *Başlıca Dilbilim Terimleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları.

1982 *Dilbilim Temel Kavram ve İlkeleri*. Ankara .Türk Dil Kurumu Yayınları

Vermeer, Hans J.

1989 "Skopos &Commission in Translational Action". *Reading in Translation Theory*. Yay. Haz. Andrew Chesterman. Oy Finn Lectura Ab. 173-200

1991 "Çevirmek ve Anlamak (Biçimle İşlev Arasındaki Bağımlılıklar ve Anlamanın Kültürel Önkoşulları)" Çeviren.Turgay Kurultay. *Metis Çeviri* 16:41-49

..... "Translation Today:Old and New Problems". *Translation Studies:An Interdiscipline*

1997 "Apparent Contradictions in 16th.century Reports on Turkey" Yıldız Üniversitesi Hasan Ali Yücel Seminerinde bildiri olarak sunulmuştur.

Vygotsky, L. 1985: *Dil ve Düşünce* Çeviren. Semih Koray. İstanbul. Kaynak Yayınları

Yücel, Hasan Ali

1940 *Tercüme* 1; 1

Yapı Kredi Yayınları

..... *Dil Oğlanları ve Tercümanlar*, YKY, s.11-59

TERİMLER

açıklayıcı	explanatory
aktarım beliti	transfer postulate
aktarım edinci	transfer competence
anlamına göre çeviri	semantic translation
anlıksal süreçler	mental-cognitive processes
ardıl	diachronic
aşağı edebiyat	low literature
aşağıdan yukarı işleme	bottom-up processing
bağdaşıklık	cohesion
bağlam	context
bağlaşıklık	coherence
belit	postulate
betimleyici	descriptive
biçimsel eşdeğerlik	stylistic equivalence
biçim birim	morpheme
biçimsel eşdeğerlik	formal equivalence
bilişsel	cognitive
bulgulandırma işlemleri	discovery procedures
çerçeve	frame
çeviri amaçlı metin çözümlemesi	translation-relevant text analysis
çeviri edinci	translator competence
çeviri-süreci normları	operational norms
çevresel	peripheral
çevrilebilirlik	translatability
çevrilemezlik	untranslatability
çoğul dizge	polisystem
denetimli alan	controlled workspace
denetimsiz alan	uncontrolled workspace
devingen eşdeğerlik	dynamic equivalence
deyiş kayması	shift of expression
diliçi dünya görüşü	intra-lingual world view
dilsel	linguistic
doğal çevirmen	natural translator
düzanlamsal	denotative
düzenek	mechanism
düzgü	code
düzgü çözüme	decoding
düzgüleme	encode
edim	performance
edimsel eşdeğerlik	pragmatic equivalence
erek dil	target language
erek odaklı çeviri	target-oriented translation
eşdeğerlik	equivalence
eşsüremlilik	synchronic
evrensel tümeller	absolute universals
genel çeviri kuramı	general translation
gereççelendirme	justification
geriye dönük	retrospective
girişim	interference

gösteren
 gösterge
 göstergebilim
 gösterilen
 güdüm
 harita eğrilemesi
 hedef kitle
 içgörü
 ileriye dönük
 ileti
 ilişki beliti
 istemli
 istemsiz
 işveren
 kabuledilebilirlik
 kayma
 kaynak dil
 kaynak metin beliti
 kaynak odaklı çeviri
 kazanç
 kestirim
 kısıtlama
 kısmi çeviri kuramı
 kullanmalık metin
 kuramsal
 olası ilişkiler
 olması gereken ilişkiler
 olumsuz kayma
 öncül norm
 önsel
 öykünme
 özgün
 özgür çeviri
 sadık çeviri
 sahne
 saygın edebiyat
 saygın görülmeyen edebiyat
 sesli tutanak
 sezdirim
 sorun çözüme
 sözce
 sözcüğüne göre çeviri
 sözde çeviri
 sözdizinsel
 söylem
 süreç
 süreç-öncesi çeviri normları
 tarihsel
 tümünden gelimli

signifier
 sign
 semiotics
 signified
 strategy
 mapping theory
 addressee
 insight
 prospective
 message
 relationship postulate
 voluntary
 involuntary
 commissioner
 acceptability
 shift
 source language
 source-text postulate
 source-oriented translation
 gain
 assumption
 constraint
 partial translation theory
 informative text
 theoretical
 possible relationships
 required relationships
 negative shift
 initial
 a priori
 mimesis/imitation
 original
 free translation
 faithful translation
 scene
 canonized
 non-canonized literature
 thinking-aloud protocols
 implicature
 problem-solving
 utterance
 word-for-word translation
 pseudotranslation
 syntactic
 speech acts
 process
 preliminary
 historical
 deductive

tüme varımlı
 üretimsel-dönüşümlü
 ürün
 üst dil
 var olan ilişkiler
 yananlamsal
 yapısal dilbilim
 yerli çevirmen
 yeterlik
 yitim
 yorumbilim
 yukarıdan aşağıya işleme
 yüksek edebiyat
 zorunlu kayma

inductive
 generative-translatlational
 product
 meta-language
 existing relationship
 connotative
 structural linguistics
 native translator
 adequacy
 loss
 hermeneutics
 top-down processing
 high literature
 obligatory shift

YAZAR ADINA GÖRE DİZİN

Andronicus, L	5	Kurultay, Turgay	28
Baker, Mona	95-99	Kussmaul, Paul	86-91
Bengi, Işın	18	Lampert&Gorp	66
Chomsky, Noam	43-44,50-52	Newmark, Peter	67-71
Cicero	6	Nida, E.A	80, 96,97
Duff, Alan	72-76	Piaget, Jean	47-48
Erhat, Azra	28,37	Popovic, Anton	45-46
Gutt E. A.	69	Salman, Yurdanur	36
Gutt, E..A	69	Sapir, Edward	40
Harris&Sherwood	49, 81	Saussure, F	39-40
Hieronymus	8,9	Schleiermacher, F	20, 33, 80
Holmes, James	42,43,55,56,68,69	Svejner A. D	70-71
Horace	5	Toury, Gideon	55-58, 81
Hönig, Hans	49,50,72	Ülken, Hilmi Z.	14-16
Humboldt	19,38,40,80	Vermeer, Hans J	8, 9, 20, 60-63
Itamar, Even Zohar	25-27	Vygotsky, L	46-49, 75
Jakobson, Roman	41-42,96,97	Whorf, B	39-40
Kade, Otto	41, 70	Wilss, Wolfram	77-85

KONU YA GÖRE DİZİN

aktarım edinci	78-79,80-83	erck odaklı çeviri	58
anlamına göre çeviri	8	çşdeğerlik	41,42,43,44,45
anlksal sürçler	49,85,86,89,90	eşsüremli	55-56,77
Antik Çağ çeviri anlayışı	5, 9	gerekçelendirme	58-59
aşağı edebiyat	26-27	girişim	70-71
bağdaşıklık	98-99	gösteren	40-41
bağıntı kuramı	91	gösterge	39-40
bağıntı kuramı	91	göstergebilim	44
bağlaşıklık	98-99	güdümlü/güdümsüz	47-49
betimleyici/betimleyici çalışma	65-67	harita çgşitilemesi	50
biçemsel çşdeğerlik	44-45,90-91	ilcriye dönük	52-53-54
bilişsel	47-49	İslam Tarihinde çeviri	14-15
Bilişsel Dilbilim	47-49	istemli/istemsiz	46-49
bulgulandırma işlemleri	57,58,59	kabuledilebilirlik	58
Cumhuriyet Dönemi	28-33	kayma	79, 89-90
çeviri amaçlı metin çözümlemesi	49, 72-73	kaynak odaklılık/erck odaklılık	55
çeviri edinci	46	Kutsal Kitap çevirileri	17
Çeviri Eğitimi	1-4,31-32	öykünme	18-19
çeviri-süreci normları	50, 95	skopos	58-60
çevresel	26-27	sözeylem	90-91
çevrilebilirlik	38-39	sürç odaklı	51,109
çevrilemezlik	38-39	Tanzimat Dönemi Çoğul dizge	26-27
çoğul dizge	26-27	tepeden aşağı/tabandan yukarı	81
denetimli alan	50-51	Toledo Okulu	15
denetimsiz alan	50-51	tümdengelimli/tümevarımlı	86,87
devingen çşdeğerlik	44-45-91	üretimsel-dönüşümlü	44-45
deyiş kayması	18,45-46	üst dil	42-44
diliçi dünya görüşü	75	yapısal dilbilim	39-40
doğal çevirmen	49	yeterlik	58-59
düzanlamsal	81	yitim	45
edim/edinç	43,46,48,49,50	yorumbilim	78
edimsel çşdeğerlik	90-98-99		